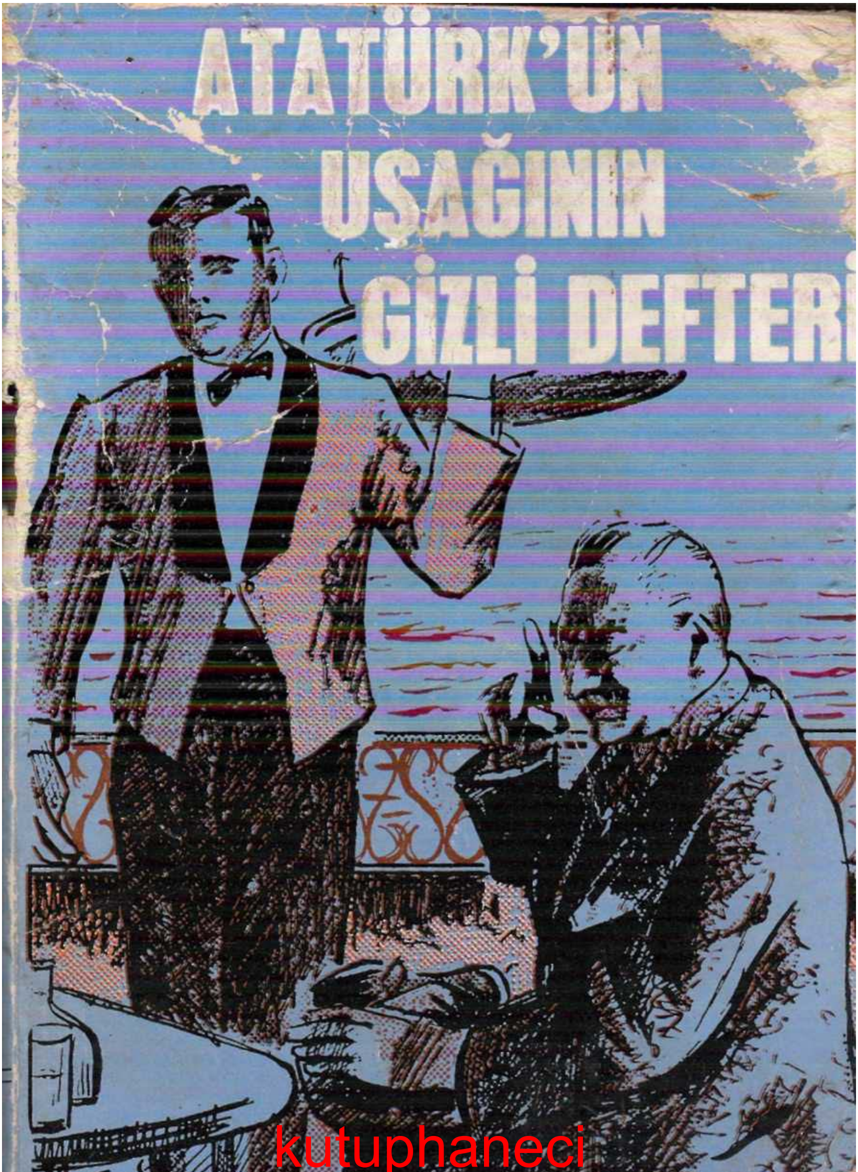

ATATÜRK'ÜN
UŞAĞININ
GİZLİ DEFTERİ

Kapak Düzeni : A. AR AD
Kapak Baskısı : *Galeri Basımevi*
Dizgi ve Baskı : *Osmanbey Matbaası*

TURHAN GÜRKAN

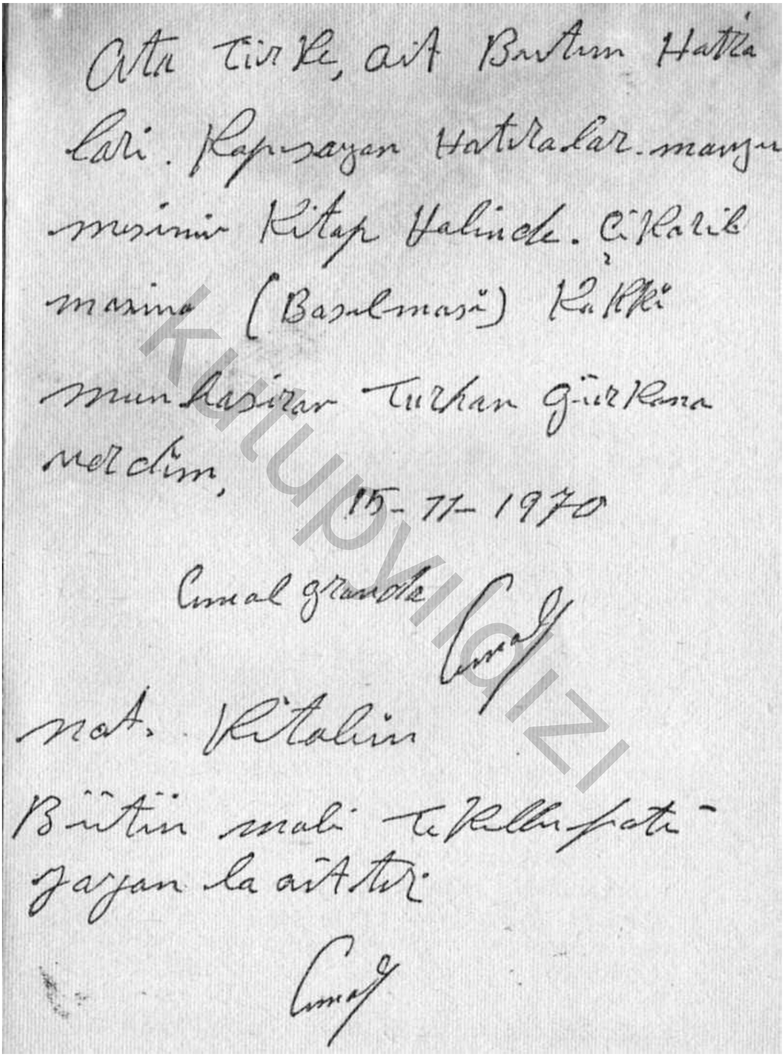
ATATÜRK'ÜN UŞAĞININ GİZLİ DEFTERİ

Atatürk'ün oniki yıl hizmetini gören

Cemal (Çelebi) Granda'nın hâtıraları

FER YAYINLARI
İSTANBUL 1 9 7 1

Bu kitaptaki hâtıralar 4 Mart 1959 dan
31 Mayıs 1959 a kadar Şehir Gazetesinde
Turhan Gürkan imzasıyla yayınlanmıştır.

Ata Türk'e ait Bütün Hatıraları Kapsayan Hatıralar mevzuumuzun Kitap halinde Çıkarılmasına (Basılması) hakkı muharrir Turhan Gürkan'a verdim,

15-11-1970

Cemal Granda

Cemal

not: Kitabın

Bütün mali tekellüfatı yazan'a aittir.

Cemal

CEMAL GRANDA'NIN EL YAZISI

ÖNSÖZ

Objenin, kendinden uzaklaştıkça küçüldüğünü, yaklaştıkça büyüdüğünü görürüz. Madde ile mananın ayrıntısı bu görüntüdedir. Madde, kendinden uzak-laşıldığı zaman küçüldüğü halde, mana; kendinden uzaklaşıldıkca büyümektedir.

Büyük olarak tanımladığımız adamlar, madde ve mananın bu perspektifine dikkate değer bir örnek vermektedirler.

Atatürk'ün ölümünden bu yana birbiri arkasına sıralanan yıllar gerisinde gittikçe büyümesi , onun mana planındaki gerçek değerini işaretlemektedir. Mana plânında bu yeri almış olmayanlar, madde plânında kalacakları için, onlar hergün bir parça daha geriye iten zaman içinde, büyüyemeyecekler, küçülecekler hatta unutulacaklar, yok olacaklardır.

Büyük adamı, ne filozof Nietche'nin büyük adam tarifi, ne Shopenhaur'ın büyüklük kompleksi çerçevesinde mütelâa etmek istiyoruz. Büyük adam için bizim yapacağımız tanımlama, «yakından herkes gibi, uzaktan kendi gibi» olan kişi şeklinde olacaktır.

Büyük adam konusu, zamanımıza kadar düşü-nürlerin tartışmalarının sebebi olmuştur. Büyük

adam vardır veya yoktur. Lâkin büyük işler, toplumu etkilemiş önemli fikirler vardır ve ortadadır. Atatürkte adının yanına, «büyük» sıfatı konmasa yaptığı işler büyük olarak ortada kalacak nadir kişilerdendir.

Büyük adamlara, büyüteçlerle bakan eleştirici-lerle, onları dürbünün ters tarafı ile izleyen müşkülpesentler hep yanılacaklardır. Çünkü, büyük adamlar yakından herkes gibi olağan, ama yaptıklarıyle uzaktan başkalarına benzemeyecek kadar dikkat çekici kişilerdir. Onları önce insanlığından soyarak küçültenlerle, insanüstü yaparak kutsileştirenler gerçekçi değildirler.

Atatürk'e oniki yıl gece, gündüz, günün yirmi-dört saatında hizmet etmiş Cemal Granda'nın bu anıları, onu insan sözlüğünün anlamı içinde, pek güzel canlandırmaktadır. Onun hakkında yazılmış bütün anılardan bu kitabın değişik olması nedeni budur.

Bu kitapta, fotoğraflardaki Atatürk'ü, nutuk-lardaki Atatürk'ü, bayramlardaki, merasimlerdeki A-tatürk'ü değil, Türkiye Cumhuriyeti nüfusuna kayıtlı, Vatandaş Mustafa Kemal'i görüyoruz. İç dünyasındaki büyük yalnızlığı, hassasiyeti, taşkın duy-guları, davranışları, sitemleri, neşesi ve üzüntüle-riyle, insanlık realitesinin herkes gibi onda da yansımasını bulmaktayız. Gerçekte de Atatürk'ün büyüklüğünü süsleyen, onun aramızdan biri olmasıdır.

Sayın Cemal Granda'ya, bize Atatürk'ü böylesine yakından seyrettirme fırsatı verdiği için teşekkür ederiz. Bununla anlıyoruzki, şimdi o bizden başkası değil, daha çok bizden biridir.

TURGUT FETHİ

BAŞLARKEN

Atatürk için çok şey yazıldı. İstatistikçiler işi sayılara döktüler. 3000 kitap, 10.000 lerce makale, bir o kadar da hâtırat yazıldı, dediler. İşin ilginç yönü, bu yapıtların 493 gibi gibi önemli bir bölümünün Almanya'da, 367'sinin Fransa'da, 141'inin İngiltere'de, 510' unun da başka ülkelerde yayınlanmış olmasıdır. Bu sayılar, 25. ölüm yıldönümünden sonra yayınlanan kitapların dışındadır ve UNES-CO'nun çıkardığı kitaplarla toplam daha da kabarmaktadır.

En büyük yazarından, en küçüğüne kadar yerli ve yabancı binlerce kalem, Atatürk'ü anlatmak için sanki yarışa girdiler. Hepsi ayrı bir yönden, cukluğu da içinde olarak «asker, ihtilâlci, devlçt ada

mı, devrimci, ıslahatçı» Atatürk'ü anlattılar. Yalnız ölümü üzerine yazılanlar bile koskoca bir kitaplık doldurur.

Ama O'nun özel yaşantısına pek az yer verildi denebilir. Oysa yeni bir Türkiye yaratan bu büyük adamı anlatmak, yeni yetişen kuşaklara duyurabilmek için O'nun nasıl yaşadığını, özelliklerini de en ince noktalarına kadar bilmek gerekiyordu.

Ata'nın yakınları, arkadaşları, zaferi beraber kazandığı, Cumhuriyeti beraber kurduğu, Devleti beraber yönettiği kimseler de zaman zaman O'na ilişkin anılarını yayınladılar. Özel yaşantısını -derinliğine inebildikleri oranda- anlatmağa çalıştılar. Ama bunların çoğu eksik, birbirini bütünlemekten uzak, belirli yol izlemeyen parça parça anılardan ileri gidemedi.

Geçen yıllar Atatürk'ün yaşantısını filme alacak olan yabancı filmciler, seçtikleri yüzlerce kitap arasında O'nun özel yaşantısına ilişkin birşeyler aramışlar, ancak böyle bir bilgiyle senaryolarına gerçek bir hava verebileceklerini ve Büyük Kahraman'a yaraşık bir kordelâyı, ancak bu şekilde çevireceklerini söylemişlerdi. Fakat ne vazık ki, onların ellerine verebileceğimiz istedikleri yeterlikte derli toplu bir yapıt yoktu.

Atatürk'ü daha iyi tanıyabilmek, anlıyabilmek için O'nu bütün yönleriyle öğrendikten başka, özel

yaşantısını da bilmek gerektir: Atatürk nasıl bir insandı? Her gelip geçici insan gibi 24 saatini nasıl doldurur, ne yer, ne içerdi? Nasıl çalışır, ne zaman uyur, hangi arkadaşlarını üstün tutar, sakin ve sinirli zamanlarında ne yapar, kimlerle geziye çıkardı?

Şakaları, öfkesi, sitemleri, kuşkusu, sevgisi, nefreti nasıl olurdu? Hangi kitapları okur, hangi müziği dinler, hangi renkleri, mevsimleri sever, hangi içkiyi kullanırdı?

Evlilik yılları çok kısa süren Atatürk'ün kadınlar karşısında tutumu neydi? Ata'nın hayatına girmiş kadınlar var mıydı?

Cumhuriyetin ilk yıllarından ölümüne kadar Atatürk'ün değindiği insanlar, Ata'yı ziyaret eden yabancı devlet adamları ve hükümdarlarla yapılan görüşmelerin kitaplara geçmemiş en gizli yönleri, Atatürk'ün gezileri, Atatürk'ün manevî evlâtları, Atatürk'e ilişkin bilinmiyen fıkralar ve bir çok saklı kalmış gerçekler...

Bunları eksiksiz, hiç bir etki altında kalmadan yazabilmek için gece ve gündüz her an Atatürk'ün yanında bulunmak, yataktan çıkışından, yatağa girişine dek bir gölge gibi peşinden gitmiş olmak gerektir.

İşte Atatürk'ün tam oniki yıl emrinde çalışmış, hizmetini görmüş, o dönemin bütün gerçeklerini O'-

nun sofrasında, O'nun ağzından dinlemiş; Ata'nın İstanbul'a geldiği 1927 yılından, ölümüne dek yanından ayrılmamış, sofrasını kurup kaldırmış, yalnızlık anlarında derdine ortak olmuş, bir adamın kelimesine kadar not edilen tarihe geçecek anıları...

Atatürk'ün görevine ilk girdiği ân, O'na ilişkin anıları not ederek saklamak, ileride Türk tarihi yazacak tarihçilerin eline bir belge vermek istediği halde, Saraya şvester (hizmetçi) olarak alınan Alman kadını Havuzdame'nin tuttuğu notlar yüzünden kovulduğunu görünce aynı akıbete uğramamak için anılarını herkes uyuduktan sonra gizli metodu ile yazan Atatürk'ün en çok sevdiği ve kendisine en yakın tuttuğu adam...

Bu kitapta merakla okuyacağınız anılar, yüzde yüz doğru olup, basit bir sofracının görüş açısından kaleme alınmıştır. Şimdi sözü tam oniki yıl hizmetini görmüş Atatürk'ün «Çelebi» si Cemal Granda'ya bırakıyoruz.

TURHAN GÜRKAN

SARAYA ÇAĞRILDIM

1927 YILININ güneşli bir Temmuz günüydü... O zaman şimdiki Şehir Hatları İşletmesi

1927 YILININ güneşli bir Temmuz günüydü...

O zaman şimdiki Şehir Hatları İşletmesi olan Seyrüsefain İdaresi'nde çalışıyordum. Henüz on-yedi yaşında, ince, zayıf, içi hayat ateşiyle dolu bir gençtim. Bu idareye tam üç yıl önce, henüz çocuk denecek yaşta, kısa pantolonlu, tüysüz bir çırak olarak girmiştim.

O zamanlar çok çalışkandım. Kendimi işe verdim mi, başımı zor kaldırırdım. Bu hâl âmirlerimin de dikkatini çekmiş olacak ki, çok geçmeden armağanını görmekte gecikmedim. Bir gün müdiriyetten çağırıp:

— Seni Saraya göndereceğiz, hazır ol; dediler. Heyecandan az daha yüreğim ağzıma gelecekti...

Önce pek iyi anlıyamamıştım ama, bir kaç dakika sonra Atatürk'ün hizmetine gireceğimi sezinlemiştim. Heyecanım bundan ileri geliyordu. İstendiğimi hemen arkadaşlarıma açtım. Kimisi:

— Çok sert adam...

Kimisi:

— Gece hizmeti çok zor...

Diye maneviyatımı bozuyor, beni caydırmağa çalışıyor, sonra da:

— Sen bilirsin, yine istersen git...

Diyorlardı. O gece uykum kaçtı. Kendi kendime:

— Haydi Cemal, diyordum. Göster kendini... Talih kuşu insanın başına bir kere konarmış. Bu herkese nasip olmaz. Senin şansın varmış ki, böyle büyük bir adamın hizmetine çağrıldın. Aptallık etme, bunlar seni kıskandıkları için böyle konuşuyorlar... Diyordum.

Ertesi günü sevinçten kabıma sığamıyordum. Aynı zamanda içimi de heyecanla dolu büyük bir korku kaplamıştı. O'nun karşısında ilk anda bir pot kırarsam, diye düşünüyordum. Ne yapardım o zaman?

Günlerden 5 Temmuzdu. O gün yeni görevime başlıyacaktım. Bana güzel bir smoking almışlardı. Bunaltıcı sıcağın etkisiyle smokingin içinde buram buram ter döküyordum. Fakat bu kıyafet içinde o kadar şıktım ki...

O zaman kamara âmirimiz olan, daha sonra da Devlet Denizyolları Başmüfettişliğinde bulunan Muzaffer Beyle rıhtımda bekleyen Çankaya motoruna bindik. Gözlerimi kapıyor, Atatürk'ün yanında geçireceğim gönlerin hayalini kuruyor, sonra birden Muzaffer Beyin sesiyle daldığım hayal âleminden uyanıyordum. Muzaffer Bey:

— Çocuğum, şimdi seni Saraya götürüyorum. O-rada çok dikkatli olman lâzım. Diyerek öğüt veriyordu.

Can kulağı ile Muzaffer Beyi dinliyor görünmeme rağmen, aklım çok daha başka yerlerde idi. Yine onun öğütleriyle irkilerek kurduğum hayal evreninden aşağı iniyordum.

— Orada her ne görürsen, duyarsan, gördüğünü görmemezlikten, işittiğini işitmemezlikten geleceksin. Senin için çok iyi olur...

Motorumuz Boğaz'ın mavi sularını yararak Dolmabahçe Sarayı'na yanaştı. Rıhtıma ayak bastığımız zaman heyecanım son haddini bulmuştu. Hayatta çok şaşırtıcı olaylarla karşılaştım. Atatürk'ün hizmetinde tam oniki yıl çeşitli olgularla karşıkarşıya geldim. Fakat hiç birinde O'nunla ilk karşılaştığım ve bana ilk seslenişi anlarını unutamadım.

Seyrüsefain İdaresi'nden benimle birlikte Saraya Rüknettin ve Vus'at adında iki arkadaşı daha istemişlerdi. Fakat onlar Atatürk'ün hizmetçisi olamadı, Sarayda kaldılar.

Ne tuhaf!. Hayatımda hiç saray, hatta müze bile gezmemiş olan ben, doğma büyüme bir saraylı gibi etrafıma bakmadan çalımla dimdik yürüyordum. Muzaffer Bey önde, ben arkada, o zaman özel kalem müdürü olan Hasan Rıza Soyak'ın karşısına çıktık.

Soyak adımı, yaşımı sorup, Salihli'li olduğumu öğrendikten sonra zile bastı, başsofracı İbrahim (Güven) Efendiyi çağırdı. Beni teslim alan başsofracı da koridorlarda yürürken aynı soruları soruyor, nereli, kim olduğumu, bundan önce nerelerde çalıştığımı öğreniyordu.

Böylece Saray'ın Harem kısmına, şimdiki adıyla Hususî Daireye geldik,

«AÇINIZ PERDELERİ»

CUMHURİYET devrinde İstanbul'a ilk defa gelen Atatürk'le ilk karşılaşmamız burada oldu. Vaktiyle Son Halife Abdülmecit Efendi nin yemek salonu olan bu daire gayet güzel döşenmişti. Bütün mobilya lâke idi. Hereke kumaşından ağır, çiçekli perdeler yerlere kadar iniyordu. Ortada çok güzel süslenmiş bir sofra vardı. Dimdik ayakta duran Atatürk:

— Açınız perdeleri!.. Diye seslendi.

Atatürk'ün ağzından duyduğum ilk ses işte budur.

Hemen koştum ve perdeleri açtım. Salon aydınlandıktan sonra Atatürk sofraya oturdu. Yanında ma-nevî evlâtları Rükiye ve Zehra Hanımlarla kızkardeşi Makbule Hanım ve Umumî Kâtip Tevfik Bey vardı.

O gün büyük bir dikkatle Atatürk'ün nasıl yemek yediğine baktığım için yemek listesi olduğu gibi aklımdadır. İlk yemek güzel bir ordör, ikinci yemek pü-reli tavuk, üçüncü kuşkonmaz, meyva olarak ananas kompostosu bulunuyordu.

İlk gün Atatürk'ün bütün hareketlerini dikkatle izledim. Yemekten sonra önce Harem Dairesi'nin üstüne çıkmış, sonra bütün Sarayı dolaşmış, akşam üstü de Söğütlü yatıyla Boğaz'da gezinti yapmıştı.

Gezintiden sonra sofra faslı başlıyor ve çok geç saatlere kadar sürüyordu. İçkili olan akşam yemeklerinde

yakın arkadaşları, kabine üyeleri de hazır bulunuyor, bir çok memleket meseleleri burada halledili-yordu. Sofrasına belirli mesleklerdeki eski dostları ve silâh arkadaşlarından başka, bilim, sanat, ticaret, endüstri kişilerini topluca çağırdığı olurdu. Bu hal, 1938 yılı Haziranına kadar yani hastalığı kendisine değişik bir yaşayışı zorunlu kılıncaya kadar sürüp gitti.

Saraya, daha doğrusu Atatürk'ün hizmetine gireli onbeş gün olduğu halde Atatürk, o güne kadar bir kere bile dönüp yüzüme bakmamış, kim olduğumu da sormak gereğini duymamıştı. Önceleri önemsemediğim bu hal, yavaş yavaş bana koymağa başlamıştı. İçimi ta-rifsiz bir üzüntü kaplamıştı. Tam onbeş gün O'na bir «dilsiz» gibi hizmet etmiştim.

Üzüntüm gittikçe artıyordu. Kendi kendime: «Sabret Cemal, elbet bir gün konuşacak, seni tanıyacak» diyordum. Ayrıca içimde bir korku da belirmişti: «Ya, diyordum, benimle konuşmadan buradaki işimden uzaklaştırılırsam?» Öyleya, belki hizmetim beğenil-miyebilir, hoşa gitmezdi...

Bu hal arkadaşlarımın da dikkatini çekmiş olacak ki, alaylı alaylı:

— Cemal, ne adını, ne de nereden geldiğini henüz sormadı. Seni tanımak bile istemiyor... Diye takıldıkları bile oluyordu.

Onlara ne cevap vereceğimi bilemiyor, fakat gayet tabii görünmeğe çalışarak:

— Elbet bir gün olur, adam yerine korlar, sorarlar. Diyordum.

ADIMI DEĞİŞTİRİYOR

BİR AKŞAM saat 20 sularında Sarayın Marmara'ya bakan balkonunda yirmi ka-
dar tanınmış konuk yemek yiyordu. Arkamda duran Atatürk:

— Efendi, efendi... Diye bana seslendi. Döndüm. Hiç unutmam, elimde kristal rakı sürahisi vardı.

— Buyrun efendim... Bir emriniz mi var Paşam?.. Diye cevap verdim.

Cumhuriyet rejiminin kurulmasına rağmen herkes Atatürk'e «Paşam» diye seslenirdi. Beylik, paşalık kalktığı halde bu «Paşa» lık Atatürk için kalkmadı. Ölünceye kadar sürdü.

O akşam ilk kez konuştuğum Atatürk'le aramızda şunlar geçti:

— Senin ismin nedir?

— Cemal!..

— Sonu yok mu bunun?

— Var, Cemalettin...

Bunun üzerine Atatürk birden bana doğru ilerli-yerek:

— Haaa... dedi. İsimler Kemalettin olur, fakat Cemalettin olmaz. Sen yine Cemal kal! Dinin Ce-

dular?

Aradan yarım saat geçmişti. Yemek devam ediyordu. Sevinçten kabıma sığamıyordum. Evet, Atatürk en sonunda benimle konuşmuştu. Hem de uzun uzun... Ertesi gün benimle alay eden arkadaşlara anlatacağım şeyleri kafamda tasarlıyor, onlardan hınç çıkaracağımı düşünüyordum.

Fakat Atatürk, bu Cemal adına tutulmuş olacak ki yeniden seslendi:

— Bu Cemalettin ismini kim koydu sana? Artık adamakıllı korkmağa başlamıştım;

— Babam, diye cevap verdim.

— Öyle ise baban ne adammış senin. Diye sertçe çıkıştı.

Bunun üzerine:

— Ben babamı tanımıyorum. Deyince yüzü daha da sertleşti:

— Babamı tanımıyorum ne demek? Sen babasız mı doğdun? Baban yok mu senin?..

— Ben dokuz aylıkken babam ölmüş.

Atatürk üzüldüğümü yüzümden okumuş olacak ki, birden sesini yumuşattı:

— Ananı tanıyorsun ya yeter!.. Dedi. Ve biraz durduktan sonra ekledi: Ben de babamı tanımıyorum ya…

O gece yemek sabahın beşine kadar devam etmiş-ti. Çokluk geceler böyle olur, meclisin horozlar öterken dağıldığı görülürdü. Bu yüzden Atatürk te sabah saat beşten önce yatağına giremezdi. Saat onbirden sonra hava serinlediği için misafirler birer ikişer balkondan içeri girmeğe başladılar. Masanın üzerinde boşalmış Dimitropolo şişeleri duruyordu. O devrin en ünlü rakısı olan Dimitripolo'dan Atatürk her gece yarım kilo içerdi. Mezesi de sadece tuzlu leblebiydi. Ara sıra da Fava denilen zeytinyağlı, limonlu bakla ezmesini istediği olurdu. En sevdiği yemekler arasın-da kuru fasulye ile pilâv gelirdi.

Atatürk tekrar beni çağırdı. Yemek istiyecek sa-nıyordum. Fakat O'nun aklı hep benim ismimde değil miymiş.

— Ulan, bu ismi sen mi koydun, baban mı? Diye bar bar bağırmağa başladı.

Çok korkmağa başlamıştım. Benim korktuğumu görünce daha fazla bağırıyordu. Artık elim ayağım titremeğe başlamıştı. Ayakta duracak halim yoktu. Belki daha fazla kızar da koğulurum, diye gözünden uzaklaşmağa karar verdim. Saat üçe doğru sofrayı bırakarak yatmağa gittim.

O gece sabaha dek gözümü uyku tutmadı. Yattığım yerde dua ediyordum. Kâbusla karışık korkulu rüyalar gördüm. Yavaş yavaş geldiğime pişman bile olmağa başlamıştım. Bu isim de başıma iş açıyordu galiba… Nereden bulmuşlardı bu «Cemal»i de, bana takmışlardı ?

Ertesi gün de aynı korku ve heyecan içinde geçti. Adeta akşam olmasını istemiyordum. Tek avuntum, Atatürk'ün geceki olayı unutmuş olmasıydı. Akşam yemeğini hazırlamış bekliyordum. Saat yediye doğru Atatürk, arkasında Afet İnan, Zehra Ha- nım, Başyaver Rüsuhi Bey, Umumî Kâtip Tevfik Bey olduğu halde, salona girdi. Başyaver aşağı inerek öbür misafirleri de sofraya getirdi. Sofraya oturmadan önce Atatürk misafirlere Arapça:

— Faddal!.. Dedi ve herkes masadaki yerlerini aldı. Bu sözü, çok keyifli olduğu zamanlar sık sık duyduğumu hatırlıyorum. Sofrada ilk söz bana idi:

— Cemal, seni dün akşam sert sözlerle çok hırpalamıştım. Fakat Cemaller daima büyük adamlar olur.

Sen de büyük adam olacaksın.

Sonra tarihteki ünlüleri sıralamağa başladı:

— Sen Cemal Paşa'yı tanır mısın ? Şehzade Ce-malettin Efendi'yi, Konya Çelebisi Cemalettin'i tanır mısın?

— İsimlerini işittim, diye cevap verdim,

— Bu kadarı da yetişir. Dedi.

Yemek sürüp gidiyordu. Hava yumuşadığı halde bir gün önce içimi kaplıyan korkuyu üzerimden atamamıştım. Her an yine o bahse döneceğinden ödüm kopuyordu. Saat gece yarısını geçiyordu. Birden adımla bana seslendiğini duydum ve yanına koştum.

— Cemal, senin bu ismini değiştirelim olmaz mı? Sen kendine göre bir isim bul bakalım…

Şaşırmıştım. Daha cevap vermeğe vakit kalma-
dan:

— Ben sana buldum isim, dedi. Senin ismin Çelebi olsun…

Atatürk'ün çok sonraları yine bir mecliste «Biz sevdiğimiz insanlara Çelebi deriz» dediğini duymu şumdur.

O anda bütün korkum bir bulut gibi dağılıver-mişti. Yüzümdeki memnunluğu görünce kabul ettiğimi anladı. Zaten kabul etmemek için hiç bir sebep te yoktu. Fakat bir kere de iznimi almadan edemedi:

— Güzel mi? Diye sordu.

— Çok güzel efendim. Dedim.

Bunun üzerine sofradaki konuklara dönerek: — Bu çocuğun ismi bundan sonra Çelebi'dir. Diye herkese tanıttı.

O anda Atatürk'ün bu kadar önem verdiği bir adam olmanın gururu içindeydim. Koltuklarım kabarmıştı. O gün Saray'da kim varsa herkese ve bütün
misafirlere beni yeni gelmiş önemli bir kişiymiş gibi tanıtıyor:

— Bu zatı bilir misiniz, Çelebi'dir... Diyordu.

Böylece Atatürk'ün serzenişlerinden, hatta bağırmalarından kurtuluyor, üstelik O'nun sevdiği, çağırırken zevk duyduğu bir isme de sahip oluyordum. Böylece adım 20 Temmuz 1927 den itibaren «Çelebi» olarak kaldı. Arkadaşlar da hâlâ böyle çağırırlar.

NE YER, NE İÇERDİ

ATATÜRK sabahları kalkmazdı. Geceleri çok geç, çoklukla şafak sökerken yattığı için gündüz saat onbir, onikiye doğru kalkar, zile-basardı. Hemen bir fincan kahveyle o günkü gazeteleri götürürdüm. Gayet ince ketenden yapılmışı bir entariyle uyuduğu için, uyanınca da bir süre bu kıyafette kalır, divana bağdaş kurarak kahvesini içerdi. Çok yakın arkadaşlarından ve Umumî Kâtipten başkası içeri giremezdi. Bazan da şezlonga uzanır, uzun uzun gazeteleri okurdu. Bu okuma bir buçuk saat kadar sürerdi.

Sonra banyosunu yapardı. Temizlik konusunda çok titizdi. Yaz ve kış ayırmaz, muhakkak her gün banyo yapar, her gün çamaşır değiştirirdi. Giyimine karşı titizlik gösterir, traşlı katiyen gezmezdi. Kışın pencereleri açtırır, soğuk havayı ciğerlerine doldururdu.

Banyodan çıktıktan sonra soğuk ayranla bir dilim francala yer, bazan ayranın yerine bir kâse yoğurt alırdı. Çok zaman bu, hem kahvaltı, hem de öğle yemeği yerine geçerdi. Binde bir çağrılı bir misafir olacak ki, ayıp olmasın diye yemek yesin... Bazan sütlü kahveyle çay istediği de olurdu. İkindi kah

valtısı yapmaz, onun yerine bir bardak ekmeksiz ayran içerdi.

Akşam yemeklerini ise kesinlikle arkadaşlariyle yemek alışkanlığındaydı. Çankaya ve Dolmabahçe Sa-rayı'ndaki akşam yemeklerinde ondan aşağı düşmiyen bir davetli topluluğu her zaman hazır bulunurdu. Memleket meselelerinin görüşüldüğü bu toplantılarda herkesin düşüncesini öğrenmek isterdi. Fakat yine de kendi bildiğinden şaşmazdı. Meclise bir istek mi getirecek, bunu yakınlarıyla tartışmaktan zevk duyardı.

Atatürk'ün sofrada yeni ve heyecanlı konular da ortaya attığı olurdu. Bazan herkesi şaşırtan bu konulardan alacağı olumlu cevaplar da, olumsuz cevaplar da çok hoşuna giderdi. Herkesi konuşturur, düşüncelerini öğrenir, son sözü her zaman kendisi söylerdi. Bu işte yanıldığını hiç hatırlamıyorum.

Sofra konuşmalarında konuyu hep kendisi açar, başkalarına konu ortaya atmasına meydan vermez, sorduğu soruların karşılıklarını büyük bir dikkatle dinlerdi. Başkalarının yaptığı prensiplere değil, ancak kendi prensiplerine uyardı. Doğruluğuna inandığı düşünceyi sonuna kadar savunurdu. Hareketli ve heyecanlı yaşatısının tek zevkinin, akşam sofraları olduğunu söyliyebilirim. Akademik tartışmaların yerini saatler ilerleyince hâtıralar alır, geçmişten sözedilir, tarihsel olaylar sıralanır, bazan da hoş hikâyeler anlatılırdı.

Sofrası sanki, arkadaşları ve dostları ile tartışma ve eğlence yerini birleştiren bir köprü görevi görüyordu. Bu gecelerin hiç birine doyum olmadığını ve her birinin içinde bir tarih yaprağının yaşadığım zamanla anladım.

Sofrasında çağının her çeşit insanına yer veriyor-du. Hepsi ayrı düzeydeki bu insanlarla tartışırken san-ki yurdun sesini duyardı Güvendiklerinin ve sevdiklerinin eleştirilerine sabırla katlanmasını bilirdi. Şakayı çok severdi. Kendisi de ara sıra şakalar yapardı. Eski arkadaşlarından Nuri Conker, Salih Bozok sık sık şaka yaparlar ve sofrayı şenlendirirlerdi. Sinirli zamanlarında bunlarm bir nüktesi ya da hikâyesi Atatürk'ün bir anda öfkesini dağıtmağa yeterdi. Ama Atatürk her zaman neşeliydi. Sinirlendiği zamanlar çok azdır. O zaman da arka arkaya sigara ve kahve içerdi. En güç anlarda bile soğukkanlılığını, neşesini saklamasını bilir ya da öyle görünürdü. Çok konukseverdi, sofradakilerin ayrı ayrı gönüllerini alıp hatırlarını sormadan yapamazdı.

Açık konuşanları sever ve yanında her şeyin konuşulmasını isterdi. Bu yüzden sık sık ileri geri konuşanlara da rastlanırdı. Atatürk'ün sofrasından kimler geçmemiştir ki... Mahalle arkadaşları, silâh arkadaşları, devrim arkadaşları, politikacılar, edipler, şairler, müzisiyenler, bilim adamları, iş adamları, yabancı devlet başkanları, krallar...

İşten ve yurt gezilerinden artan bütün ömrü sofrada geçmiştir denilebilir. Fakat burası hiç bir zaman bir içki ve cümbüş bayağılığına inmemiş, bir sohbet ve tartışma meclisi olarak kalmıştır. Eğlencenin yanı sıra en çetin devlet işlerinin karara bağlandığı bir meclis... Politikanın, aktüalitenin de ziyafet sofrası!

Resmî görüşmelerinde son derece titiz ve törenci olan Atatürk'ün özel hayatındaki samimiyeti, dünyada pek az devlet adamına nasip olmuştur denilebilir.

Danışmaya bazan o kadar büyük değer verirdi ki, aklından geçen meseleler hakkında çok zaman hiç olmadık insanların fikrini bile aldığı görülürdü. So-

nunda yine kendi fikrini uygulıyacağını bildiği halde hiç kimsenin hor görülmesine katlanamazdı. Bu yüzden hiç olmadık kimselerden bir şeyler öğrendiğini de saklamaz, açık açık anlatırdı. Bu alışkanlığını hayatının sonuna kadar değiştirmedi.

Her gece içtiği halde Atatürk'ün bir kere bile içki yüzünden kendinden geçtiğini, taşkınlıklar yaptığını görmedim, duymadım. Aksini iddia edenler varsa, bunların yaptıkları düpedüz dedikodudan başka bir şey değildir. Ölümünden sonra çekememezlik ve kıskançlıklarından Atatürk'ün sofrasını sarhoşluk, ayyaşlık ve zevke düşkünlükle kötülemek istiyen-ler oldu ama, bu çabalar ne kadar boşunadır. Onun yaşantısı bütün kusurlarıyla meydandaydı. Gizlenecek bir yönü yoktu ki... Halkın sofrası idi.

ÇEVRESİNDEKİ ASALAKLAR

ATATÜRK'ÜN sofracısı olduğum için çok temiz giyiniyordum. Elbisem her zaman ütülü, beyaz gömleğim kolalı, iskarpinlerim rugandı. Davetlilerden bir çoğu şıklığımı kıskanır ve giyimimi benzetmeğe yeltenirlerdi. O zaman bir çok bakan ve Milletvekili bile papyonlarını bana bağlatırlardı. Cumhuriyet yeni kurulmuştu. Bunlar kıyafet devrimini henüz benimsiyememişlerdi. Fakat kısa zamanda yaşadıkları ortama uymasını biliyor, en centilmen diplomattan daha centilmen kesiliyorlardı.

Bunların bâzıları -okuma yazma bile bilmedikleri halde- evlerine çok büyük kitaplıklar yaptırmışlardı. Örneğin Atatürk, bir atlas ya da kitap aradığı zaman, kitaplıktan biz gider, bunları çıkarırdık. Atatürk'e onlar kendileri bulmuş gibi götürüp verirlerdi. İçlerinde çok zekileri de vardı. Atatürk herhangi bir emir verse, onlar bunu istedikleri şekle sokar, kendilerine o işten pay çıkarırlardı. Oysa bu işleri zavallı memurlarla uşaklar görür, hazıra onlar konar, her yerde parsayı onlar toplardı. Her zaman gezilere onlar gider, hepsi birer silâhşör kesilirlerdi.

Fakat bunlar Atatürk'ün hiç gözünden kaçmaz, onları inceden inceye alaya alır, bazan karşılık vere

miyecekleri bir soru yağmuruna tutar, karşısında nasıl ecel terleri döktüklerini hazla seyrederdi. Dalkavuklara, lâf ebeliği yapanlara çok kızardı. Çok geçmeden bir punduna getirerek, yaptıklarının acısını onlardan çıkarmasını bilirdi.

Hırpalayacağı, yahut alaya alacağı kimseleri sık sık imtihana çekişine tanıklık etmişimdir. Atatürk'ün şaşırtıcı soruları ve mantık oyunları karşısında bunların dökülüşleri görülecek şeydi. Zaten O'nun sorularına tam cevap verecek adam az bulunurdu. Bunlar bilimsel açıdan cevaplandırılacak sorulardan değildi. Hepsi birer zekâ oyununa dayanıyordu. Kimse altından kalkamazdı.

SELANİK'TEN NE ÇIKAR

ATATÜRK uysal bir insan değildi. Hatta haşin olduğu dahi söylenebilir. Böyle olduğu halde çok terbiyeli, çok olgun, çok merhametli, çok hoşgörülü bir insandı. Temiz kalpliydi, alçak gönüllüydü. Gösterişten, uzaktı. Vazife başında lâubaliliğe yer vermez, fakat özel yaşantısında sevdiklerinin nazını çekerdi. Dostlarına, arkadaşlarına vefalıydı. Zaten Atatürk'ün en büyük üstün hallerinden biri de kin ve garaz gibi insanî duyguların üzerine çıkabilmiş olmasıdır. Bağışlamıyacağı suç yok gibiydi. Bir çok hataları gördüğü halde, görmemezlikten gelirdi. Kin tutmaz, çabuk affederdi. Kimleri, ne zaman affedeceğini de çok iyi bilirdi. Hırsı çok çabuk geçerdi.

Bir gün Çankaya'da eski köşkte Selânikli berber Mehmet ve berber Rıdvan'la antrede oturmuş konuşuyorduk. Berberlerin ikisi de Atatürk'ün hemşehrisi olduklarından kendilerini imtiyazlı sayarlar, yüksekten konuşurlardı. Bu şekilde -şaka da olsa- böbürlenerek dolaşmalarına, kendilerine poz vermelerine çok tutulur, fakat yine de renk vermemeğe çalışırdım. Fakat bütün dikkatime rağmen aramızda yine de tartışmalar eksik olmazdı.

O gün yine onlar zayıf tarafımı bulmuşlar, bana şakadan takılıyor:

— Biz Selânikliler olmasaydık, siz kurtulamazdınız...

Diyorlar, ben de cevap olarak:

— Biz kendi kendimizi kurtardık. Selanik'lilere ihtiyacımız yok. Hem Selanik'ten çıksa çıksa Yahudi çıkar... Diyordum.

O sırada merdivenleri yavaş yavaş inen Atatürk'ü görmemiştik Konuşmalarımıza istemiyerek kulak misafiri olmuş ki, o akşam sofrada bir Selânik'li olan Nuri Conker'e damdan düşer gibi sordu:

— Nuri Bey, Selanik'ten ne çıkar?

O anda beynimin karıncalandığını duyar gibi oldum. Demek korktuğum sonunda başıma gelmiş, Atatürk antrede konuştuklarımızın hepsini duymuştu.

Nuri Conker, Atatürk'ün nazını çektiği, kaprislerine katlandığı eski bir çocukluk arkadaşı olduğu için, aklına eseni söylemekten çekinmeyen biriydi. Elde ettiği aşırı imtiyazlar yüzünden ciddi ciddi «Sen çekil de, biraz da biz Cumhurbaşkanlığı yapalım» diyecek kadar ileri gittiği zamanlarda bile Atatürk gülüp geçer, işi şakaya boğardı. Fakat bu seferkinin şakaya gelir yanı yoktu.

Nuri Conker, sanki bütün konuştuklarımızı biliyormuş ta, beni korumak kararını vermişçesine:

— Bol Yahudi çıkar Paşam... Demesin mi?

Bunun üzerine Atatürk, yüzünde alaylı bir gülümsemeyle daha önce kulağına çalınmış dedikoduların tümüne karşılık verdi:

— Benim için de bâzı kimseler -Selanik'te doğduğumdan- Yahudi olduğumu söylemek istiyorlar. Şunu

unutmamak lâzımdır ki, Napoleon da Korsika'lı bir İtalyan'dı. Ama Fransız olarak öldü ve tarihe Fransız olarak geçti. İnsanların içinde bulundukları cemiyete çalışmaları lâzımdır.

O günkü kadar utandığımı ve Atatürk'ün karşısın-da küçüldüğümü oniki yıllık hizmetim süresince hiç hatırlamıyorum. Belki de ömrüm boyunca benim için en büyük utançta bu olmuştur. O günden sonra Selanik kelimesini bir daha ağzıma almadım.

GÖZÜM GÖRÜYOR, AYAĞIM DA YERİNDE

ATATÜRK uzun süre Ankara'da kalmış, ve yazın İstanbul'a gelmesi gecikmişti. Bu gecikme bir çok dedikodulara yol açmış, hatta halk arasında hasta olduğu, felç geldiği, gözlerinin görmediği, ayağının tutmadığı gibi söylentiler ortaya çık-mıştı. Sonunda İstanbul'a geldik. 10 Ağustos 1929 gecesiydi. Söğütlü yatıyla Boğaz'da bir gezinti yapmayı emretti. Hareket ettik...

Benim içimde bir merak belirmişti. Ne kadar içki içtiğini anlamak istiyordum. Söğütlü yatında kurulan sofranın başından hiç ayrılmadım. Önce bira içmek istemişti:

— Bira var mı? Diye seslendi.

— Var Paşam... Dedim ve hemen bira getirdim. Bir, bir daha, bir daha derken üçüncü şişe bitti.

O sırada Büyükdere'ye gelmiş bulunuyorduk. Doğruca milletvekili Erzurum Umum Müfettişi Tahsin Özer'in yalısına gittik. Yattaki sofranın ikinci yarısı hemen burada kuruldu. Sofrada on kadar misafir bulunuyordu. İçki faslı gece yarısına kadar devam etti. Biz yalıda sofrabaşı sefasında iken Atatürk'ün Büyükdere'ye geldiğini duyan ve yatı iskelede gören halk, yalının

önünde toplanmış:

— Gazi'yi isteriz, Gazi'yi isteriz... diye bağrışmağa başlamıştı.

Atatürk gürültüyü duyunca, ev sahibi Tahsin-Özer'e sordu:

— Nedir bu? Ne istiyorlar?...

— Paşam sizi balkonda görmek, alkışlamak istiyorlar...

Bunun üzerine Atatürk yavaşça yerinden kalktı. Balkona doğru yürüdü. Kapıda görününce çılgınca bir alkıştır başladı. Gece yarısından sonra sokaklara, dökülen halkı görmek ve çılgınca alkışlanmak Atatürk'ü çok duygulandırmıştı. Kalabalığa dedi ki:

— Sevgili vatandaşlarım. Benim için zahmet ediyorsunuz. Mahcup oluyorum. Beni görmek, behemahal. yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir. Benim için huzurunuzu bozmayın, gidip yatın. Hepinizi yarın işiniz bekliyor.

Fakat halk evin önünden ayrılmak istemiyor:

— Yaşa, varol, biz senin için yaşıyoruz... Diye bağırışıyordu.

Bunun üzerine Atatürk:

— Arkadaşlar, içinizde bâzı İstanbullular bana nüzul inmiş, eli ayağı tutmuyor, ölmesi mümkündür, diye bâzı sözler çıkarmışlar... (Bu sırada halk coşmuş «Kahrolsun düşmanlarımız» diye bağırışıyordu.) Görüyorsunuz ya, karşınızdayım, sıhhatim yerinde. Elim de tutuyor, (ayağım balkon demirine vurarak) ayağım da yerinde, gözüm de görüyor. Hiç kimse merak etmesin.

Siz bu akşam karşımda milletin timsali, gölgesi-siniz. Size hitap ederken bütün millete sesimi işittireceğimi biliyorum. İşittiniz, sizin için sağlığını, ömrünü

vazifeye hasreden adam sahnededir. Sizin için çalışa-cak, sizin için yaşayacaktır. Benim kuvvetim, size olan muhabbetim ve sizin bana olan muhabbetinizde. Bu millet, bu memleket dünyanın en makbul bir mev-cudiyeti olacaktır. Bu milleti, diğer milletlerin fevkin-de görmeden ölmiyeceğim...

Diyerek halkın dağılmasını rica etti. Bunun üze-rine o bağrışan, çağrışan kalabalık kuzu gibi dağıldı, evlerine gitti. Atatürk te balkondan içeri girdi.

Atatürk **o** gece çok neşeliydi. Boğaz dönüşü Marmara'da ikinci bir gezinti daha yapıldı. Sabaha kadar içildi. Hepsini hesaplamıştım. Üç şişe bira ve yarım kilo Dimitrikopolo (üç kadeh te fazlası vardı).

İşte bütün milletin ve benim de merak ettiğim içki miktarı bu kadardı. Atatürk içki olarak bira ve rakıdan başka şampanyayı da severdi. Öbür içkileri ender içerdi. Yalnız bir gece Kâzım Özalp'in evinde tam yirmisekiz kadeh kokteyl içtiğini hatırlarım. Bu-nun adı Napoleon Kokteyli idi. Bir miktar cin, bir miktar vermut, bir miktar da seribrandi likörü ile yapılmıştır. Bunların dışında alıştığı içkiyi değiştirmemiştir.

Her gece içen Atatürk gündüzleri alkol kullan-maz, yalnız çok sıcak günlerde bir iki bardaktan faz la olmamak üzere bira isterdi. Bu yüzden kimse Atatürk'e gündüzleri içki içmek için israr etmez, en koyu alışkanlar bile akşamın olmasını iple çekerdi. Sabaha kadar içki faslı pek enderdi. Büyükdere gezisi o ender gecelerden birine rastlamış ve halkın gösterisi karşısında coşan Atatürk, içki faslını farkında olmıyarak sabaha kadar sürdürmüştü.

MISIR'LI MUGANNİYE

O ZAMANLAR basit bir kasaba olan Anka-ranın sıkıcı havasına arkadaşlarını alıştı-
rabilmek için uzun bir süre başkentten ayrılamıyan Atatürk devrimleri yerleştirmeğe başladıktan sonra yaz mevsimlerini İstanbul'da geçirmeğe başlamıştı. Üç dört ay sürekli olarak kalır, yatla Marmara ve Bo-ğaz'da geziler yapardı. Bu gezilerde Sakarya, Çankaya ve İstanbul motorlarıyla, Ertuğrul yatını kullanırdık.

Şehirdeki gezintilerinin yerlerini ömrünün son yıllarında deniz banyoları almağa başlamıştır. Selanik gibi bir kıyı şehrinde doğmuş olduğu halde, o zamanki softalık yüzünden Atatürk denize hiç girmemişti. Yüzmeyi, kendi eseri olan Florya'da öğrendi ve halkın arasında yüzdü. Zaten halk arasında, kalabalık içinde yaşamak isteğinde olduğu için İstanbul'u bu işe daha elverişli bulur ve Ankara'dan çok İstanbul'u severdi.

İstanbul'da bulunduğumuz bir yaz müzeleri dolaştı, eski yapıtları inceledi. Topkapı Sarayı'nda ne var, ne yok hepsini birer birer gözden geçirdi. Topkapı Sarayı Müzesi'nin kurulması da Atatürk'ün isteğiyle olmuştur. Mecidiyeköşkü'nü gezerken, Millî Eği-

tim Bakanlığı'nın emriyle Topkapı Sarayı'nda toplanan, fakat ne hikmetse halkın gözünden saklanan Hükümdarların portrelerini görmüş ve bunların sergilenmesi emrini vermişti. Atatürk ayrıca halkın içeri alınmasını da istemiş, o sırada Gülhane Parkı'nda bulunan bir çok kimseler, çevresini kuşatmış olarak Saraya alınmıştı.

Atatürk, daha sonra Hırkai Saadet Dairesi'ni
gezdi. Her biri birer hazine değerindeki eşyaları sandıklardan çıkartıp teker teker gözden geçirdi. Sonra tekrar bunların sandıklara yerleştirilmesine gözcülük etti. İçlerinde Emanat-ı Mukaddese'nin de bulunduğu
seksen bin parçayı aşkın bu tarih ve sanat hazinesinin çok iyi saklanması ve en kısa zamanda halka açılması için emir verdi. Türkiye'nin en büyük servetinin tarihi olduğunu bir daha hatırlattı.

Tarih yapıtlarına karşı büyük bir saygı duyduğu belliydi. Tarihe, özellikle Türk tarihine büyük değer verir, tarih yapıtlarının iyi saklanmasını, bozulup, yıkılmamasını her zaman tekrarlardı. Okuldayken O'nun en sevdiği dersin tarih olduğunu bir kaç defa ağzından işitmiştim. Nisan 1931 de açılışı yapılan Türk Tarih Kurumu'nu bu amaçla kurdurmuştu.

Sarayburnu Parkı'nın yeni açıldığı günlerdeydi. **9** Ağustos 1928 gecesi Cumhuriyet Halk Partisi burada bir eğlence düzenlemiş ve Atatürk'ü de çağırmıştı. İstanbul motoruyla Dolmabahçe'den Sarayburnu'na gittik. Rıhtıma yanaştığımız zaman gecenin karanlığı içinde bir kadın sesi çın çın ötüyordu.

Atatürk'ün geldiğini gören halk kadınlı erkekli coşmuş, gösteri yapıyordu. Atatürk tam bir halk adamıydı. Halkın içinden çıkmış ve halkın malı olmuştu. Bu yüzden düşündüklerini hep halkın önünde söyler

«Yanlışım varsa halk düzeltsin» derdi. Her zaman milletin ferdi olmakla övünür, «Yapılan şeylerin şerefi millete aittir, her şeyi millet yaptı» derdi. Gittiği her yere neşe götüren bir insan olduğu için hemen halkla haşır neşir oluverdi.

Parkın bir köşesinde bir caz, sahnede Arapça şar-kılar söyliyen Münîre-tül Mehdiye takımı vardı. Mısırlı muganniye Cemalî'yi ilk kez

orada, Park Gazino-sunda görüyorduk. Kadının sesi gerçekten güzeldi. Allah için ses…

Atatürk hiç konuşmadan büyük bir dikkatle din-ledi. Şarkı bitince kadını yanımıza çağırdı. Batı müziğini de öğrenmesini öğütledikten sonra:

— Bu sesle seni bütün dünya dinler. O zaman işte şöhretini tam yaparsın… Dedi. Kadın da teşekkür ederek ayrıldı.

O zaman Atatürk'ün, bu sözleri Arap şarkıcısına niye söylediğini anlıyamadım. Biz her alanda büyük bir devrim yapmış, Arap dünyasından ayrılıp Batıya yönelmiştik. Acaba Atatürk, Doğu dünyasının kültür ve sanat alanında bizi izlemesini mi hatırlatmak istemişti? Yoksa… Atatürk Türk musikisini sevdiği halde, müzik devrimimizin ancak batı müziğini benimsemek ve uygulamakla gerçekleşeceğine inanıyordu. Evet, yoksa bunu düşünerek mi Mısır'lı hanendeye yol göstermek istemişti? Bunu daha sonraları anladım.

Atatürk, dil konusunda olduğu gibi, müzik alanında da kendi beğeni ve alışkanlıklarını çiğnemiş, Alaturka müziği sevdiği ve sofrasından hiç eksik etmediği halde, batı müziğine inanmış, batı uygarlığının (müziğinin gelecek kuşakların müziği olduğunu söyleyerek Devlet Konservatuvarı'nın temellerini attırmıştır. Özel hayatında alaturkalıktan kurtulamıyan

Atatürk, bir ara Radyoyu yalnız alafranga müziğe ayırtacak kadar ileri gitmiş ve kulağına kadar gelen yakınmalar üzerine de, alaturka âşıklarına, devrim yapan kuşakların yoksunluk ve fedakârlıklara katlanmak zorunda olduklarını hatırlatmıştı. Müzik kültürü çok kuvvetli olan ve bâzı geceler sevdiği şarkıları kaidesine uygun şekilde söyliyen Atatürk'ün müzik devrimini de halka zorla kabul ettirişi, o gece Saraybur-nu Parkı'ndaki konuşmasından belli değil miydi?

Arap şarkıcı masadan ayrıldıktan sonra Atatürk ayağa kalkarak kadehini halka doğru kaldırıp:

— Arkadaşlar, hanımlar, beyler… Şu gördüğünüz içki şampanyadır. Bunu vaktiyle Padişahlar, meşvere-gâhında, kafes arkasında gizil içerlerdi. Bizse, hepimiz şurada, toplu olarak alenen içiyoruz… Dedi.

Atatürk'ün bir halk adamı olduğunu, bundan daha güzel hangi olay anlatır. Halkın içinden çıkan büyük adam halkla beraber kadeh kaldırıyordu.

— Hepinizin şerefine içiyorum!. Der demez bütün gazino bir anda karıştı. Topluluk ayağa fırlamış:

— Yaşa Paşam… Sağ ol Paşam… Allah seni başımızdan eksik etmesin… Bağrışlarıyla kadehlerini kaldırıyor, Atatürk'e doğru sallıyorlardı. Bu manzara onu çok içlendirmişti.

O gece çok daha önemli bir şey oldu.

Atatürk birden bire kararlar verirdi. Yine öyle olmuş, coşan halka sayısız devrimlerinden birini daha müjdeliyordu. 1927 yılında ne pahasına olursa olsun yapmağa karar verdiği ve 1928 kış aylarını da hazır-lıklariyle geçirdiği lâtin harflerinin alınışını ilân edişi işte o geceye rastlar. İleri bir milet olabilmemiz için yeni harflerin kullanılması gerektiğini halka anlatan Atatürk şöyle diyordu:

— Bir milletin yüzde onu, yüzde yirmisi okuma yazma bilir de, yüzde seksen, doksanı bilmezse ayıptır. Bu millet utanmalıdır. Ama Türk Milleti, utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış, şanlı, şerefli bir millettir. Tarihi baştan başa iftiharla dolu bir millettir.

Okuma yazma bilmiyenlerin çokluğu, onun hatası değildir. Hata, Türk'ün seciyesini anlamıyarak, kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık geçmişin bu hatalarını kökünden temizlemek zamanı gelmiştir. Hataları düzelteceğiz. Bu hususta bütün vatandaşların çalışmasını isterim. En nihayet bir iki yıl içinde bütün Türk halkı yeni harfleri öğrenmelidir, öğrenecektir. Milletin, kafasiyle olduğu gibi, yazısiyle de medeniyet âleminin yanında olduğunu gösterecektir.

Bunu duyan halk, O'nu kucaklamak, bağrına basmak için birbirini çiğnemeğe başladı. Görülmemiş coşkunluk sırasında ağlayanlar da vardı. Atatürk saat gecenin ikisi olup, bütün gazino boşalıncaya kadar oradan ayrılmadı. Herkes çekildikten sonra Büyük-ada'ya yollandık. Anadolu Yat Kulübü'nün çağrılısı olduğu halde, halkın eğlencesini seçen Atatürk'ün pı-rıl pırıl ışıkların altında fraklı smokingli erkeklerle, tuvaletli kadınları görünce suratı asıldı:

— Sarayburnu'nda yaptığımızı burada yapamazdık. Dedi.

Böylece lâtin harfleri kabul edildi. Hem de halkın içinde ve onun oyu alınarak... Atatürk başöğretmen oldu. Anadolu'yu boydan boya dolaştı. Gezilerinde halkı sınav yaptı ve dersler verdi. Halk okulları açıldı, bir buçuk milyon cahil insan okuyup yazma öğrendi. Atatürk, harf devrimi için beş yıllık bir plân hazırlayıp getirenlere çıkışmış, «Bu iş ya üç ayda olur, ya hiç olmaz» demişti. Olaylar O'nun haklı olduğunu bir kez daha gösterdi.

BENİ İMTİHAN EDİYOR

YENİ harflerin alındığı günlerdeydi. Ata-türk çok düşünceli görünüyordu. Üzerine, büyük bir işe girişeceği zamanlardaki dalgın hali çökmüştü. Söğütlü yatıyla Boğaz'da bir gezinti yapacaktık. Hareket ettik.

Bu gezide o zaman Başbakan olan İsmet İnönü de vardı. Sekiz kişilik kadar bir misafir topluluğu da çağrılı bulunuyordu.

Yat, Kuruçeşme önlerine geldiği zaman Atatürk, yine dalgın ve düşünceli haliyle oturduğu yerden ayağa kalktı. O sırada ben hizmet görüyordum. Parmağıyla «gel» şeklinde bir işaret yaparak:

— Sen okumak yazmak bilir misin? Diye sordu.
— Eski harflerle okur yazarım.
— Yeni harfleri biliyor musun?
— Biliyorum, fakat birleştiremiyorum.
— Öyleyse seni imtihan edelim...

İşte o zaman şaşırıp kalmıştım. Hayatta en çok korktuğum şey, imtihan, sonunda başıma gelmişti. Hem de nasıl ve kim tarafından?.. Ufacık bir not kırmam, zaten son günlerde düşünceli gördüğüm Ata

türk'ü bir anda kızdırmağa ve bağırtmağa yetebilirdi. Benim, o bir iki saniye içinde geçirdiğim korkuyu hiç farketmiyerek İsmet İnönü'ye döndü ve şöyle sordu:

— Ne dersin Paşam?

İsmet İnönü başıyla onaylıyarak:

— Derhal imtihan edelim... Dedi. Sonra bana bir kâğıt alarak gelmemi emretti.

Bir yandan salondan kamaraya koşuyor, bir yandan da «İnşallah ben dönünceye kadar imtihanı, yeni yazıyı falan unuturlar da, başka şeylere dalarlar» diye düşünüyordum. Fakat hiç te umduğum gibi olmadı. Tekrar salona girdiğimde bütün bakışları üzerimde duydum. Başta Atatürk olarak bu kadar seçkin kişinin önünde imtihan vermek... Olur iş değil!

Atatürk'ün başı hep aynı düşünceye saplanmış gi-biydi. Bunun ne olduğunu biraz sonra çözebilecektim. Hep o dalgın haliyle başı önüne eğik:

— Yaz bakalım «Bira soğuktur» dedi.

Ben de aynen, şimdi olduğu gibi, nasıl yazılırsa okunduğu gibi yazdım. Oysa eski harflerle «Soğuktur» diye yazılır. Şimdi ise aynı söylendiği gibi yazılıyor. Ben «Souktur» diye yazmıştım.

— Sen öğrenememişsin!... Diyerek öbür sofracı arkadaşlardan Selâhattin'i çağırdı. O arkadaşın üstünde de aynı bendeki korkuya benzer bir korku vardı. Benim nasıl yazdığımı, başıma geleni de gördüğü İçin aynı hataya düşmiyeceğini sanıyordum. Her halde daha başka bir şey yazacaktı.

Nitekim «Soğuktur» yazdı. Ona da aynı hakaret:

— Sen de öyle... Öğrenememişsiniz...

Bir anda ikimizin de korkusu dağılmıştı. Atatürk'ün bu sözlerden sonra artık bize bagrmıyaca-ğım anlamıştık. Her zaman böyle olur, hakaretin do-

zu biraz fazla kaçınca, bağırma faslı da başlamadan biterdi.

O gün bu konuda her hangi bir karara varamadı. Yalnız bir ara benim yazımı Şükrü Kaya'nın savunduğunu duydum:

— Paşam, Çelebi'nin yazdığı doğrudur, diyor, Atatürk te gözünü kırparak gayet memnun:

— Biz biliriz... Diye işi kapatıyordu.

Gezinti Küçüksu Sarayı'nda sona erdi. Atatürk'ün harf devrimi üzerinde çok kafa yorduğunu, kaç gecesinin uykusuz geçtiğini çok iyi hatırlarım.

HAVUZDAKİ ÇIPLAK KADINLAR

ATATÜRK'ÜN İstanbul'daki gezileri için önceden hazırlanmış bir program yoktu. Çok çabuk kararlar verir, aklına estiği zaman, istediği yere giderdi. Bir gün öğle yemeğinden sonra yine birden bire motor istedi. Yanında her zaman gezilerinde bulunan Kılıç Ali, Recep Zühtü, Cevat Abbas, Salih Bozok, Nuri Conker vardı. Motorla Boğaz'a doğru hareket edildi.

O gün ben Saray'da nöbetçi olarak kalmıştım. Her gün bir arkadaş nöbetçi kalır, akşam sofrasını hazırlardı. Başyaverin emrini bekler, sofra kaç kişilik olacaksa ona göre düzenlerdi.

Gece saat yirmi ikiye kadar bekledim. Hiç bir emir gelmedi. O akşam Büyükada Yat Kulübü'ne gi-deceklerini sanıyordum. Derken bir telefon. «Beylerbeyi Sarayı'na yirmi kişilik bir yemek sofrası gönderin» deniliyordu. Hazırlığımızı yaptık, Beylerbeyi Sarayı'nın yolunu tuttuk. Tabii aşçıbaşı Bolulu Mehmet Usta beraberimizdeydi. Konukları merakla beklemeğe başladık.

Sabaha karşı saat üçe doğru Söğütlü yatı göründü. Beylerbeyi Sarayı'nın rıhtımına yanaştı. Gelenleri karşılamak üzere kapının önüne çıktığımda ne göreyim?.. Atatürk'ün iki kolunda çok şık, çok güzel iki hanımefendi. Gerçekten o güne kadar Atatürk'ün yanında güzel kadın görmediğimizi söylersem haksızlık etmemiş olurum. Oniki yıl içinde bunlar gördüğüm kadınların en güzelleriydi.

Hep beraber içeriye girip, hazırlanmış olan sofraya oturdular. Yemekler yendi, içkiler içildi. Konuşuldu, gülündü. Misafirler sabah saat beşe doğru motorlarla ayrıldılar.

Başka bir gün Beylerbeyi Sarayı'nda yine böyle bir toplantı oldu. Meclis oldukça kalabalıktı. Ses ve saz sanatçıları, müzisiyenler de konuklar arasındaydı. Meclis Başkanı Kâzım Özalp, Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar başta geliyorlardı.

Şişli sosyetesinden toplanmış on kadın toplantıya çeşit katıyordu. Gerçi genç, güzel denemez, fakat olgun kadınlardı. Çok pahalı ve şık giyinmişler, boyanmışlardı. Kadın konusunda biraz kıskanç olan Atatürk, kadınların tırnaklarının bile boyanmasını hoş kâr-şılamazdı. Boyalı kadın gördü mü, boyalarını sildirir, yıkanmalarını ister, «Olduğu gibi görünün...» derdi.

Bunlara da aynı şeyi yaptı. Kadınlar boyalarını sildikten sonra soyundular. Sıcak bir Ağustos gecesiydi. Beylerbeyi Sarayı'nın beyaz mermerleri üzerinde yürüyerek salonun ortasındaki göz kamaştıran havuza girdiler. Atatürk kadınların yürüyüşüne dikkatle bakıyordu. Bu eğlence saatlerce sürdü.

Bir yanda Cumhurbaşkanlığı Orkestrası, bir yanda alaturka müzik... Bağdaşır mı, bağdaşmaz mı, onu bilmem ama, o gece aynı çatı altındaydılar. Her zaman gelen sazendeler arasında Deniz Kızı Eftelya, Safiye Aylâ, Nubar Tekyay, Selâhattin Pınar, Hafız Yaşar bulunuyordu.

Yaz süresince her akşam bu toplantılar yapıldı. Sofrada misafirlerin sayısı ise yirmiden hiç aşağı düşmedi...

İÇKİSİNE KARIŞANLAR

ATATÜRK'ÜN içki içmesine karşı olanla-rın başında Umumî Kâtip Hikmet Bayur geliyordu. Bayur -herhalde Atatürk'ü hepimizden çok sevdiğinden olacak- O'nu içkisinden caydırmak için türlü bahaneler bulur, fakat hiç birini başaramazdı. Aralarında sık sık tartışmalara tanık olurdum. Hemen her sabah tekrarlanan bu tartışmalardan Bayur'un yenilgiye uğradığını üzülerek görürdüm.

Bayur, erken saatlerde Atatürk'e gelir, o günkü ajans bültenlerini getirir ve kendisinden direktif alırdı. Ata'nın yorgun halini gören Bayur dayanamaz:

— Paşam yine renginiz yerinde değil, çok yorgun ve bitkinsiniz. Şu içkiyi bu kadar çok içmeseniz daha iyi olur. Derdi.

Bu karışmaya Atatürk'ün canı sıkılır ama, hiç belli etmemeğe çalışarak:

—A Hikmet Bey, ben rakıyı şimdi değil, daha Harbiye talebesiyken içerdim. Bugüne kadar da hiç. zararını görmedim. Diye karşılık verirdi. Bayur bunun da altında kalmazdı:

— Muhterem Paşam, bugün belki zararını görmediğinizi sanırsınız, fakat yarın göreceksiniz. Siz bu memlekete lâzımsınız. Kendinize acımıyorsanız bari bu millete acıyın. Bu millet sizin varlığınızla kaim...

Atatürk bu sözleri hep gülümsiyerek karşılardı. Fakat bir gün canına tak demiş olacak ki, Hikmet Bayur yine içkiyi kötüleyen konferansına başladığı sırada birden bire:

— Hikmet Bey, seni Kabil'e sefir yapalım. Git, oraları gör; hatta icap ederse Hindistan'a kadar git Oralar hakkında bilgi edin... Oku, tetebbu et ve ilim getir. Bize bu yolda faydalı ol... Dedi.

Bu suretle Hikmet Bayur'un Kabil Büyükelçiliğine atanma emri verilmiş oluyordu. Bayur birkaç gün sonra ayrılarak Kabil'e gitti. Bana öyle geliyor ki, bu atanma, Bayur'un yurda hizmet kaygusu, yalansız olarak Atatürk'e içki içmemesi öğüdü ve içmesine engel olma hareketinden ileri geliyordu. O Hikmet Bayur ki, sevgisini, saygısını hiç eksik etmediği Büyük Adama «İçme Paşam» sözünü ilk söyleyebilmek cesaretini göstermiş, fakat bunu çok sevdiği Atatürk'ün yanından uzaklaştırılma cezasiyle ödemişti. Nitekim Hikmet Bayur haklı çıkmış, Atatürk te so-nunda içkinin fenalığını anlamış, fakat iş işten geçmişti.

UYKUSUZLUK REKORU

ATATÜRK için «içkiyi bırakamaz» diyen-ler, acaba bir gün gelip aldanacaklarını hiç düşünmüşler midir? O'na içkiyi bıraktırmak is-tiyenler, o zaman kimbilir nasıl şaşırmışlardır. Evet, bu kadar içki kullanan ve ondan ayrılamaz görünen adam, üç ay hiç rakı içmeden de durabiliyor...

Büyük Nutkunu yazarken ben bunun tanığı oldum. Akşamları yine sofra kuruluyor, herkes karşısında yiyor, içiyor; fakat O, ağzına bir damla bile içki koymuyordu. Hattâ yemek yerken herkesin içişini gülümsemeyle seyredişi hâlâ gözümün önündedir. Oysa ben, içkiye alışkın insanların bir gün bile içme-den duramıyacaklarını sanırdım. Atatürk'ün tam üç ay kendi isteğiyle içkiye boykotuna benimle birlikte bütün çevresindekiler de şaşıp kalmışlardı. Bu da O'nun görev aşkını ve sorumluluğunu, alışkanlıklarının ve beğenilerinin de üstünde tuttuğunun en güzel örneklerinden biridir.

Büyük Nutkunu hazırlarken, hiç içki içmediği gibi, kırksekiz saat hiç gözünü kırpmadan yazı dikte ettirişini de hatırlarım. Öyle ki, yazı yazmaktan yorulan değişiyor, fakat O, binlerce belge arasından ayırdığı notlarıyla büyük eserini tamamlamak için uy-kusunu bile vermekten çekinmiyordu. Böyle zamanlarda, yazdıklarını sofrada arkadaşlarına okutur, sonra yine eski köşkün çalışma odasına geçer, kâh oturarak, kâh ayakta çalışmalarını sürdürürdü. Nutuk, çalışmanın, insan gücünün nasıl üstüne çıkışını gösterdiği için, ayrı bir önem de taşımaktadır.

Atatürk'ün hiç uyumadan üç gün durabildiğini de, görmüş ve inanamamıştım. Cephede değildik, savaş ta yoktu. Uykusuzluğu gerektirecek önemli bir olayla da karşı karşıya bulunmuyorduk. Fakat O, bir işe, ama ciddi bir işe başladı mı onun sonunun geldiğini görmeden asla rahat edemezdi.

Tarihle uğraştığı sıralardı. Atatürk içerde çalışıyor, ben kapıda oturmuş bekliyordum. Saat sabahın begine geliyordu. Uykuyu dağıtmak için elime bir kitap almıştım. Adı «İzmir'in İşgali» idi. Çok meraklı olan bu kitaba kendimi kaptırdığım halde,

bütün uğraşım boşa gitmiş, şafak sökerken dayanamamış, yorgunluğun etkisiyle uyuya kalmışım.

Bu sırada Atatürk zile basmış, fakat ben koltukta derin bir uykuya daldığım için uyanamamışım. Zille uyandıramayınca, kendisi çağırmak zorunda kalmış. Bir de baktım ki, kapıyı aralamış:

— Çelebi, Çelebi!.. Diye sesleniyor. Hemen yerimden fırladım:

— Paşam... Emriniz... Diyebildim.

Ama bendeki korkuyu varın siz hesap edin. Bağıracak, parlıyacak diye ödüm kopuyordu. Ellerimi önüme kavuşturmuş, bekliyordum. Fakat nedense kızmadı. Gayet sakin yüzüme bakarak:

— Bana bir kahve getiriniz. Dedi.

Hemen koştum. Orta şekerli bir kahve yapıp getirdim. Daha kahveyi içmeden:

— Senin tahammülün kalmamış, haydi git yat! Arkadaşların gelsin... Dedi.

Söyliyecek hiç bir şey kalmamıştı. Sadece keke-liyerek:

- Paşam uyumadım. Kitap okurken içim geçmiş... Diyebildim.

Gidip arkadaşları kaldırdım. Hizmeti devrettim ve yatmıya gittim.

Akşam nöbet sırası yine bana gelmişti, üçüncü gecedirki, Atatürk gözünü kırpmıyordu. Yüzü hafif süzülmüş gibi geldi bana. Sofra kuruldu. Bu, onaltı kişilik bir sofraydı. Misafirler gelerek yerlerini aldılar. Sabahki uyku olayını unutmuştum bile... Tam içki faslı başladığı zaman misafirlere dönerek:

— Bu çocuk dün gece sabaha kadar beni bekledi, Dedi.

Birden koltuklarım kabardı, önüme baktım. Misafirler bana biraz da kıskançlıkla bakarken Atatürk:

— Öyle ama, sabaha karşı uyumuş. Demez mi? Sonra «Senin uykusuzluğa tahammülün yok» diye alay etmeğe başladı. Canım çok sıkılmıştı. Misafirler de hep birden gülmeğe başladıklarından utanç içinde kıvranıyordum. İçimden kendi kendime nasıl da kızıyordum. Saat sabahın beşine kadar uyuma da, ondan sonra uyu...

Bu olay bana ders oldu. Atatürk'ün o tarihten sonra üç gün süren büyük bir uykusuzluk geçirdiğini hatırlamıyorum. Fakat geç saatlere kadar kaldığı vakitler de bütün dikkatimi kullanarak uykuyu aklıma bile getirmemeğe çalışmışımdır. O bir kaç dakikalık Uyku, bende unutulmaz bir anı bıraktı. Büyük adama hizmetin zor olduğunu bir kez daha anlamış oldum.

F. 4

SOFRAYI TERKEDİYOR

REŞİT Galip ile Atatürk arasında ge-çen oldukça ilginç bir tartışma vardır ki, bir çokları tarafından yanlış bilinmektedir. Sofrada geçen bu tartışmayı Yakup Kadri Karaosmanoğlu da bir yazısında yazmış, sonunu da bilenler tamamlasın demişti. Bilenlerden biri olarak üstadın bu makalesini tamamlamağa çalışacağım.

Atatürk asla kin tutmazdı. Bir kimseye ne kadar kızarsa kızsın bir zaman sonra onu affeder, olanları unuturdu. Bu yüzden çevresindekilerden bir çokları zaman zaman gözden düşer, sonra yeniden affedilir, eski yerlerini alırlardı. İşte Dr. Reşit Galip te gözden düşüp, sonra itibara kavuşanlardandı.

Dolmabahçe Sarayı'nın Harem Kısmında (Hususî Daire) akşam sofrasını henüz kurmuştum. Mevsimlerden yazdı. Misafirler birer ikişer geldiler. Yemek süresince herkes, her konuda konuştu. Gece yarısına kadar süren toplantı sonunda Reşit Galip'in ayağa kalktığını gördüm. O zamanın Millî Eğitim Bakanı Esat Hoca'yı kastederek:

— Yaşlı insanlara vekillik yaptırmamalı. Memlekete fayda yerine zarar getiriyor. Dedi.

Bunun üzerine Atatürk:

Memlekette Maarif Vekili yok mu?

— Var ya... Esat Hoca mükemmeldir. Deyince Reşit Galip hayır anlamında başını sallı-
yarak:

— Çok iyi ama, çok ta ihtiyar. Artık ondan geçmiştir. Bu memleketin Maarif Vekili o adam değildir. Dedi.

Bunun üzerine Atatürk'le Reşit Galip arasında şu tartışma geçti:

— Yahu nasıl olur? Bu adam beni okutmuştur, nasıl Maarif Vekili olamazmış.

— Değil seni okutmak, senin Allahını okutsa yine bu adam Maarif Vekili olamaz.

O devirde dalkavukların yanında böyle medenî ce-ıaret sahibi, sözünü sakınmaz cinsten kimseler de vardı. Fakat bu derece ileri gideceği, bir Hükümet üyesi hakkında bu derece sert konuşacağı kimsenin aklından bile geçmezdi. Atatürk tarifsiz şekilde kızmıştı. Fakat duygularını belli etmeden, çok sakin şu emri verdi:

— Lütfen sofrayı terkediniz!

— Burası sizin değil, milletin sofrasıdır. Gerçi biz saraydayız ama, hocanız Hace-i Sultanî değildir. Cum-huriyette serbesttir... Diye başlayınca Atatürk yavaşça yerinden kalktı. Kucağındaki peçeteyi masaya bıraktıktan sonra:

— Öyleyse müsaade ederseniz ben terkedeyim. dedi ve salondan çıkıp gitti.

Hemen arkasından koştum. Doğru Harem kısmın-daki yatak odasına girmişti. Ben de arkasından gir-dim. Her zaman olduğu gibi kapıları kilitledim. Ata-türk soyunana kadar bir kelime konuşmadı. Sinirleri henüz yatışmamıştı. Cumhurbaşkanı olduktan sonra belki de hiç kimse O'nunla böyle konuşmamıştı.

— Çelebi Efendi, desene ki, yılanı koynumuzda büyütüyormuşuz. Dedi.

Cevap vermiyerek yavaşça kapıyı açıp dışarı çıktım. Oradaki görevim bitmişti.

Yemek salonuna dönünce bir de ne göreyim. Reşit Galip rakı kadehini hırsından dişlerinin arasına almış kemiriyor. Baş ucunda da

Recep Zühtü ve Kılıç Ali duruyorlar. Reşit Galip başını kaldırıp beni görünce:

— Çelebi, bana bir kadeh rakı ver, diye bağırdı.

— Efendim, kilerci uyumuş. Diye atlatmağa çalıştım.

— Demek bana verecek bir kadeh rakın bile kalmadı desene... Diye acı acı söylendi.

Ne yalan söyliyeyim, bu olaydan çok üzüldüm. Çünkü Reşit Galip'i gerçekten çok seviyordum. Aralarının açılmasına gönlüm razı değildi. Fazla içip te daha kötü bir olaya meydan verilmemesini istemiş, bu yüzden de rakı yok demiştim. Rahmetliye bir kadeh rakıyı esirgeyişim içimde eziklik olarak kaldı.

Ertesi gün Reşit Galip, Atatürk'e ve İstanbul'a küserek Ankara'nın yolunu tuttu. Hattâ cebinde on lirası bile olmadığı için tren parasını Umumî Kâtip Tevfik Beyden borç aldığını hatırlarım.

Aradan bir ay geçmişti. Biz yine İstanbul'daydık. Yemek salonuna gelen Atatürk bir ara bana:

— Çelebi efendi, şimdi Ankara'da Reşit Galip Bey bir konferans verecek, onu dinliyelim. Dedi.

Daha şaşkınlığım geçmeden koşup radyoyu aç-tım. Reşit Galip'in Türkocağı salonunda verdiği konferansı sessizce dinledi. Radyoyu kapattıktan sonra, gözlerinde bir sevinç pırıltısı yanıp söndü:

— Kendisini affettirdi. Dedi.

Onbeş gün kadar sonra da biz Ankara'ya gittik. Ertesi akşam Reşit Galip'i sofraya çağrılmış gördüm. Sanki aralarında hiç bir şey geçmemiş gibi hareket ediyorlardı. Bir kaç gün sonra da Anadolu Ajansı, Reşit Galip'in Millî Eğitim Bakanı olduğunu haber veriyordu.

O gece sofra oldukça kalabalıktı. Reşit Galip'in üzerinden sevinç akıyordu. Toplantının en kıvamlı anında Atatürk kapıda duran askerlerden ikisini çağırdı ve güreştirmeğe başladı. Çoğunluk böyle yapar, gezilerinde olsun, köşkte olsun, yiğit mehmetçik-lerden bir kaçını yanına çağırarak güreştirir, Türk gücünün nelere yettiğini gözleriyle görmek isterdi. Hattâ yanında bulunan çok sevdiklerini, bu mehmet-çiklerle -istemeseler bile- güreşe tutuşturur, onların hırpalanışını hazla seyrederdi. Bir kaç keresinde meh-metçikleri kendisiyle güreşe de davet etmiş, fakat hiç biri «Senin sırtını yedi düvel yere getiremedi, biz mi getireceğiz» diye güreşe yanaşmamışlardı.

Güreş çok tatlıydı. Hepimiz büyük bir dikkat ve merakla sonunun nasıl geleceğini bekliyorduk. Reşit Galip'in ise merakı son haddini bulduğu bir sıra, Atatürk askerlere işaret ederek yeni bakanı «altı okka» yapmalarını emretti.

Hepimiz şaşırmıştık. Bakan da öyle. Daha şaşkınlığımız geçmeden o babayani iki asker, Reşit Ga-lip'i karga tulumba kucaklayıverdiler. Havaya kalkan bakan, önce bir iki çırpınmayı denedi; fakat ne haddine... Dev gibi muhafızların birer çelik pençeyi andıran elleri arasında kıpırdamak ne mümkün...

Mecliste bulunanlarda heyecan son haddini bulmuştu. Sonunun ne olacağını merak ediyorlar, adeta nefes bile almaktan korkuyorlardı. Atatürk ise soğukkanlı ve tabii görünüyordu.

Askerler, Reşit Galip'i iki üç sefer havaya kaldırdılar. Tam yere vuracakları sırada Atatürk'ün bir işaretiyle vurmaktan vazgeçiyorlar, tekrar var hızlarıyla havaya sallıyorlardı.

Birkaç kez tekrarlanan bu hoş oyundan sonra (biz çocukluğumuzda çok oynardık) Atatürk sofrada-kilere döndü. Gülerek:

— Biz istersek böyle de hareket edebiliriz. Dedi.

Acaba Atatürk, bu oyunla, vaktiyle kendisine hakaret eden Reşit Galip'e centilmence bir ders mi vermek istemişti? Ama ben, bunun şaka çerçevesini hiç *bir* zaman aşmadığını sanıyorum. Atatürk, Reşit Galip'i sevmeseydi, o olaydan sonra onu ne bakan yapardı, ne de altı okka ettirirdi.

Reşit Galip'in Millî Eğitim Bakanı oluşundan birkaç ay geçtikten sonra İstanbul Üniversitesi'nde «İnkılâp Tarihi» için bir kürsü gerekmişti. O gün sofrada, devrimlerimizin tarihçesini yapacak kişinin kim olabileceği görüşülüyordu. Atatürk, hararetle bu görevin kendisine düşmesi gerektiği tezini savunuyor:

— Bu işi ancak ben yapabilirim. Gerçi inkılâbı beraber yaptık, fakat bu kürsüyü ben işgal edebilirim, yoksa bu maarif vekilinin işi değil. Olmazsa benim namıma kızım Afet yapar. Diyordu.

Reşit Galip ise itirazı basıyor:

— Paşam, her şeyi siz yaparsanız, biz ne iş göreceğiz. Diyordu.

Fakat Atatürk'te dediğim dedikti:

— Ya ben, ya Afet Hanım. Diyor da, başka bir şey söylemiyordu.

Reşit Galip buna da cevabı yetiştiriyor:

— Paşam, Afet Hanım kızınızsa, bizler de oğlu-nuzuz. Aramızda fark var mı ki. Bu işi Maarif Ve-küinin yapması lâzımdır. Biz de oğlunuz olarak bu

vazifenin kendimize verilmesini istiyoruz. Diye söyleniyordu.

Bu iş sonuçlanmadan, aynı günler içinde bir başka olaya daha dokunmak isterim. Bir kaç gün sonra sofrada, Kılıç Ali, Recep Zühtü, Ata'nın etrafını çevirmişler, şurdan burdan konuşuyorlardı. Bir ara Recep Zühtü, Atatürk'e:

— Paşam, dedi. Reşit Galip'e biri demiş ki: Hitler bugün konuşacak. Bunun üzerine Reşit Galip te şu cevabı vermiş: Bizim Hitler her gün konuşur.

Atatürk bu lâfa kızmak şöyle dursun, kahkahalarla gülmüştü.

Aradan günler geçti. Reşit Galip hâlâ İnkılâp Tarihi kürsüsü için çalışıyor, Atatürk'ü uygun bir zamanda kandırabilir miyim, diye düşünüyordu. Tam o sırada Millî Eğitim Bakanlığından da affedildi. Yerine Hikmet Bayur geldi.

Bakanlıktan ayrılması Reşit Galip'e uğurlu gelmemişti. Bir gün Moda'da denize düşmüş, zatürrieye yakalanmış. İki ay kadar tedavi oldu. Garip rastlantı, Hikmet Bayur, İnkılâp Kürsüsünde ilk konferansını verdiği gün, Reşit Galip te hayata gözlerini yummuştu.

KONTESİ ŞAŞKINA ÇEVİRDİM

ATATÜRK doğru söze bayılır, dobra dob-ra konuşanları severdi. Kibirli değildi, gururluydu. Hizmetkâr olmamıza rağmen bizlerle, neferleriyle arkadaşça konuşur, sorular sorar, şaka-laşır, dertlerimizle ayrı ayrı ilgilenir, her fırsatta bize konuşma özgürlüğü tanırdı, — Çelebi, ne dersin bu işe?

Diye sık sık benim fikrimi aldığını hatırlarım. O'nun bu huyunu bildiğim için, sorduğu her şeye hiç çekinmeden, ucu zülfi yâre de dokunsa, cesaretle cevap vermeğe gayret ederdim. Bunun ödülünü de, ölünceye kadar hizmetinde kalmak suretiyle gördüm. Atatürk beni, her şeyi açıkça konuştuğum, yalancılığa ve dalkavukluğa kaçmadığım için tutmuş olmalı.

Bir gün yurdumuza Fransa'dan konuk bir madam geldi. Adını hatırlıyamadığım bu madamı «Kontes» diye çağırıyorlardı. Yaşlı, temiz giyimli, asil görünüşlü bir kadındı.

Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nı, madama kendisi gezdiriyordu. Gezintide Fethi Okyar, Kâzım Özalp ta vardı. Arkalarından, üzerimde smoking olduğu halde ben de yürüyordum.

Saray'ın kabul salonunda Napoleon'a ilişkin üç tane masa vardır. Bunların üzerlerinde bir takım re-

simler, Napoleon'un Damdonörleri, annesi ve kızkar-deşinin adları yazılıydı, Boş zamanlarımda sarayı gezmeğe çıkınca her zaman bu masalara bakar, üstündeki yazıları okumağa dalardım. Okuya okuya farkında ol-mıyarak ezberlemişim. Oraya gelince fırsatı kaçırmadım. Hemen atıldım. Napoleon'un aile kişilerinin adlarını sıralamağa başladım.

Kontes şaşırmıştı. Hem Napoleon sülalesini bir hizmetkârın ezbere bilmesinden, hem de koskoca bir devlet başkanının karşısında, hizmetkârının ortaya atılarak serbestçe konuşmasından...

Kontes Atatürk'e dönerek:

— Sizin için diktatör diyorlar. Oysa bu adamlar, sizden hiç çekinmeden, korkmadan konuşabiliyorlar...

Atatürk şu karşılığı verdi:

— Benim için diktatör diyorlar. Evet, ben diktatörüm ama, kalpleri kazanarak diktatör oldum. Bun-lar benim verdiğim emirleri yaparlar. Benden ne diye korksunlar?...

Bir gün sonra...

İzinli olduğum için o gece sofrada hizmet edememiştim. Atatürk, şefimiz İbrahim'e beni sormuş, izinli olduğumu söylemiş. Bunun üzerine Fethi Ok-yar'a dönerek:

— Napoleon'un annesini, kızkardeşini ne sen bilirsin, ne de ben. Bizim Çelebi zeki çocuktur. Hele bugün çok hoşuma gitti. Türklerin hizmetkârları bile Napoleon'un familyası ile alâkalı... Beni diktatör tanıyan insanlardan bir tanesi bu vaziyeti görmüş oldu. Onun için memnunum. Demiş.

Ertesi günü bunu İbrahim'in ağzından duyduğum zaman kabıma sığamıyordum.

SERVETLERİNİZİ VERİNİZ

1930-1931 YILLARINDA yurdumuzda büyük bir ekonomik bunalım başgöstermişti. Ürün fiatları düşüyor, Devlet bütçesindeki açık genişledikçe genişliyordu. Genel bir ulusal ekonomi seferberliği olmadıkça bu hal düzelemezdi. Her gün bir yada birkaç tüccarın iflâs ettiği duyuluyordu. Huzur-suzluk son haddini bulmuştu. Bu durumu gören bütün milletvekilleri, Atatürk'ten bu hastalığa bir çare bulmasını istediler. Hatta Nuri Conker:

— Paşam, vaziyet kütüdür. Böyle giderse, memleket mahvolur. Diyordu.

O gün sofrada bulunan Yunus Nadi ve Hikmet Bayur:

— Paşam, bu işe ancak siz çare bulabilirsiniz... Deyince Atatürk şu cevabı verdi:

— Ben askerim. Vazifem olan şeyleri bilirim. Gerisine karışmam. Bu memlekette Yüksek Ticaretten mezun dünya kadar genç yetişiyor. Bunların arasından seçin bir tanesini, İktisat Vekili yapın...

Fakat Hikmet Bayur'un dediği dedikti:

— Paşam, bizim hiç bir işe sizin kadar aklımız ermiyor. Onun için her şeyi siz yaparsınız. Buna da siz çare bulacaksınız. Dedi.

Atatürk bir iki saniye düşündükten sonra Nuri Conker'e dönerek:

— Bu millet çok çabuk kurtulur ama, usulünü bilmek lâzım. İsterseniz sizi misâl alalım. Siz Selanik'ten Türkiye'ye gelirken Ankara'ya ne getirdiniz? Tabii hiç bir şey. Şimdi neniz var? Yüzbin liralık bir apartman, Kütahya'da ikiyüzbin liralık bir kiremit fabrikanız. Hepiniz bütün mallarınızı millete verirseniz, bu dâva kendiliğinden halledilmiş olur. İşte sana kurtuluş yolu...

Sonra Yunus Nadi ile Hikmet Bayur'a dönerek:

— Ne buyrulur? Diye sordu. Daha onların vereceği cevabı beklemeden ekledi:

— Ben askerdim. Allahın inayeti, milletin yardım ve çalışmasiyle bugüne ulaşabildik. Memleket ve millet artık kurtulmuştur. Ben bir şey yapmadım ki... Benim vazifem çekilip bir yana oturmak olmalıdır. Reisicumhurluğu bile üzerime almamam lâzımdı. Ne çare ki, hiç istemediğim halde bu vazife her yıl benim üzerimde kalıyor. Benim kalmam bu millet için belki zararlı olur. Dedi.

Bir yıl kadar sonra 9 Eylül 1932 de İş Bankası Genel Müdürü olan Celâl Bayar Çankaya Köşküne çağırıldı. Atatürk Bayar'a:

— Seni İktisat Vekili yapıyoruz. Deyince Bayar:

— Paşam, beni af buyurun. Ben yalnız İş Bankasında kalmak istiyorum. Bu iş bile bana fazla geli-yor. Diyerek üç sefer de yapılan isteği geri çevirince Atatürk:

— Hem İş Bankası Müdürlüğünü yapacaksın, hem de İktisat Vekilliğini. Dedi. Bayar bu isteğe uymak zorunda kaldı.

Bunu duyunca çok sevindik. Sevincimiz daha çok şu bakımdan ileri geliyordu. Bayar eli açık, bol bahşiş verirdi. Hatırımızı sorar, yakınlık gösterirdi.

ÇALLI İBRAHİM'LE ARKADAŞI

ATATÜRK Cumhurbaşkanı olduğu halde tam bir halk adamıydı. Halkın içinden çıkmış olan bu büyük insan, kalabalık içinde yaşamaktan, halkın içinde dolaşmaktan, halkın gittiği yerlerde oturmaktan büyük bir haz duyardı. Halkın eğlendiğini görmekten hoşlanır, o eğlencenin içine kendini de sokardı.

Beyoğlu'nda Türkuvazın yanında Eden adında bir lokanta vardı. Bir gün de oraya gitmiştik. Saat gecenin onbiri. Garsonlar etrafımızda fırdolayı dönüyorlar, Atatürk'ü hoşnut etmeğe çalışıyorlardı.

Atatürk'ün oturduğu masanın biraz ilerisinde iki arkadaş oturmuşlar, rakı içiyorlardı. Kendi âlemlerine dalmışlar, bizim varlığımızdan habersiz görünüyorlardı. Atatürk, bana seslenerek:

— Hemen git, beyleri çağır! Dedi.

Masalarına gidip kendilerine emri bildirdim. Onlar da derhal toparlanıp bizim masaya geldiler. Bunlardan biri tanınmış ressam Çallı İbrahim, yanındaki de Hüsamettin adında bir arkadaşıydı. Atatürk, biraz sonra ikisine de şu soruyu sordu:

— Siz rakıyı niçin içersiniz?

Çallı İbrahim'in arkadaşı Hüsamettin:

— Bendeniz rakıyı herkes gibi midemi doldur-

mak için değil, kafamı öldürmek için içerim. Diye cevap verdi.

Atatürk bu hazır cevaplıktan çok hoşlanmıştı:

— Bravo... Diye bu yabancı misafiri kutladı. Daha sonra misafire hangi partiden olduğunu sormuş, Hüsamettin de hiç çekinmeden Serbest Fır-ka'dan olduğunu söylemişti. Atatürk bundan da memnun oldu. İkinci bir defa da:

— Bravo!.. Dedikten sonra Çallı'ya dönerek:

— Çallı İbrahim, Çallı İbrahim... Avrupa'dan bir çok ressamlar, heykeltraşlar geliyor, benim resimlerimi, büstlerimi, heykellerimi yapıyor. Siz nerdesiniz? Çalılara mı gömüldünüz de, hiç görünmüyorsunuz? Bu kadar tanınmış bir ressam olmanıza rağmen sizin hiç sesiniz çıkmıyor. Onlarsa binlerce lirayı alıp memleketlerine gidiyorlar.

Deyince Çallı İbrahim gülümsiyerek şu cevabı verdi:

— Paşam, Paşam... Fındıklı Sarayında (Akademi) benim yaptığım bir portreniz vardır. Anlaşılan bunu duymamışsınız. Gidip onu görün. Atatürk siz değilsiniz, asıl odur...

Atatürk bu cevaptan da çok memnun kalmıştı. O gece sabaha kadar sofrada sanat sohbetleri yapıldı. Çallı İbrahim'den Türk resmi ve sanatı hakkında uzun boylu bilgi aldı. Bunları dikkatle dinledi. Sa-natçının korunması ve sanatın gelişmesi için Devle-tin yardımcı olacağına söz verdi. Atatürk'ün bu konuyla bu kadar ilgileneceğini hiç aklıma getirmemiş-tim. Saat sabahın dördüne gelmişti. Toplantı sona erdi ve saraya döndük.

Çallı İbrahim'e ilişkin bir anı daha: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

gazeteciliğe başlayan Ordu'dan emekli İhsan Boran, Bükreş Ataşe

militerliği sırasında bir sanatçılar topluluğuyla Bükreş'e gelen Çallı İbrahim'le bir görüşme yapmıştı. Sohbet sırasında Ataşemiliter, Çallı İbrahim'e:

— Üstad, hâtıra olarak lütfedip bir şey çizer mi. siniz? Diye sormuş, Çallı İbrahim de kendine özgü konuşma diliyle:

— Ne gibi bir şey?

— Meselâ Atatürk'ü hayalinizden çizebilir misiniz?

— Ben O'nu kalbime resmetmişim...

Ve sihirli kalem darbeleriyle, birkaç saniye içinde Atatürk'ün eşsiz bir portresini çizmiştir. Bu resim şimdi İhsan Boranın eşi Adviye Boran'da bulunmaktadır.

KAYSERİ'DEKİ SÜRÜ SAHİBİ

ATATÜRK sık sık halkı ve memleketi gör-medikçe rahat edemez, bu yüzden ansızın gezilere çıkardı. Balolara, eğlencelere, davetlere de gidişi ansızın olur, okullara haber vermeden baskın yapar, derslere katılırdı. Bu yüzden birçok kimse gafil avlanır, hazırlıksız olduklarından şaşkına dönerlerdi.

Yurt gezilerinde de çoğunlukla böyle olurdu. Önceden hazırlanmış bir gezi programı yoktu. Gece sofrada, ertesi gün falanca yere gidilmesi istenir, sabah olur olmaz da hareket edilirdi. Çok zaman gidilen yerin ilgilileri bizi yüzleri traşlı, yahut düzgün olmıyan kıyafetlerle karşılamağa dara dar yetiştikleri için Atatürk, bunların telâşlarıyla inceden inceye alay ederdi.

1931 yılındaydık. Yine böyle ansızın çıkılmış yurt gezilerinden birinde bulunuyorduk. Trenimiz Kayseri istasyonundan kalkmak üzereydi. Bir de baktım, çoban kıyafetli bir adam, kalabalığı yararak bulundu-ğumuz vagona yaklaşmağa çalışıyor.

Bir olay geçtiğini anlamıştım. Vagonun kapısını araladım. Beni kapıda gören çoban kıyafetli adam:

— Atatürk'ü görmek istiyorum, nerededir? Dedi.

— Yaverlerden izin almadan Atatürkü göremez-siniz. Diye cevap verdim.

Adam ısrar ediyor, ben bırakmıyordum. Aramızdaki tartışma gittikçe kızışıyordu. Adam da inatçı mı, inatçı...

Biz böyle çekişe duralım, Atatürk bizim konuşmalarımızı bulunduğu vagonun penceresinden duymuş. Başını uzatarak:

— Çelebi, ne istiyor bu adam? Diye sordu.

— Efendimizi görmek istiyor, Paşam. Dedim.

— Al gel efendiyi öyleyse...

Adam önüme düştü, ben arkada, beraberce vagondan içeri girdik.

Benim çoban sandığım adam meğer davar sahi-biymiş. Başladı Atatürk'e serencamını anlatmağa:

Beşyüz koyunu ile davarı varmış. Bunları satmağa Ankara'ya götürürken baytar yolunu kesmiş. «Kayseri'de hastalık var, hayvanları götüremezsin.» demiş. Bunun üzerine adamcağız baytara yalvarmağa başlmış:

— Efendim, Kayserinin her yerinde mi hastalık var? Her yerinde olmaz ya... Bu şehrin garbı var, şarkı var. Hiç olmazsa buralardan bana bir yol versinler. Hastalık olmıyan bir yoldan geçireyim. Demiş.

Ama bir türlü bu hayvanlara yol verilmemiş. Davar sahibi, hayvanlariyle eli böğründe kalmış. Ne yapsın, neylesin, derdini kime açsın. Validen umudunu kesince, birden Atatürk'ün Kayseri'ye geldiğini duymuş.

— Varıp gideyim, Ata'ya derdimi ileteyim. Belki O'nun sayesinde feraha çıkarım. Diye düşünmüş. Hayvanları otlağa bıraktığı gibi soluk soluğa istasyona yetişmiş.

Davar sahibini büyük bir dikkatle dinliyen Ata-türk, trenin hareketini geciktirdi. Vali ile baytarı çağırttı. İkisi de zaten istasyonda bulunuyorlardı. İkisine birden dönerek:

— Bu arkadaşın sürüsüne neden mâni oldunuz? Diye sordu.

Baytar kekelemeğe başladı. Ne cevap vereceğini şaşırmıştı:

— Şey efendim, bu mıntakada hastalık var da, ondan müsaade etmedik. Deyince bu defa da Valiye döndü:

— Siz ne dersiniz Vali Bey? Diye sordu. Vali ezile büzüle:

— Efendim, doktor haklıdır. Deyince Atatürk kızdığını belli ederek:

— Demek bu sürü sahibi burada hayvanlariyle beraber ölsün. Siz de seyirci kalın... Sizin maksadınız malûm, anlaşıldı. Dedi. Sonra daha fazla öfkelenerek :

— Şu köylü kadar da olamadınız. Bu adamın şarka, garba aklı eriyor da, sizin neye ermiyor a mübarek adamlar ? Dedi.

Vali ile baytarda şafak atmıştı. Önlerine bakıyorlardı. Hemen sürü sahibine dönerek:

— Baba, şimdi sürünü topla. Şehrin tam göbeğinden Ankaranın yolunu tut. Eğer sana mâni olmak isterlerse, hiç çekinmeden bana telgraf çek. Ben senin olduğun yere yetişirim. Dedi.

Adam teşekkür edip, Atatürk'ün ellerine sarıldıktan sonra yanımızdan ayrıldı. Atatürk tekrar Valiye dönerek şu soruyu sordu:

— Nedir bu hal. Bu saçma hali görmediniz mi?

— Paşam farketmedik...

— Tabii sen farketmezsin, o farketmez. Memleketin serveti de böylece harcanır gider.

Vali ile baytarın önlerine bakarak öyle bir gidişleri vardı ki...

HASTA ÇOBANI ZİYARETİ

OKUMA. kitaplarına kadar geçen Sığırt-maç Mustafa ile Atatürk'ün karşılaşması çok enterasandır:

1930 yılında Atatürk, bir gün atla Yalova dağlarında gezintiye çıkar. Yolun üzerinde bir sığırtmaca rastlar:

— Bu yol çıkar mı? Diye sorar.

Çoban, eliyle yolu gösterir. Atatürk, yoluna gidecek yerde atını durdurur. Çobanla aralarında şu konuşma geçer:

— Adın ne senin?

— Mustafa...

— Bu koyunlar kimin?

— Ağanın...

— Peki sen kaç paraya çalışıyorsun?..

— Üç liraya.

— Sana daha fazla para versem, benim çiftliği-me gelir misin?

— Ağa razı olursa gelirim. Ağanın rızasını alın da ondan sonra...

— Senin anan, baban yok mu?

— Yalnız anam var.

— Bakalım razı olur mu?

— Onun da rızasını alırsanız razı olur. O zaman ben de çalışır, ona bakarım.

Atatürk bu sırada cebinden bir sigara çıkarıp çobana uzatır. Çoban onbir-oniki yaşlarındadır. Sigarayı almaz.

— Sigara içmiyor musun?

— Daha sırlaşmadım (alışmadım).

Bunun üzerine Atatürk cebinden bir 10 lira çıkarıp vermek ister. Çoban bunu da almaz. Bu güzel hali gören Atatürk, parayı alması için ısrar eder. Çoban:

— Alırım ama, bir şartla, der. Sen de benim vereceğim cevizleri alırsan paranı alırım.

Atatürk, çobanın cebinden çıkarıp, kendisine u-zattığı cevizleri alır, parayı verir...

İş bu kadarla kapansa iyi... Ertesi gün Sığırtmaç Mustafa, jandarma tarafından apar topar, daha ne olduğunu anlamağa vakit bulamadan Yalova Atatürk Köşküne getirilir. Çoban daha Atatürk'ün kim olduğunu bilmemektedir.

Sığırtmaç Mustafa'yı işte ben, ilk kez o gün, orada tanımıştım. Salonda bir çok misafir vardı. Çoban, elinde sopası olduğu halde oturuyor, başına geleceğinden habersiz ürkek bakışlarla çevresine bakınıyordu.

— Konuştuğun adam kimdi? Diye sordum. Çoban:

— Bilmem... Diye karşılık verdi.

Bunun üzerine çocuğa bulunduğumuz yeri anlatarak, elimden geldiği kadar öğütte bulundum:

— Dikkatli ol ve hiç çekinme... Dedim. Seni okutur, adam olursun. Bu gördüğün Atatürk'tür.

Çocuk artık köşke getiriliş nedenini öğrenmiş bulunuyordu. Yüzünde memnunluk hali belirmişti.

Derken Atatürk salona girdi. Sığırtmaç Mustafa'yı tepeden tırnağa süzdükten sonra suratı asıldı. Misafirlere dönerek:

— Çocuğa kim olduğumu söylemişler. Baksana nasıl konuşması, tavrı değişti... Dedi.

Bunu duyar duymaz benim söylediğim meydana çıkacak diye korkudan hemen oradan sıvıştım.

Sığırtmaç Mustafanın köşke getirildikten sonra sıtmadan dolayı karnının davul gibi şiş olduğu görüldü ve Şişli Çocuk Hastanesine gönderilip tedavi altına alındı.

Yalova'dan İstanbul'a dönmüştük. Bir gece yarısı Atatürk'ün aklına geldi, Çoban Mustafa'yı sordu. «Yatıyor!» dedik. «Gidip görelim» dedi. Saat gecenin ikisinden sonra kalkıp Şişli Çocuk Hastanesi'ne gittik.

Gelişimiz bir âlemdi. Bütün çocuklar uykudan uyandılar. Atatürk, Çoban Mustafa ile beraber, yatan öbür çocukların da sıhhatini sordu. Kaldığımız süre içinde çocukların hiç biri uyumadı.

Atatürk, Çoban Mustafa'nın yanından ayrılmak istemiyordu. Onunla özel olarak konuştu. Hatırını sordu. Sabaha karşı hastaneden ayrıldık.

Ertesi akşam sofrada konu, yine bu Çoban Mustafa üzerindeydi. Herkes onun için bir şey söylüyordu. Lehinde ya da aleyhinde... Bâzı misafirler:

— Paşam, bu çocuğa boşuna emek vereceksin?

— Niçin?

— Efendim, çoban hiç okur mu? Adam olur mu? Bu saçmaları büyük bir dikkatle dinliyen Atatürk:

— Yahu, ne uzağa gidiyorsunuz. Ben de bir zamanlar tarlada kargaları bekledim. Dayımın çiftliğinde onun koyunlarını güttüm. Beni biraz zeki gören dayım:

— Bu çocuğu okutmalı... Dedi. Bundan sonra beni askerî mektebe yazdırdılar. Ben de okudum, gördüğünüz mevkie geldim. Çobanlar okumaz diye bir nazariye yoktur. Bu çocuk ta okur. Belki büyük bir adam da olur. Onu da zaman gösterir... Dedi.

Çoban Mustafa Kuleli'de iken İstanbul'a her gelişimizde saraya gelir, Atatürk'le görüşür ve mübayaa memuru yüzbaşı emeklisi Rıza Köse'den aylığını, yani harçlığını alır, bazı defa yemekte alıkonulurdu.

Yıllar geçti ve zamanla bu çocuğun okuyup adam olduğunu gördük. Çoban Mustafa binbaşılığa kadar yükselmiş ve emekli olmuştur. Şimdi Yalova'da oturmaktadır.

AYAKLARINA KAPANAN KADIN

ATATÜRK, her yaz dinlenmek için Yalo-va'ya gelir ve burada üç ay kadar kalırdı. Yalova'nın insana huzur veren havasına, sessizliğine âşıktı adeta. Burada tabiatla başbaşa kalmaktan, büyük bir haz duyduğunu, ferahladığını her halinden belli ediyordu.

Yine bir yaz, Yalova Kaplıcalarındayız. Yaz ayları kendine özgü bir tembellikle sıcak ve ağır geçip gitmede... Günlerden bir gün, ansızın köşkün kapısında bir kadın belirdi. Bu sırada Atatürk, köşkün merdivenlerinden inmekteydi. Kadın birden kendini yere atıp, Atatürk'ün ayaklarına kapandı, öpmek istedi. Fakat Atatürk buna hemen engel oldu, «Estağfurullah» diye geri geri çekildi.

Önce mahcup olmuş gibi bir tavır takınmıştı. Fakat az sonra kızdığını anladım. Sert bir şekilde:

— Ne istiyorsun? Diye sordu.

— Üç çocuğum var, mektebe vermek istiyorum...

— Peki, siz ne iş yaparsınız?

Kadın ezile büzüle, adeta utanırcasına:

— Öğretmenim... Diyebildi.

Atatürk'ün canı adamakıllı sıkılmağa başlamış-tı. Bir öğretmen, «Yeni nesli sizler yetiştireceksiniz,

yeni nesil sizin eseriniz olacak» dediği bir öğretmen gelsin, onun ayaklarına kapansın... Olur şey değil!

— Siz böyle yaparsanız, sizin yetiştirdiğiniz talebeler ne yapar? Böyle bir hareket fani insanlara yapılır mı? Haydi istediğin neyse çabuk söyle. Yalnız şunu iyi bil ki, kim olursa olsun, elini ayağını öpmek hiç te doğru değildir.

Kadın öğretmenin isteği, iki çocuğunu yatılı okula vermek, okutmaktı. Atatürk emir verdi. Çocukları hemen yatılı okula yolladılar.

Kadıncağız o an ne yapacağını, nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Ayrılırken gözleri yaşlarla dolu «Allah uzun ömürler versin» diyebildi.

Yalova'da o gün ayaklarına kapanan öğretmen olayı Atatürk'ün çok canını sıkmış ve neşesini kaybettirmiştir. O, her zaman kadına toplum içinde gereken önemin verilmesini istemiştir. Batı kadını ile Türk kadını arasındaki farkı kaldırmak en büyük amacıydı. Türk kadını bütün aşağılık duygulardan kurtarılmalıydı. Ömrünün sonuna kadar da bunu savunmuştur.

CUMHURBAŞKANI SALONUNDAKİ ATLAR

ÇOK kuvvetli bir iradeye sahip olan Atatürk'ün duygu yanı da çok zengindi. Son derece merhametliydi. Zayıflara acır ve yardıma koşardı. Hayvanları çok severdi. Kurban kestirmezdi. At ve köpek en sevdiği hayvanlar arasındaydı Çiftlik hayvanlarından ruam hastalığına yakalanan bir tayı öldüreceklerini duyduğu zaman çocuk gibi ağlamış ve ellerine lâstik eldiven giyerek birkaç kez okşamadan öldürmelerine izin vermemişti.

Bir gece sofrada otururlarken Atatürk, yaverlerden birini çağırdı ve şu emri verdi:

— İki gün önce bizim atların biri doğurmuştu. Alıp onları buraya getiriniz...

Hayvanların getirilmesinin istendiği yer Çankaya, emri veren de bir Cumhurbaşkanı idi.

Yaverler ve misafirler duraksadılar. Sofradakile-rin şaşkınlığı henüz geçmeden yine Atatürk'ün sesiy-le irkildik:

— Sevelim, görelim, okşıyalım...

Köşke, hem de şeref salonuna hiç hayvan girer miydi? Fakat emir emirdi işte... Yeni doğan tay ve annesi Yıldız, hemen Köşke getirildi. Ama hayvanlar

bir türlü salonda yürüyemiyorlar, cilâlı yerlerde ayakları kayıyordu.

Hemen yerimden fırladım. Aklıma bir çare gel-mişti. Yerlere serili seccadeleri topladım. Tay ve annesinin geçeceği yere serdim. Hayvanlar rahatça salona girdiler. Fakat şunu da söyliyeyim ki, hayvanlar salona çok yakışıyorlardı.

Atatürk bir süre salona alınan hayvanların yanında kaldı. Eliyle ikisine de şeker yedirdi, ayrı ayrı sevdi, okşadı. Bundan sonra hayvanlar salonu terket-tiler. Herkes memnundu. Kimin aklına salona hayvan sokmak gelir. Belki de bir atla yavrusunun Cumhurbaşkanı salonuna girişi, yeryüzünde ilk kez olmuştur.

KÖPEĞİ FOKS'UN ÖLDÜRÜLÜŞÜ

ATATÜRK'ün en sevdiği hayvanın at ol- duğunu biliyorum. Fakat köpeği de çok severdi. Bu vefakâr iki hayvana ayrı ayrı sevgi besler, onlara çok acırdı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Alp adında çok sevdiği iri bir köpeği varmış. Atatürk'ün kapısında nöbet bekler, hiç kimseyi içeriye bırakmazmış. Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılardan alınmış beyaz -sarı karışık bir av köpeği vardı. Alber adındaki bu köpeği çok severdi. Ölümüne de uzun boylu üzülmüştü.

Atatürk'ün bunlardan başka Foks adında bir köpeği daha vardı. Yalova'da Hasan Efendiden 50 liraya satın almıştı. O zaman da 50 lira oldukça önemli bir paraydı. Foks uzun süre köşkte kaldı. Bir Cumhurbaşkanı köpeği olarak hayatta kendi cinsle-rinin hiç birine kısmet olmayan rahat ve mutlu bir yaşantı sürdü.

Atatürk, Foks'un yaşantısıyla yakından ilgilenirdi. Bir gün Ankara'da, Köşkün bahçesinde dolaşırken, köpeğinin hareketlerini dikkatle izliyordu. Foks'un tembelliği mi üzerindeydi, neydi? Bir köşeye çekilmiş, boş gözlerle sahibine bakıyordu. Atatürk hayvana uzun uzun baktıktan sonra, bana döndü:

— Bu hayvan aç... Dedi.

— Yemeğini az önce yedi. Diye karşılık verdim.

— Yese böyle olur mu?

— Bir tencere pilâvı elimle verdim. Hem öyle bir pilâv ki, fukaranın evinde dört kişi doyar.

Hiç sesini çıkarmadı önce... Çıkarmadı ama, aklına Foks gelmiş olacak ki, yemekten sonra sözü yine ona getirdi:

— Bu köpek çiftleşti mi? Diye sordu. Anlaşılan Foks'un keyifsiz halini, bu kez de cinsel durumuna yoruyordu.

— Konya'da iki ay önce çiftleşmişti... Dedim:

— O orada kaldı. Ben burada bir şey oldu mu, diye soruyorum.

— Henüz olmadı Paşam...

O zaman Atatürk şöyle konuştu:

— Hayvanlar muayyen zamanlarda çiftleşirler. Onların hiç değilse bir zamanı var. Onlar kadar olamıyoruz...

Atatürk'ün bu sözlerine için için ne kadar gül-müşümdür.

Bir kaç yıl Atatürkün yanında kalan Foks, hırçın bir köpekti. Misafirlerden bir çoğunu ısırdıktan başka bir gün de Atatürk'ün elini ısırmış. Hem de oldukça derin bir yara açmış. O gün elini sarılı görünce hepimiz meraklanmıştık. Bunun üzerine köpeği Köşkten uzaklaştırdılar, çiftliğe götürdüler. Yakınlarından bir kaç kişi «Sahibini ısıran köpekten hayır gelmez» diye öldürülmesi için Atatürk'e ısrar ettiler. İzin verdi mi, vermedi mi bilmiyorum ama, Foks o günlerde öldürüldü. Baytarlar Atatürk'e yaranmak için özenle köpeğin derisini yüzmüşler. İçini samanla doldurup, göz yerlerine cam göz takmışlar.

Bir camekân içine oturtmuşlar. Tabii bunlardan Atatürk'ün haberi yok.

Bir gün gezinti sırasında çiftliğe de uğradığı zaman, camekânda Foks'u görünce duraklar. İçi acıyla burkulur. Üzgün bir halde:

— Sevdiğim bir mahlûku böyle görmek istemem, kaldırın onu. Der.

Atatürk'ün, elini ısıran köpekten «sevdiğim» diye bahsetmesi, oradakileri şaşırtır. Bunu yüzlerinden okuyan Ata şunları söyler:

— Her ısırana kızılmaz. Foks fenalık yapmak için ısırmamıştır.

Ertesi gün Foks'un doldurulmuş derisi camekân -dan kaldırılmış ve bahçenin bir köşesine gömülmüştü.

Attan ve köpekten başka Atatürk kuşları da çok severdi. Kuşçu Nuri Ustanın baktığı bir çok güvercinleri ve güvercinliği vardı. Onların uçuşlarını hazla gözlerdi. Bir gezisinde kendisine armağan edilen bü-dırcınları yememiş, bahçede kafeste

saklanmasını istemişti. Fakat ne yazık ki, Atatürk'ün yemeğe kıyamadığı kuşlar, bir kaç gün sonra bir kedi tarafından yenmiş. Kafeste sadece tüyleri bulundu.

ÇUBUKABAD ÇAMLIĞINDA

BİR gece sofrada otururken Atatürk yine birden bire bir gezi istedi. Bu da önceden kararlaştırılmamış, hazırlıksız, sürprizli gezilerden biriydi. Daha sofra faslı bitmeden misafirlere dönerek:

— Hazır mısınız? Seyahate çıkıyoruz... Deyince herkes şaşırdı. Sonra:

— Hazırız... Diye cevap verdiler.

Otomobillere hazırlanma emri verildi. Ankara yakınlarında Çubukabad denilen çamlık, güzel bir yayla vardır. Tabiî manzarası çok güzel olan bu yaylanın yolu oldukça tehlikelidir. Daracık yolun altı, göz karartan uçurumlarla kaplıdır. Öyle bir yol ki, otomobil geçer ama, en küçük bir dikkatsizlikte hemen uçuruma uçabilir.

İçişleri Bakanı tarafından hemen haber gönderilip yollar temizletildi. Arabalar yola koyuldu. Uçu-rumlu araziye gelince sarsıla sarsıla ilerlemeğe başladık. Şoförler bütün dikkatlerini, önlerinde uzanan daracık bozuk şeride vermişlerdi. Titrek farların yetişemediği simsiyah, ölüm saçan bir uçurum bir yanımızda; öbür yanımızda sivri, granit tepeciklerle yükselen bir dağ parçası.

Ben vaziyeti görünce yokuşun başında otomobilden indim. Daracık yoldan uçurumu seyretmeğe başladım. Bulunduğum arabada oturan Nuri Conker ile Hacı Mehmet Beye, yolun buradan ilerisinin daha tehlikeli olduğunu söyledim. Çünkü gündüz bir kaç kez bu tehlikeli yolu geçmiştim. Nuri Conker:

— Yani ne yapalım Çelebi, ölümden mi korkuyorsun? Dedi.

— Herkes başının çaresine baksın. Ben iniyorum, sonra yayladan dönüşte beni alırsınız. Diye karşılık verdim.

Fakat milletvekilleri otomobilden inmediler. Benim aşağı indiğimi gören Kılıç Ali ve İsmail Hakkı Tekçe, kızarak şöyle dediler:

— Niçin indin otomobilden, niye korktun? Bizim canımız yok mu? Atatürk'ün canı yok mu?

— Sizin de canınız var ama, hepinizin kafasında birer şişe Dimitrokopolo var. Bende ise hiç bir şey yok. Onun için ben inmede, siz inmemede haklıyız.

Sabaha karşı saat dörde doğru Çubukabad'a vardık. Bir kaç çadır kurulmuştu. Hepimiz çadırlara girerek yorgunluktan ve uykusuzluktan battaniyelerin üstüne kıvrılıverdik.

Ertesi gün Atatürk uyandıktan sonra hareket emrini verdi. Gece geçtiğimiz yoldan dönerken Atatürk'ün şaşkınlığını bir görmeliydiniz:

— Yahu dün gece biz buradan mı geçtik? Diyor, şaşkınlığı iyiden iyiye artıyordu.

Önce bana kızanlar, gece geçtikleri sırat köprüsünü andıran yolu gözleriyle görünce hak verdiler.

BEKİR ÇAVUŞ'UN HİZMETİ

BEKİR Çavuş Atatürk'e çok hizmet etmiş bir askerdi. Cumhuriyet devrinde de u-zun süre Atatürk'ün yanında kaldı. Çok sevdiği hiz-metkârlarından biriydi. Birinci Dünya Savaşında, Çanakkale'de yanında bulunmuş, Mütareke yılları içersinde o da her asker gibi

terhis olmuş, baba ocağı Çankırı'ya dönmüş. Aradan uzun bir zaman geçtiği halde Bekir Çavuş annesinin yanından ayrılmaz. Bir gün Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geçtiğini duyan annesi hemen oğluna:

— Haydi çocuğum, eşyalarını topla. Senin kumandanın Ankara'ya gitti. Orada asker topluyormuş, ordu kuracakmış. Senin de orda olman lâzım. Derhal hazırlan ki, yarın sabah yola çıkasın…

Bekir Çavuş bu işe pek istekli değildir. Barut kokusu, ateş ve şarapnel yağmuru, yoksunluk onu yıl-dırmıştır.

— Anne, daha kaç gün oldu askerden geleli… Deyince annesi:

— Eğer gitmek istemezsen sütümü sana helâl etmem. Derhal gideceksin, anladın mı? Der. Annesinin bu sözünü emir sayan Bekir Çavuş:

— Derhal anneciğim… Diyerek ertesi sabah Ankara'nın yolunu tutar.

O zaman tren falan yok… Dağ tepe demez, Çan-

kırı-Ankara arasını yaya olarak alır. Atatürk'ün otur. duğu Çankaya'daki o zamanki adıyla Papazın köşküne gelir.

Atatürk, eski askerini görünce:

— Bekir Çavuş, nasıl oldu da sen buraya geldin? Diye sorar.

— Paşam, sizin Ankara'ya geldiğinizi duyunca hemen heybemi omuzlayıp koştum.

Fakat Atatürk, Bekir Çavuşu çok yakından tanımaktadır:

— Sen kendiliğinden gelmemişsindir. Seni annen göndermiştir. Yoksa sana kalsa zor gelirdin...

Atatürk, Bekir Çavuşun bu sözlerden gücendiğini anlayınca şöyle konuşmuş:

— Çok iyi etmişsin de gelmişsin... Aferin sana... Atatürk bundan sonra Bekir Çavuşun gözlerinden

öper. Geldiğinden dolayı hem teşekkür eder, hem de Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Çavuş olarak yanında kalmasını ister.

— Fakat bu sefer mağlubiyet yok ha... Ona göre, Der. Ertesi gün Eskişehir'e hareket ederler. Orada karargâh kurarlar. Bir zaman burada kalırlar.

Yunanlılar Eskişehir'e yaklaşmaktadırlar. Bu sırada ters bir rastlantı, Sakarya'da cepheyi teftiş ederken, yanındakilerden birisi Atatürk'ün sigarasını yakmak için kibrit çakar. Bundan hayvan ürker ve Atatürk attan düşerek kaburga kemikleri kırılır. İlk tedavisi yapıldıktan sonra röntgeni alınsın diye Ankara'ya döner. Kırılan kaburga kemiklerinden birinin ucu, ciğerini zedelediği için Atatürk çok acı duymakta, nefes bile almakta güçlük çekmektedir. Kırık kemik plasterle tutturulduktan sonra biraz rahata kavuşan Atatürk, doktorların dinlenme öğüdünde bulunmasını hiçe sayarak hemen otomobiline atlar ve cepheye koşup Sakarya savaşını yönetir. Orduya sonuncu taarruz emrini verdiği gün Atatürk'ün kırık kaburgaları da iyi olmuştur.

Atatürk'ün hizmetinde bulunduğum ilk günlerde köşkte görevli bulunan Bekir Çavuş bu olayı hem anlatır, hem gözleri yaşarırdı. Ben de bu hikâyeleri ona tekrarlattırmaktan haz duyar. «Haydi anlat!» diye ısrar ederdim. Çavuş ta dayanamaz, başlardı anlatmağa... Atatürk'le İlgili bilmediğim birçok şeyleri Bekir Çavuştan öğrenmişimdir.

— Atatürk hasta olduğu zaman nasıl bakardın Çavuş?

— Hiç unutmam Çelebi... Atatürk attan düştükten sonra çok hastalanmıştı. Yatakta yatıyordu. Oysa her sabah banyo yapmadan duramazdı. Fakat bu banyoyu bildiklerimizden sanma. O zaman duş falan ne arar? Bir kova soğuk suyu başından aşağı dökerdim. İşte banyo dediğim budur.

Ama attan düşüp kaburgaları çatladığı için artık su dökünemiyordu. Sabunlu su ve süngerle vücudunu ovardım. Günlerce Atatürk'ü bu şekilde banyo yaptırdım.

Bir de keçinin boynundan çıkardığım bir çıngırağın ucuna ip bağlıyarak sofaya uzatmıştım. Çıngırağın altında oturur, nöbet beklerdim. Hasta, olduğu halde bir şezlonga uzanır, önünde bir Sakarya haritası, hep onunla uğraşır dururdu. Bir şey istiyeceği zaman da ipi çeker, beni çağırırdı.

Derken Yunan kuvvetleri ağır basmağa başladılar. Biz de Eskişehir'i bırakmak zorunda kaldık. Atatürk'ün önceleri düşüncesi, Ankara'yı da bırakıp daha içerlere gitmek ve düşmanı tam yok etmekti. Fakat sonra bu düşüncesini değiştirdi. «Ankara'yı terke-dersem Türk milletinin maneviyatı bozulmaz mı?» diye düşünüyordu. Bu yüzden Ankara'yı sonuna kadar boşaltmadık.

Bekir Çavuş bir kez coştu mu, ağzını kapıyamaz-sın. Bir sor, on cevap al ondan.

— Atatürk Cumhurbaşkanı olduktan sonra bir değişiklik oldu mu O'nda? Diye sordum.

— Tabii!. Dedi. Eskiden kavhaltı zeytin peynirdi. Şimdi ise ince kahvaltı istiyor. (Kavun, gül reçeli ve beyaz peynir) Eski halini galiba unuttu.

Atatürk, çok zaman gece sofradan misafirler ay-rıldıktan sonra Bekir Çavuş'u çağırır ve şu kahvaltıyı isterdi:

— Peynirli sulu omlet, bir dilim kavun ve gül reçeli...

Bekir Çavuş, Atatürk'ün istediği en iyi omleti yapmakla ün salmıştı. Zaten kendisi Lâtife Hanım tarafından gayet iyi yetiştirilmişti. Bütün elbiselerini, gömleklerini o hazırlar, papyonlarını -kaba olduğu halde- çok iyi bağlardı.

Bekir Çavuş'un ayrılışı da hayli ilginç olmuştur:

Çavuş bir gün Tepebaşı Gazinosu'nda içkisini içmektedir. İlerdeki masada iki arkadaş kavgaya tutuşmuşlar. Kavgacılardan biri Galatasaraylı boksörlerden. Çavuş bunları ayırmak istiyor. Dinletemeyince de fors (!) koyuyor:

— Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Bana Bekir!.. derler. Deyince boksör bunu Avrupa'dan gelen futbolcu Bekir sanarak hemen elini sıkıyor ve yanaklarını öpüyor.

Bu olayı o devrin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile Başyaver Rüsuhi Bey, Atatürk'e bildirip şikâyette bulunuyorlar. Bundan sonra Bekir Çavuş polislikten komser olarak emekliye ayırtılıp, yanına da bir miktar para verilerek köyüne gönderiliyor. Çavuş sonradan kemik veremine yakalanmış. Onbeş yıl kadar önce Çankırı'nın Dikenli köyünde öldüğünü öğrendik.

ŞAİR VE EDİPLER ARASINDA

ATATÜRK, sanatı sever, sanatçıyı sayar, çağının şair ve ediplerine çok değer verirdi. Her zaman onları sofrasına oturtur, düşüncelerini öğrenmek ister, kendi düşüncelerini ortaya koyardı. Onların kollarına girdiğini, arkadaşça konuştuğunu, yakınlarından hiç ayırt etmediğini çok kere görmü-şümdür.

Atatürk devrimlerini yazıları ve yapıtlarıyla savunan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay gibi ünlüler, Çankayadaki eski köşkün hemen her akşam davetlileri arasındaydı-lar. Öbür misafirler ise her akşam değişirdi. Edebi sohbetler sabaha dek sürerdi. Bazı edipler de Ata'yı, yurdun aydın takımıyla tanıştırmak için can atarlardı. Bu yüzden sofrasında, tanınmış ya da tanınmamış bir çok yeni yüzü her zaman görebilirdik.

1934 yılınn bir sonbahar akşamıydı. Çankaya'daki yemek salonundaki her zamanki sofrayı hazırlıyordum. Bu yirmi kişilik kadar bir sofraydı. Misafirler arasında çok genç birisi dikkatimi çekti. Sordum. «Behçet Kemal Çağlar» dediler.

O gece zamanın Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver ile şair Yahya Kemal Beyatlı da davetliler arasındaydı. Bütün konukları tanıdığım halde Yahya Kemal ile Behçet Kemal'i tanımıyordum. Yalnız adlarını işitmiştim. Bir de Yahya Kemal'in bir iki şiiri ezberimdeydi. Ona karşı uzaktan bir hayranlığım vardı. Bu iki şair de bizim sofraya ilk kez geliyorlardı. Zaten Yahya

Kemal, Hamdullah Suphi ile Romanya'dan yeni gelmiş bulunuyordu.

O akşam sofra şair ve ediplerle doluydu. Yahya Kemal Beyatlı, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Behçet Kemal Çağlar'dan başka Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Fazıl Ahmet Aykaç gibi edebiyat dünyasının kalburüstü kişileri de gelmiş bulunuyorlardı. Öbür konuklar, her zaman bulunan Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Kaya gibi devlet adamlarıydı.

Yemek başladı. Atatürk'ün keyifli gecelerinden biriydi. İlk soruyu Behçet Kemal'e sordu:

— Yahya Kemal'i tanıyor musunuz?

Genç şair henüz bir lise öğrencisiydi. Türkocağında (Ankara Halkevi) oynanan Faruk Nafiz Çamlıbel'in «Çoban» piyesinde rol aldığı için oradan görüp tanımış ve getirtmişti. Atatürk'ün sorusu onu biraz heyecanlandırmıştı :

— Paşam, eserlerini okudum... Şimdi ilk defa görüyorum.

Atatürk o zaman Yahya Kemal'i, Behçet Kemal'la tanıştırdı:

— Yahya Kemal, memleketimizin tanınmış şairlerindendir. Senin de bunun gibi yükselmeni istiyorum. Sizin gibi gençlerin yükselmesine Yahya Kemal yardım etsin. Dedikten sonra Yahya Kemal'e dönerek:

— Nasıl Beyefendi, yardımınızı esirgememenizi rica ederim...

— Emredersiniz Paşam...

Bunun üzerine Atatürk Behçet Kemal Çağlar'a dönerek:

— Şu sofraya bak ve bir şiir yaz. Dedi.

Behçet Kemal derhal cebinden portföyünü ve kalemini çıkardı. Hiç düşünmeden bu ısmarlama şiiri bir kaç dakika içinde bitirdi ve okudu.

Atatürk şiiri can kulağıyla dinledi. Çok hoşuna gitmişti. O kadar sevindi ki, yerinden doğruldu. Behçet Kemal'i alnından öptü. Bir lise öğrencisi için bu ne erişilmez bir onurdu... Atatürk onu sofrasına çağırsın, ilk soruyu ona sorsun, sofrası için şiir yazdırsın, beğensin ve kalkıp alnından öpsün...

Behçet Kemal, bu öpüşü de bir anda şiirleştiriver-di. Hatırımda kaldığına göre bu mısra şöyleydi:

«Alnımdan öpen Atam. Bu öpmeyi cehennemler silemez.»

Atatürk bundan sonra çevresine dönerek:

— Bu genci İngiltere'ye gönderelim. Orada İngiliz edipleriyle tanışsın ve iyi bir şair olarak memlekete dönsün...

Bundan sonra Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, İstanbul'un işgali yıllarına ilişkin bir konuşması başladı. Aklımda kaldığına göre şöyleydi :

İstanbul'un, işgal edildiği gün... Hamdullah Suphi, Kanlıca'daki evinden Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi vapurlarından birine biniyor. Köprüye varınca bir de ne görsün? İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar... Bütün işgal devletlerinin askerleri... Köprüüstünden Sultanahmet'e doğru ilerliyor. Kanlıçınar'a arkasını dayı-yarak çınarın yardım etmesini bekliyor. Oradan Aya-sofya'ya gidiyor. Fakat Bizans'a ait bu yapıt, onun

sesini duyar mı sanıyorsunuz? Daha ileriye doğru, Si-nan'ın Süleymaniye Camiine doğru yürüyor. Kubbesine sesleniyor: «Bizi halâs'a götürecek yol ve adamın nerede» olduğunu soruyor.

Kubbeden gelen ses: «Korkma, sizi şarktan bir Türk yiğiti kurtaracak» diyor. Hamdullah Suphi de kalp rahatlığı içinde evine dönüyor.

Bu konuşma Atatürk'ü çok hoşnut etmişti. Meclis, o gece sabaha karşı saat beşe kadar sürdü. Dağılırken bile herkes, konuşmanın etkisi altında kalmış, gözyaşı döküyordu. Bana gelince, hem ağlıyor, hem rakı sunuyordum...

NİŞANCILIĞI

ATATÜRK eski ve tecrübeli bir askerdi O'-nun iyi bir nişancı olduğunu duymuştum. Hatta bir gün Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesinde yakınlarına nişan alma hakkında bilgi verdiğini hatırlarım.

Bir gece sofradan yeni kalkılmıştı. Söz nişan, atış üzerineydi. Davetlilerden Şükrü Kaya, bir ara başıyla tavana doğru işaret ederek:

— Elektrik ampullerine nişan almak zordur. Hedefe isabet olmaz... Şeklinde bir şey söyledi.

Atatürk, hemen kapıdaki nöbetçiyi çağırttı:

— Şu gördüğün ampulü vurabilir misin? Dedi. Asker hiç düşünmeden:

— Emret Paşam...

Diyerek hemen silâhını çekti ve duvarda asılı bulunan aplikteki üç ampulü teker teker tam isabetle vurdu.

Atatürk, konuklara dönerek:

— Gördünüz ya Türk askeri böyle vurur...

Dedikten sonra tabancasını çekerek tavandaki avizenin ampullerini başladı teker teker tam isabet vurmağa.

Eski köşk ahşap olduğundan tavan delik deşik oldu. Bu kadarla kalsa yine iyi. Yukardaki yatak odasının gardrobunda ne kadar gömlek, don, fanila varsa delik deşik olmuş. Bereket yatak odasında O anda kimse yoktu.

YALNIZLIĞI

BİR sonbahar gecesi… Çankaya Köşkü'nde akşam sofrasındalar.

Hava biraz sıcak olduğundan Atatürk sofrayı dışarı kurmamı emretti. Onlar sofradayken, ikinci bir sofrayı da bahçeye hazırladım.

— Sofra hazır Paşam…

Deyince önce Atatürk ayağa kalktı. Sonra birer birer bütün misafirler kalktılar. Gramofonda Zeybek havası çalıyordu. Meclisin en keyifli zamanıydı. Bu bulunmaz ahengi bozmamak için gramofonu kucakladığım gibi onların önüne düştüm. Misafirler, kucağımda taşıdığım gramofonun ahengine kendilerini kaptırmışlar, oynıyarak ilerliyorlardı.

Böylece bahçedeki sofraya vardık. Herkes yerle-rini aldılar. Yediler, içtiler, çalgı çalıp eğlendiler. Güldüler, oynadılar…

Atatürk'ün sofrada uzun süre içtikten sonra hora tepip dans ettiği, Zeybek oynadığı görülürdü. En sevdiği müzik parçaları arasında Rumeli türkülerinden sonra Zeybek havaları gelirdi. O'nu neşelendirmek için arkadaşları ve davetliler de, kendisinin pek sevdiği Zeybek oyunlarını oynarlardı.

Güzel bir ay ışığı vardı. Sabaha karşı herkese bir mahzunluk çöktü. Sesler, çalgılar yavaş yavaş kesildi. Hava adamakıllı serinlemişti. Herkes başladı üşümeğe…

Misafirler ellerini öperek ayrıldılar. Afet Hanım:

— Paşam, soğuk başladı, gidelim… Dedi.

Fakat Atatürk, bu insanı iliklerine dek ürperten serin havadan ayrılmak istemiyordu. Bunun üzerine kızkardeşi ile Sabiha Gökçen, Afet İnan, Rukiye, Ne-bile, Zehra Hanımlar hep beraber izin isteyerek ayrıldılar. Bütün gecelerini uykusuz geçiren Atatürk sıhhatine pek düşkün değildi. Yerinden bile kıpırdamadı.

Orada benden başka kimse kalmadı. Bir de yaverlerden Celâl Bey vardı. Atatürk üşüyecekti. Çok üzülüyordum. Fakat vazifem yüzünden orasını bırakamazdım.

Gramofonda güzel valsler çalıyor, ben hâlâ rakı veriyordum. Bir an geldi:

— Rakı istemez... Yeter! Dedi.

Artık yalnız gramofon dinliyor ve düşünüyordu. Biraz önce burasını neşeye boğan misafirler, yiyip içmişler, birer ikişer başlarını alıp çekilip gitmişlerdi. Hepsinin evinde bir bekleyeni vardı. Çoluğu, çocuğu, eşi, anası, babası...

Atatürk ise sadece düşünceleriyle başbaşaydı. Koca köşkte yapayalnızdı. Bu hal bana çok dokundu. Yalnızlığı öylesine hüzün vericiydi ki... Bir gece ken-disini odasına çıkaracak bir adamı bile olmadığından acı acı yakınmış, ne kadar bedbaht olduğunu anlatmak istemişti.

Sabah olmuştu. Atatürk hâlâ çenesini, yumruğuna dayamış, olduğu yerdeydi. Yavaş yavaş doğrulduğunu, ağır adımlarla köşke doğru ilerlediğini gördüm. Ben de arkasından ağır ağır yatak odasına kadar yürüdüm. Sessizce odaya girdi. Bir anahtarın döndüğünü işittikten sonra geri döndüm. Sofrayı topladıktan sonra yatmağa gittim. Atatürk belki yapayalnızdı ama, bütün benliği Türk milletiyle doluydu. Bütün milletin de kalbinde yatıyordu. Aile mutluluğunu, milletinin sevgisiyle değişmişti.

CİĞERLERİMDEN HASTALANDIM

ATATÜRK her gece çok geç, sabaha karşı yattığı için ben de ayni saatlerde yatmak zorundaydım. Saraydaki öbür sofracılardan benim bu zor mevkiimle yerini hemen değişecek olanlar çoktu. Fakat Atatürk'e olan sonsuz bağım, sevgim, saygım, bu sıkıntılı hayata beni kuvvetli bağlarla bağlamıştı. O'nun yanından

ayrılmamak için izinli günlerimi bile feda etmekten çekinmez, köşkte kalır, sofrasını hazırlar, hizmetini eksik etmezdim.

Birkaç yıl sonra bu sevginin mükâfatını (!) görmekte gecikmedim. Ciğerlerimden hastaydım. Doktorlar artık çalışamıyacağımı söylediler. Sanatoryuma yatmamı istediler. Deniz havası almam gerekiyormuş. Bu yüzden 1936'da hava değişimi için Ertuğrul yatına verildim Atatürk, hem aylığımı, hem elbiselerimi Ankara'dan göndertiyordu. Hiçbir sıkıntım yoktu. Rahattım. Ankara'nın sert havasından da kurtulmuştum. Üstelik memleketimde, aile ocağımdaydım. Yalnız beni O'ndan ayrı kalmam üzüyordu. Hava değişiminden sonra yeniden Ankara'ya döndüm.

Hastalığım geçmemişti. Doktorlar gece çalışmamı menettiler. Başka yapacak çare yoktu. Kendimi halsiz hissetmesem, her şeye rağmen doktorları dinlemiyecek, yine çalışmağa devam edecektim.

Ayrılık gelip çatmıştı. Bu seferki büyük ayrılığa benziyordu. Çaresiz boynumu büküp, ayrılmadan önce Atatürk'e veda etmek üzere yanına çıktım. Gözlerimdeki yaşları zor tutuyordum. Boğazıma bir hıçkırık takılıp kalmıştı. Konuşamıyordum. Atatürk halimi görünce üzüldü. Sonra teselli etmek istercesine:

— Korkma Çelebi Efendi... Bizim Sabiha ve Ruhiye de ayni şekildeydiler. Doktorlar onlara da ciğerleriniz hasta dediler, hava değişimi yaptırdılar. Ama, hiçbir şey çıkmadı. Sende birşey yoktur. İstanbul'da kendini adamakıllı doktorlara göster. İcabederse seni isviçre'ye de göndeririz.

— Paşam, doktorlar benim çalışmamı menediyor-lar. Benimse işim gece sofraya hizmet etmektir. O sofraya hizmet edemedikten sonra neye yarar ki, Dünya...

Deyince o hassas adam bir an durakladı. Ayrılışımdan O'nun da üzüntülü olduğu belliydi. Öyle ya, o güne kadar on yıl geceli gündüzlü hizmetini görmüştüm. Dertli zamanlarında, yalnızlık

anlarında beni karşısına alıp dertleşmiş, gittiği her yere beraberinde götürmüştü. O bir Cumhurbaşkanı, ben bir hizmetkâr da olsak, nihayet birbirimize ısınmış, alışmıştık. Elini omuzuma vurarak:

— Gene o sofraya hizmet edersin, böyle kalmaz...

— Hizmet ederim ama, bundan sonra yapacağım hizmet sığıntı gibi olur.

— Birkaç zaman böyle olsun... Ne çıkar bundan?

Söyleyecek başka bir şey kalmamıştı.Elini öperek yanından ayrıldım, İstanbul'a geldim. Tam iki ay kalkmamacasına yatakta yattım. On yıl Atatürk'ün hizmetinde gece sabahlara dek çalışmamın sonucu işte böyle olmuştu.

Bir süre sonra Atatürk İstanbul'a gelmiş, ben de biraz iyileştiğim için tekrar yanına dönmüştüm. Fakat artık sağlık durumum, geceleri çalışmama elverişli değildi. Benim değil, Atatürk'ün de sıhhatinin eskisi gibi olmadığını üzülerek gördüm.

ÖZSOY» OPERASI NASIL YAZILDI?

ATATÜRK, Türk-İran dostluğunun geliş- mesine büyük önem verirdi. Bunu, İran Şahı'nın Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında daha iyi anladım. Şahın geleceği kesinleştiği sıralarda, Türklerle İranlıların soy ve kültür bakımından kardeş olduğunu, sırf bir mezhep savaşması yüzünden ayrıldıklarını belirleyen bir piyes yazılıp, bunun opera olarak oynanmasını istedi.

Ankara'da bütün müzisiyenler seferber edildi. İzmir'e gitmekte olan bestekâr Ahmet Adnan Saygun trenden indirilip Ankara'ya getirildi. İşte «Özsoy» Operası böyle meydana geldi. Hem de ne geliş... Yirmi günde yazılıp, bestelenip, oynanması şartiyle...

İRAN ŞAHI'YLA SOFRADA

İRAN Şahı Türkiye'yi ziyaret edecek… Bu haber duyulur duyulmaz Şah şerefine hepimize yeşil fraklar yaptırdılar. Kadife yakalı, sarı düğmeli, o zamanın modası olan fraklar… Şah Ankara'ya gelmeden iki akşam önce Atatürk, Tevfik Rüştü Aras'a sordu:

— Şah hazretleri içki vesaire kullanıyor mu acaba? Malûmatınız var mı?

— Zannedersem akşamları iki üç kadeh konyak içermiş…

Şah, önce Trabzon'a gelmiş, Yavuz zırhlısıyla Samsun'a geçmiş. Atatürk'ün 1919'da vatanı kurtarmak için Samsun'da ayak bastığı iskeleye döşenen ha- lılar üzerinde yürüyerek trene binip Ankara'ya gelmişti. Atatürk, Şahı istasyonda karşıladı. O sahneyi hiç fi unutamam… Kalabalığın arasından parmaklarımın ucuna basarak görmüştüm. Şah trenden iner inmez öpüştüler. Şahı, Ankara Palas oteline bıraktıktan sonra köşke döndük. Akşam saat beş sularında Şah hazretleri köşke geldi. Resmî kabul yapıldı. Musiki Muallim Mektebi talebeleri daha önce köşke gelip, yerlerini almışlardı. Önce İran Millî Marşı çalındı. Bunu bizim İstiklâl Marşı izledi.

Tören biter bitmez İbrahim'le ben Şah'a sunulmak üzere elimizde vermut, likör, konyak tepsisi olduğu halde salondan içeri girdik. İbrahim tepsiyi tutuyordu. Tepsiden bir kadeh konyak alıp, Şah'a doğru götürmeğe hazırlanırken, misafirlerin içki içmediğini daha önce öğrenmiş olan Atatürk, bana eliyle «Dur» işareti yaptı. Tam yüzgeri etmeğe" hazırlanıyordum ki, Şah bu vaziyeti gördü ve eliyle beni çağırdı. Yüzüme bakarak elini uzattı, kadehi aldı. Arkasından bir kadeh, bir, bir daha... Derken «Şerefe» diye diye kadehleri yuvarladı.

Atatürk, ömründe hiç içki içmeyen Şah'ın kadehleri dikişine hayretle bakıyordu. Şah, Türkiye'de gördüğü büyük konukseverlikten mi, yoksa ilk içkinin rehavetinden mi nedir, gayet memnundu. Atatürk te, Şah içtiği için memnun... Dışarda talebeler «Yurdum tan yerini aştı ülkümün» marşını söylüyorlardı.

Saat ona doğru yemek salonuna inildi. Herkes sofradaki yerine oturdu. Atatürk tam sofranın ortasın-daydı. Sağında Şah vardı. Serviste ilk yemek çorba, av eti, sebze ve şaraptı. Şah, hayatında ilk kez olarak burada şarap ta içti. Ondan sonra nutkunu yazılı olarak okudu. Yemek çok samimî bir hava içinde geçmişti. Yalnız sofrada hiç kadın misafir yoktu. Daha yemek sona ermeden Şah'ı, rahatsız olduğunu düşünerek Ankara Palas'a uğurladık. Ertesi sabah Prof. Afet İnan:

— Nasıl, güzel oldu mu? Diye sordu.

— Üçüncü yemekten sonra paydos oldu... Deyince Afet Hanım:

— Ne demek bu? Diye tekrar sordu.

Ben de akşamki vaziyeti başından sonuna kadar anlattım. Kahkahalarla güldü...

İKİ ASLAN BİR POSTA SIĞMAZ

İRAN Şahı'nın gelişinin ertesi günü beni İstanbul'a gönderdiler. Görevim Sarayı hazırlamaktı. Atatürk Şah'la beraber Balıkesir, Uşak, İzmir ve Çanakkale'ye gittikten sonra İstanbul'a geldi. Misafirler beklene dursun, Saray mensuplarını bir düşüncedir almıştı: Acaba iki devlet adamı da Dolma-bahçe'de mi oturacaklar, yoksa Atatürk Beylerbeyi'ne mi gidecek?

İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ ile Saraylar Müdürü Sezai Selek başbaşa vermişler, görüşüyor, fakat bir çözüm yolu bulamıyorlardı.

— Bunda düşünecek ne var? İki aslan bir posta sığmaz, dedim. Şah misafirdir, Dolmabahçe'de oturur, Atatürk te Beylerbeyi'nde... Deyince:

— Aferin Çelebi... Dediler. Benim dediğimi yaptılar.

Şah'ın gönlünü hoş etmek için Atatürk'ün yattığı oda verilmişti. Fakat Şah, karyolada yatmayı sevmediği için hizmetkârına kendi yer yatağını getirtti. Bu yatak, hallaca attırıldı, yere yayıldı. Üzerine de bir cibinlik kondu. Fakat Şah'ı bir türlü uyku tutmuyordu. Halk, Şah şerefine denizde donanma şenlikleri yapıyor, motor gürültüleri ve havaî fişekler, uyumasına engel oluyordu.

Şah'ın hizmetkârı Mahmut Han yanıma gelerek:

— Bu sesin kesilmesi için ne yapalım Cemal Han? Diye sorunca, Yaver Cevdet Bey'e telefon ederek durumu anlattım.

Hemen donanmaya bir motor gönderildi. Bütün elektrikler söndürüldü. Fakat eğlencelerin ardı arkası kesileceğe benzemiyordu. Şah'ın yattığı odanın önünde stop eden bir araba vapurunun içinde halk davul, zurna çalarak çılgınca eğleniyordu. Şah çok fazla yorgundu ve dinlenmeğe ihtiyacı vardı. Şah'ın hizmetkârı tekrar yanıma gelerek:

— Bunları da durduramaz mısınız? Dediği zaman:

— Biz bu eğlenceyi Atatürk'e bile yapmadık. Şah Hazretleri için yapılıyor. Bu halkın eğlencesidir, sev-gisidir. Buna engel olamayız...

Ve gece saat yirmidörde kadar halk davulunu, zurnasını çaldı. Çılgınca eğlendi. Sonunda da vapur, demir alarak gitti...

Ben, Şah'ın bu sevgi gösterisine engel olmak istiyeceğini hiç sanmıyordum. Nitekim, ertesi gün, bunun hizmetkârının bir işgüzarlığı olduğunu anladım.

Şahın çamaşırlarının yıkanması için hizmetçi kadına verdik. Şah, geleneklere sadık bir insandı. Örneğin giydiği don uzun paçalıydı. Şah şerefine en kusursuz bir sofra hazırlamayı üzerime almıştım. Saraya Tokatlıyan'dan yemekler getirtip, Pera Palas'tan büfe düzenlettirmiştik. Fakat Şah, bunların hiçbirine ilgi göstermedi. Yatak odasında yemeğini yedi. Bu ağır, özenli sofrada sadece yaverler ve misafirler ağırlandı.

Şah'a göstermek için bir de film getirmişlerdi. Fakat bunu bile görmek istemedi. İstanbul'da kaldığı günler, akşamları saat dokuzda yatmak alışkanlığını değiştirmedi.

BANA CEMAL HAN DEYİNİZ

İRAN Şahı'nın maiyetini İstanbul'da gez- dirmek görevi bana verilmişti, önce İran parası Riyal'ı, Türk parasıyla değiştirdim. Sonra mi-safirleri alıp dolaştırmağa başladım. Misafirler, İstan-bul'daki İranlıları görmek istediler. Onları aldığım gibi çaycıların yanına götürdüm. Çaycılar, çok yakınlık gösterdiler. Taze çay demleyip üst üste konuklara sun-dular. Yanlarından çok samimî bir şekilde ayrıldık, İranlı konuklar:

— Bizim buradaki halk çok fakir, baksana çaycılık yapıyor...

Deyince bu defa da onları bu beğenmedikleri fakir çaycıların yanından alıp, zengin halıcıların yanına götürdüm. Bunlar da özbeöz İranlıydı. Fakat memleketlerinden kalkıp, buraya kadar gelmiş olan yurttaş-larının yüzlerine dönüp bakmadılar bile...

Konuk İranlıları Tünel'e götürdüm. Çok kısa bul-dular. Müzeleri gezdikten sonra otomobille Emirgân'a gittik. Çay ikram ettim semaverle. Orada nargile içen leri gördüler:

— Bu nedir? Diye sordular.

Onlara bunun bir çeşit sigara olduğunu ve bizim memlekette tiryakilerinin çok bulunduğunu söyledim.

— Biz bunları içmeyiz... Şampanya, finkonyak içiyoruz. Dediler. Ben de:

— Biz nargile içiyoruz. Tömbekisi de İsfahan'dan geliyor. Deyince saşırdılar.

Şah'ın gelişinin ikinci günü Atatürk, Beylerbeyinde sofracılara kızmış. «Çelebiyi getirtin.» demiş. Emri alır almaz Tevfik Rüştü Aras'la beraber motora binip, Beylerbeyi Sarayı'na gittik. Sarayda Sabiha Gökçen:

— Şah ne yapıyor? Diye sordu.

Ben de Şah'ın rahatının çok yerinde olduğunu söyledikten sonra:

— Yalnız artık beni «Efendi» diye çağırmayın. Ben «Han» oldum. Bütün İranlılar beni «Han» diye çağırıyor. Siz de öyle yapın. Dedim.

Bunu hemen Atatürk'e yetiştirmişler. Beni çağırttı:

— Çelebi, duyduğuma göre Han olmuşsun. Şah hazretleri yine konyak içiyor mu?

— Bir şişe şampanya fin konyak veriyorum. Acaba hepsini mi, yoksa yarısını mı içiyor, bilmiyorum.

Şah, ilk içkiyi bizde içti ama, maiyetindekilerden. hiçbiri perhizi bozmadılar. Ne kadar uğraştımsa. ağızlarına bir katre içki değdirtemedim. Yalnız Nuri Conker bir ara Atatürk'e, ağzından şu sözleri kaçırdı:

— Efendim, hizmetkârlar dolu şişeleri hâtıra olarak saklıyorlar...

Atatürk bu sözlere kahkahalarla gülmüştü.

ŞAH'IN İSVİÇRE'YLE KONUŞMASI

DOLMABAHÇE Sarayı'nda yine bir akşam yemeği sırasındaydı. Atatürk misafirlerini neşelendirmek için uğraşıyor, fakat Şah bütün misafirlerin içtiği sofrada içki içmemekte direniyor, mazur görülmesini istiyordu. Şah'ın dalgınlığı ve düşünceli hali Atatürk'ün gözünden kaçmamış olacak ki bir şeye üzülüp üzülmediğini sordu. Şah ta hiçbir üzüntüsü olmadığını, hayatının en güzel dakikalarını yaşadığını, yalnız İsviçre'de öğrenimini yapmakta olan ve çoktandır görüşemediği oğlu aklına geldiği için bir ara daldığını söyledi.

Bunun üzerine Atatürk yaverine işaret etti. Birkaç dakika sonra İsviçre ile telefon hattı bağlanmış ve Şah, Atatürk'ün bu inceliğine hayran kalmıştı. Oğlu Rıza Pehlevi ile yaptığı görüşme sırasında telefon santralındaki kızlar, Şah'ın sesini duyabilmek için araya girdiklerinden, bir türlü konuşma yapılamıyordu. Sonunda Yaver Cevdet Bey emir verdi de, santraldaki kızlar aradan çıktılar. Şah tâ oğluyla konuşabildi.

Telefon konuşması sırasında yanında bulunuyor-dum. Oğluna okulunu, derslerini, bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sordu. Seyahatinin iyi geçtiğini söyledi. Oğluyla görüşen Şah'ın masaya döndüğü zaman üze-

rindeki dalgın halin kaybolduğunu ve neşelendiğini gördük. Önce içmek istemediği kadeh elindeydi ve şerefe kalkıyordu.

Ertesi akşam Beylerbeyi Sarayı'nda çok ağır bir yemek verildi. Güzel sesli hafızlar, Şah'a unutulmaz bir gece yaşattılar. Öyle sanıyorum ki, Şah, Türkiye'de kaldığı süre içinde en çok Beylerbeyi Sarayı'ndaki eğlenceden memnun kalmıştır.

Yurdumuzdan ayrılmadan önce Şah'a, Pendik ve Yakacık'a kadar otomobille bir gezinti yaptırıldı. Şah, Marmara'ya bakan sayfiye semtlerine hayran kalmıştı. Atatürk'e buraların çok güzel olduğunu ve ayrılmak istemediğini söyledi. Atatürk:

— Ufak ufak köyler... Diye cevap verince Şah:

— Bunun neresi köy, hepsi birer büyük şehir haline gelmiş, dedi.

AFGAN KRALININ GELİŞİ

ATATÜRK siyasî dostluklara büyük önem verirdi. Bu yüzden yurdumuza gelen yabancı devlet büyüklerinin ağırlanması için hiçbir şeyden kaçınılmamasını isterdi. 1928 yılında eski Afganistan Kralı Amanullah Han'ın gelişinden önce de günlerce Afgan tarih ve coğrafyasını incelemiş, o zamanki Umumi Kâtip Hikmet Bayur'u da bu konuda bir etüt hazırlamakla görevlendirmişti. Öteden beri âdetiydi. Yabancı bir devlet adamı mı gelecek? Hemen o ülkenin tarihi, coğrafyası, sosyal hayatı hakkında bilgi toplar, onların bile bilmiyeceği şeyleri öğrenir, misafirlerini şaşkına çevirir, hayran bırakırdı.

Amanullah Han, Ankara'ya gelişinde eşi görülmemiş bir gösteriyle karşılanmıştı. Çok şaşaalı bir de tören yapılmıştı. Her taraf donanmış, yer yerinden oynuyor. Pek az devlet adamına yapılan bu içten gelen sevgi gösterisi karşısında Amanullah Han çok duygulanmıştı.

Aradan altı ay geçmiş, Amanullah Han Krallıktan düşmüş, eşi Süreyya'yı da yanına alarak tekrar yurdumuza gelmişti. Fakat değerbilir Atatürk, Kralı yine ayni yerde, Gazi İstasyonu'nda karşılamış, otomobiline bindirerek Ankara Palas Oteline misafir etmişti.

O gece Amanullah Han şerefine köşkte yirmidört kişilik bir yemek verildi. Köşk, eski Çankaya Köşküydü. Görüşmeler uzadıkça uzadı. Hoş beşten sonra nihayet Atatürk, Kral'a sordu:

— Nasıl oldu sizin bu işiniz? Sizi düşürdüler ve memleketinizi terketmek zorunda kaldınız...

Amanullah Han'ın üzüntü içinde anlattığına göre, kendisi Türkiye'deyken Peçe Saki adındaki amcazadesi, bir takım dedikodular çıkarmış. Afgan Kralı memleketine döndüğü zaman bir de bakıyor ki, amcazadesi iktidarı ele geçirmiş. Onun çevresi Kral'ı tehditle Afganistan'dan çıkmağa zorluyor. Zaten çok nazik olan Kral, savaşmadan kaçınarak bir uçakla memleketinden ayrılıp İtalya'ya gidiyor.

AĞLAYAN KRALDAN NASIL KAÇTIK?

AFGAN Kralı, hem ağlıyor, hem de Ata- türk'e bakarak üzüntüsünü açığa vuruyordu. Vaziyet çok nazikti. Bu yaslı havayı dağıtmak gerekti. Çok zeki ve kurnaz olan Atatürk, bu ağlamaklı durumu önlemek için olmalı, hemen bir *gezi* ortaya attı. Kralın bu kadar gözü yaşlı olduğunu bilseydi, hiç sorar mıydı?..

— Yarın biz yurtta bir inceleme seyahatine çıkıyoruz. Dedi.

Amanullah Han, geziye katılmak ricasında bulundu. Fakat Atatürk:

— Memnuniyetle... Fakat bizim İç Anadolu'da yollarımız çok bozuktur. Zatıâliniz rahatsız olursunuz. Dedi.

Fakat Kral israr ediyor, her şeye katlanmağa razı olduğunu söylüyordu. Atatürk'ü razı edemiyece-ğini anladıktan sonra:

— Her türlü sıkıntıya dayanırım... Deyince, Ata-türk:

— Bizim memlekette her yere tren yoktur. Birçok yerlerimize otomobil bile işlemez. Dağlara ya eşek, ya da katırlarla seyahat etmek mecburiyeti vardır Hayvan üstünde hasta olursunuz. Dedi.

Artık Kralda israr edecek hal kalmamıştı. Sofra

geç vakte kadar sürdü. Saat üçe doğru Kral ve misafirler ayrılmak üzere kalktılar. Kral, Atatürk'le öpüşerek vedalaştı.

Ertesi günü gerçekten böyle bir gezi oldu. Fakat bizim o güne kadar haberimiz yoktu. Her zaman seyahat olacağı belli olmazdı. Ama böyle gece yarısı seyahat kararını hatırlamıyorum.

Ertesi sabah herkes eşyasını alıp istasyona gitmişti. Köşkte bir ben, bir Afet Hanımdan başkası kalmamıştı. Atatürk'e yemeğini verirken şöyle bir soruyla karşılaştım:

— Çelebi Efendi... Dün akşam sofrada Krala karşı aykırı bir hal oldu mu? Yanlış bir şey yapmadık ya? Dedi.

Bu soruyu bana niye sorduğunu bir türlü anlıya-madım. Karşılık olarak:

— Çok güzeldi Paşam... Dedim.

Sonra nereden aklıma geldi bilmem, durduk yerde bir soru da ben O'na sordum:

— Paşam, Kral'ın ağlaması benim çok gücüme gitti ve çok üzüldüm. Büyük adamların düşmesi çok zor oluyor, değil mi?

Kısa bir duraklamadan sonra Atatürk, bu sözlere şöyle karşılık verdi:

— Krallar öyle olur...

Bu cümlenin anlamını çok sonra, düşüne düşüne anladım. Bugün daha iyi anlıyorum ya... Fakat o zaman bu gereksiz soruyu neden sorduğuma sonradan pişman oldum ve üzüldüm. Benim neme gerekti...

Bu konuşmadan sonra köşkten en son biz çıktık. Trene binip Konya'nın yolunu tuttuk. Afgan Kralı A-manullah Han da ayni gün İstanbul'a hareket etti. Orada birkaç gün kaldı.

VENİZELOS'UN GELİŞİ

YUNANİSTAN Başbakanı Venizelos'un İs-tanbul'a gelişi oldukça enteresan oldu. Daha birkaç yıl önce Türkiye'yi almak, Ankara'yı kendi ülkesine katmak isteyen bu adama, Tanrı, Ankara'ya gelmeyi nasip etmişti. Fakat yenildikten sonra, askerleri denize döküldükten sonra, misafir olarak, acı duyarak. ..

Venizelos'un geldiği gün Atatürk kendisini eski köşkte kabul etti. Bu ziyaret dolayısiyle arkadaşlarıy-le herhangi bir fikir yürüttüğünü hatırlamıyorum. Yalnız sabah giyinirken berber Mehmet'e takıldı:

— Mehmet, bugün Venizelos'un ayağına gideceğiz. Kendisiyle görüşeceğiz. Buna ne dersin?

Atatürk, berberiyle sık sık şakalaşırdı. Mehmet bir an düşündükten sonra:

— Paşam, ben sizin yerinizde olsam ne gider, ne de görüşürüm. Çünkü o millet bizim Selânik'imizi (berber Selânik'liydi), toprağımızı, yerimizi aldı. Bu yetmiyormuş gibi bir de Ankara'mızı almağa kalktı. Bütün bunlardan sonra siz onlarla dost gibi konuşacaksınız. Ben olsam yapamam.

Atatürk, berberinin safça sözlerini dinlerken hiç kızmadı. Hattâ onun samimiyetinden memnun bile kal-
dı.

— Bu memleket iyidir. Bu yüzden dost olmağa, dost görünmeğe mecburuz. Hem bunu yapmazsak, tarih bizi affetmez.

Atatürk, işte ilk Türk-Yunan dostluğunun temellerini o gün atmıştı. Venizelos'la köşkteki görüşme iki saat kadar devam etti. Ertesi gün Gazi Orman Çiftliği'nde misafir şerefine otuz kişilik bir yemek verildi. Yemek çok samimî bir hava içinde geçti. Yunan Başbakanı, Atina'dan gelirken bir sandık şarap hediye getirmişti. Atatürk te misafir Ankara'dan ayrılırken bir kafes içinde beyaz renkli çok güzel bir Ankara kedisi hediye etti.

Yunanistan Başbakanı Venizelos'un ziyaretini, bir süre sonra devrin Başbakanı İsmet İnönü, Atina'ya giderek geri çevirmiştir.

YUGOSLAV KRALININ GELİŞİ

1933 yılında Yugoslav Kralı Aleksandr bir torpidoyla İstanbul'a gelmişti. Kral geldiği gün Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü ziyaret etti. Atatürk, Sarayın ünlü salonlarından biri olan Somaki salonunda Kralı kabul etti. Görüşmede o zaman Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras'la Umumî Kâtip Hasan Rıza Soyak ta bulunuyordu.

Krala önce bir alaturka kahve sundum. Biraz sonra da limonata ve bisküvi getirdim. Kral çok memnun kalmıştı. Teşekkür ederek ayrıldı, torpidosuna döndü.

Yarım saat sonra Atatürk, Sakarya motoruyla torpidoya giderek Kralın ziyaretine karşılıkta bulundu. Biz de torpidoya beraber gitmiştik. Onlar yarım saat kadar kamarada görüşürlerken, biz de dışarda bekliyorduk. İçerde Atatürk'e şampanya ikram ettiler. Bizlere de dışarda birer kadeh şampanya, bisküvi, likörlü çikolata ve havyarlı kanapeler verdiler. Atatürk görüşmeden memnun olarak çıktı. Tekrar motora binerek Saraya döndük. O gece Sarayda kırk kişilik kadar bir ziyafet verildi. Kralın ziyaretine büyük önem verildiğinden midir nedir, Tokatlıyan Oteli'nden garsonlar ve yemekler gelmişti. Yenildi, içildi. Bilinen nutuklar çekildi. Hatırlarım çok hoş bir geceydi. Herkesin yüzün

den neşe akıyordu. Saat ikiye doğru Kral bir motora binerek Saraydan ayrıldı.

Misafir gittikten sonra arkadaşları Atatürk'e:

— Kral'ı nasıl buldunuz? Diye sordular.

— Çok nazik, çok zeki bir adam. Memleketi için çalışmış, çalışıyor. Makûl görüşlü... Kendisini çok beğendim. Diye hoşnutluğunu gösterdi.

Yugoslav Kralı bir süre sonra Fransa'ya gittiği sırada Marsilya limanında suikastçılar tarafından öldürülmüştür.

KONYA'DA BİR OLAY

KONYA'da ilk akşamımız... Recep Zühtü, mebuslar telâşla geldiler:

— Aman Paşam, çok fena... Dediler.

— Fena olan neymiş? Onlar yine

ayni heyecanla:

— Gidiş çok fena, çok berbat Paşam...

— Fena olan nedir?

— Burada Komünizm almış, yürümüş. Bütün lise talebeleri ve başlarındaki öğretmenleri baştan başa komünist olmuş. Eğitim de o yolda. Bu hal ne olacak?

Atatürk gülerek:

— Canım, Padişahlığı istemiyorlar ya... İşin öteki tarafı düzelir. Bunun korkulacak nesi var? Diye onları yatıştırmağa çalıştı.

Konya'da bir iki gün kalıp incelemelerde bulunduktan sonra Adana'ya, oradan Gaziantep'e uğradık. Daha sonra da Yalova'ya geldik.

Bu arada, bir süre Türkiye'den ayrılan Amanullah Han, tekrar İstanbul'a gelmiş ve Atatürk'ü ziyaret etmek istemişti. O gün Dolmabahçe Sarayı'nda yapılacak buluşmada hazır

bulunmak için torpidoyla Yalova'dan, hareket edip İstanbul'a geldik. Bu görüşme iki saat

kadar sürdü. Misafir Amanullah Han, kalması için ayrılan yere gitti. Biz de tekrar Yalova'ya döndük. Bu Yalova'dan İstanbul'a gidiş geliş sırasında ilginç bir olay da oldu. İstanbul'a gelirken, kırk mil sürat yapıyorduk. Bu süratin yaptığı dalgalarla Ada kıyılarında bulunan bazı sandallar parçalanmışlardı. Bunu Atatürk'e duyurdular:

— Biz randevuya yetişmek için süratli geldik. Onların ne kabahati var. Derhal aratıp buldurun. Tazminat vermek suretiyle zararlarını karşılayın. Bizim yüzümüzden zarara uğramasınlar... Emrini verdi.

MUHSİN ERTUĞRUL'LA SOFRADA

BİR gün Reşit Galip yanına Muhsin Er-tuğrul'u alarak Çankaya'ya gelmişti. Sofrada henüz herhangi bir konuda konuşma açılmadan Atatürk, Muhsin Ertuğrul'a dönerek:

— Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı «Akın» piyesini nasıl buldunuz? Diye sordu.

O sıralarda devrimi yayacak ve yerleştirecek ulusal eserlere şiddetle ihtiyaç vardı. Devrimci yazarlar, edebiyatçılar kollarını sıvamışlar, gece gündüz uğraşıyor, modern Türkiye'nin devrimlerini destanlaştırma-ğa çalışıyorlardı. İşte Faruk Nafiz'in Türk tarihini konuşturan «Akın» piyesi de «Kahraman» piyesi gibi Atatürk'ün emriyle yazılmış, Ankara Türkocağı binasında, İbrahim Necmi Dilmen, Halil Vedat Fıratlı ve Münir Hayri Egeli'nin gözetiminde İsmetpaşa Kız Enstitüsü ve Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencilerine oynattı-rılmıştı. Sahne eserleriyle ilgilenen Atatürk, ulusların kendi tarihlerine önemli yerler ayırmaları gerektiğini söyler ve çok köklü bir geçmişe sahip olan Türk tarihinin destanlaştırılmasını isterdi. Behçet Kemal Çağ-lar'ın «Çoban» piyesi de, bu amaçla yazılmıştır. İşte Millî Temsil Akademisi Kanunu'nun çıkarılışını ve Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşu bu görüşün ürünüdür,

Atatürk, Akın piyesinin Ankara'daki temsilini görmüş, ve pek beğenmişti. Muhsin Ertuğrul ise henüz gör-memişti. Kendisine senaryosu verildi. Atatürk Muhsin Ertuğrul'dan şunu istedi:

— Biz bu piyesi sizin sahneye koymanızı ve sizin sahnenizde oynanmasını istiyoruz.

— Eseri henüz tetkik etmedim, ama, baş sayfalarına şöyle bir göz gezdirdim.

— Öyleyse hemen bu eserde yazılı olan mısralar-dan en güç konuşulanı, bize sahnedeymiş gibi lütfediniz…

Muhsin Ertuğrul'un üzerinde bir sıkılganlık mı vardı, neydi:

— Paşam, nasıl balıklar sudan çıkınca yaşıya-mazsa, biz de sahneden başka yerde ne konuşabilir, ne yaşıyabiliriz…

Diye karşılık verdi. Bu söze Reşit Galip de katılıyor, sözlerini onaylar gibi başını sallıyordu. Muhsin Ertuğrul, Reşit Galip'ten de kuvvet alınca:

— Bendeniz hiç bir sosyetede konuşmuş insan değilim. Bütün konuşmalarım sahnededir. Evimden tiyatroya, tiyatrodan evime gidiyorum.

Yemek boyunca sahnede en güç söylenen en zor kelime üzerinde duruldu. Saat gece yarısını çoktan geçmişti. Herkesin gözünden uyku akıyordu. Sonunda Muhsin Ertuğrul, sahnede en zor söylenen cümlenin gırtlaktan konuşmak olduğunu söyledi ve buna örnek olarak ta piyeste geçen «Alçaklar» kelimesini gösterdi. Bu kelime, boğuk bir sesle söylenmişti. Atatürk:

— Oturunuz!… Dedi.

Muhsin Ertuğrul oturdu. Artık sofra paydos ol-muştu. Giderlerken Atatürk, Muhsin Ertuğrul'a dö-nerek:

— Sen bu eserde muvaffak olamıyacaksın… Dedi. Muhsin Ertuğrul gülümseyerek:

— Muvaffak olmağa çalışırım Paşam… Diye ellerini öptü ve ayrıldılar.

Misafirler gittikten sonra Atatürk, salondan yatak odasına çıkarken İbrahim'le bana döndü. Anlaşılan konuşulan konunun halâ etkisi altındaydı:

— Bu eseri size versem daha iyi yaparsınız. Bu adam, bu işi yapamaz… Dedi.

— Paşam, bu adam bu işi yapar, diye cevap verdim. Hem bu millet Muhsin Ertuğrul'u sever...

Deyince bana kızarak sertçe:

— Maskaralığını sever... Dedi ve daha fazla bir şey konuşmadan yatmağa çıktı.

Atatürk yatmağa çıktıktan sonra arkadaşım İbrahim bana dönerek:

— Cemal, işin mi yok, ister muvaffak olsun, ister olamasın, sana ne... Diye söylenmeğe başladı. Ama ben o düşüncede değildim ve çok geçmeden haklı olduğumu anladım.

GÖZÜNDEN YAŞ GETİREN PİYES

MUHSİN Ertuğrul olayının üzerinden üç ay geçmişti... Bir kış mevsimi Ankara'dan İstanbul'a gelmiştik. Şehir Tiyatrosu'nda Faruk Nafiz Çamlıbel'in «Akın» piyesi temsil ediliyordu. Tiyatronun şeref locasında Atatürk'ün arkasında idim. İstemi rolünde Muhsin Ertuğrul oynuyordu.

«Kıtlık var şehirde, isyan başgöstermek üzere. Bütün halk Kurultay kuralım, Kralın huzurunda» diye konuşuyordu.

Orada Kralın çok güzel bir seslenişi vardı:

«Tanrı su vermezse, Hakan ne yapsın buna?»

Deyince Atatürk'ün gözlerinin yaşardığını gördüm. Gerçekten çok güzel bir temsildi. Heyecandan ürperdiğimi hatırlarım. Atatürk, temsilin başından sonuna kadar serapa his, büyük bir haz ve ulusal gururu ayağa kalkmış bir halde oyunu seyretti.

Temsilden sonra Atatürk, Muhsin Ertuğrul ve üç arkadaşını locaya çağırtıp kutladı. Muhsin Ertuğrul'un yüzünü bir mutluluk halesinin çevirdiğini farkettim. Çok heyecanlıydı. Atatürk'ün «Muvaffak olamıyacak-sın» dediği bir piyesten yüzünün akıyla çıkmıştı. Nasıl sevinmesin ?

Atatürk, Ertuğrul ve arkadaşlarını kutlarken bir an arkasına dönüp benim yüzüme baktı. Bu bakışlarda haklı çıktığımı doğrulayan bir davranış sezer gibi oldum.

ARTİSTLER ARASINDA

1928 YILINDA Ankara'da Türk Ocağı binası açılıyordu. Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk Ocakları dâvası uğruna herşeyini vermişti. Dâvanın gerçekleştiğini görmekle en büyük mutluluğu tadıyordu. Türk Ocağı sahnesinde oynanacak ilk piyes için İstanbul'dan Darülbedayi (Şehir Tiyatrosu) getirtilmişti. Aynaroz Kadısı'nı temsil ettiler. Büyük bir alkış topladılar. Atatürk, piyes bittikten sonra Darülbedayi artistlerini Marmara Köşkü'ne davet etti. Artistler kadınlı, erkekli büyük bir kalabalık halinde geldiler. O akşamki toplantıda Atatürk kadehini artistlere doğru kaldırarak:

— Hepiniz günün birinde birer mebus, müsteşar, vekil, başvekil hattâ reisicumhur olabilirsiniz. Fakat ben bir artist olamam. Çünkü bu Allah vergisidir. Ne tesadüfle, ne **de** yıllarca dirsek çürütülerek sanatkâr olunamaz. Bu, Allah'ın ender kullarına verdiği bir nimettir. İşte aramızdaki fark bundan ibarettir... Dedi.

Türk Ocağı'nda ikinci temsili vermek için Co-medie Française artistleri Türk'ye'ye gelmişlerdi. Bunların arasında o devrin en büyük sanatçısı olan Marie Belle de bulunuyordu. Atatürk, misafirlerin gös-

terilerini seyretti. Piyes bittikten sonra tam kapıdan çıkacağı zaman artistlerin hepsi makyajlı halleriyle kapıya hücum edip, Atatürk'ü görmek istediler. Atatürk, bunlara kapıda yakınlık gösterdi. Ellerini sıktı, hatırlarını sordu, kutladı. Fakat bir ziyafete çağırmadı.

Türk sanatçılarını temsilden sonra yemeğe davet ettiği halde, yabancı sanatçıları çağırmayışı uzun zaman bende bir soru olarak kaldı. Düşüne düşüne ancak şu kanaata varabildim: Atatürk, Türk sanatçısının çağdaşlarından kat kat üstün olduğuna inanan bir insandı. Türk'ün her işte olduğu gibi sanat alanında daima en önde gitmesini isterdi. Bu ayırım da, işte bu düşünceden ileri gelmiş olabilir.

KURBAĞALI ZİL

YİNE İstanbul'dayız. Dolmabahçe Sara-yı'nda büyük hazırlıklar göze çarpıyor. Fransız Meclis Başkanı M. .Herriot, yurdumuzu ziyaret etmektedir. Misafir gelmeden önce Atatürk bana dönerek:

— Çelebi, dikkatli bulun... Fransız Meclis Reisi gelecek... Diye tembihte bulundu.

Oysa şimdiye kadar böyle bir şey söylememişti. Demek gelenler çok önemli kişilerdi. Hizmetimiz de gelenlere göre değişmeliydi.

— Tabiî... Emredersiniz... Diye cevaplandırdım. Akşam saat onaltıya doğru M. Herriot, Saraydan
içeri giriyordu. Ben de çok şık bir mösyö gelecek diye kendime oldukça çeki düzen vermiş, smokingimi aynanın karşısında birkaç kere düzeltmiştim. Heyecandan elim, ayağım tutmaz bir halde beklerken, babayani tavırlı bir adam çıkagelmesin mi? M. Herriot, sandığım gibi çok önemli bir devlet adamıydı. Çok sayılıp, değer veriliyordu.

Misafirlere kahve emredildi. Kahveleri getirdik, içildi. Konuşmalar çok samimî bir hava içinde geçiyordu. Atatürk'ün önünde kurbağa şeklinde bir zil vardı. Bu zili çalarak beni çağırdı. Büyük çapta bir misafir geldiği zaman beni çağırmak için çok zaman bu zili kullanırdı.

Hemen koştum. Kendisinin yazdığı Büyük Nutuk ve dokümanları istedi. Bunları Fransız Devlet Başkanına hediye edecekti. O zaman Hususî Kalem Müdürü olan Hasan Rıza Soyak'a gidip, Atatürk'ün Nutkunu istediğini söyledim. Derhal Nutuk bulundu, fakat dokümanları yoktu. Atatürk'e durumu anlattım.

— Zararı yok, Nutuk var ya kâfi... Dedi. Derken bir zil daha çalındı. Bu seferki kurbağalı
zilin sesi değildi. M. Herriot benden Fransızca bir şekerli kahve daha istiyor:

— Sansürlü kahve... Diyordu.

Anlaşılan Türk kahvesinin tadı hoşuna gitmiş olacaktı.

— Emredersiniz... Diye cevap verdim. Ve hemen şekerli kahveyi yine özene bezene pişirerek misafire götürdüm. Sansürlü kahve diye her halde tek şekerli kahveyi kasdetmiş olacaktı.

— Mersi... Diye karşılıkta bulundu. Döndüm, gidiyordum ki, tekrar zile basarak beni çağırdı. Aşağıda çantasının olduğunu ve alıp gelmemi rica etti. Çantayı getirdim. Tekrardan teşekkür etti. Bu babayani kılıklı devlet adamı üzerimde çok hoş bir etki bırakmıştı.

Misafir devlet adamı Sarayda birbuçuk saat kadar kaldı. Görüşmelerden çok memnun olarak ayrıldı. Memleketine gidince duyduğumuza göre Atatürk'ü çok övmüş. Bu arada biz hizmetkârlara da bir ilgi kö-şeciği ayırmayı unutmamış: «Önündeki kurbağa şeklindeki zili çalıyor. Hemen çok zeki bir hizmetkâr geliyor. Derhal verilen emirleri harfi harfine yerine getiriyor» demiş...

IRAK KRALI FAYSALIN GELİŞİ

IRAK Kralı I. Faysal'ın Ankara'ya gelişin-de yine hareketli günler geçirmiştik. Üç gün kadar yurdumuzda konuk kalan Kral, Atatürk tarafından ilgiyle karşılanmıştı.

Kral şerefine Marmara Köşkünde bir ziyafet ve-rildi. Bu ziyafette Meclis Başkanı Kâzım Özalp, Başbakan İsmet İnönü, Umumî Kâtip Tevfik Bey, Başyaver, Bakanlar hazır bulunuyorlardı. Ziyafet çok samimi bir hava içinde geçti. Yemekten sonra, Kral, Gazi Orman Çiftliği'nde gezdirildi. Üç günlük resmî ziyaretten sonra Kral, trenle İstanbul'a hareket etti. Irak Kralı, hiç te Iran Şahı'na benzemiyordu. Akşamları birkaç kadeh viski yada kokteyl içmeyi unutmuyordu. Özel hayatı çok sakindi. Kendi halinde görünü-yordu. Kibar tavırlıydı. Boğazına düşkün değildi. Örneğin Afgan Kralı gibi pilâv merakı yoktu.

JAPON VELİAHDINA VERİLEN DERS

JAPON Veliahdı Ankara'ya geldiği gün kendisini garda karşılamak için Dışişleri
Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi Tevfik Bey, Başyaver Rüsuhi Bey ve askerî, mülkî erkân istasyona gitmişlerdi.

Japon Veliahdı trenden inince yalnız Mareşal Fevzi Çakmak'la Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın ellerini sıkmış, öbürlerine pek ilgi göstermemiş. Bu hal Tevfik ve Rüsuhi Beylerin çok canını sıkmış. Çankaya Köşkü'ne geldikleri zaman Atatürk, Başyaveri ve Tevfik Bey'i holde karşıladı. Tevfik Bey'e:

— Japon Veliahdı'nı nasıl buldunuz?

Diye sorunca Tevfik Bey birden boşandı. İstasyonda uğradıkları muameleyi aynen anlattı:

— Paşam, Veliahd bizi adam yerine koyup, ellerimizi bile sıkmadı. Dedi.

Bunun üzerine Atatürk:

— Çok mağrur olmasınlar. Gurur iyi bir şey değildir. Diye hem kanaatini belirtti, hem de ileri görüşlülüğünün bir örneğini daha verdi. Nitekim aradan yıllar geçtikten sonra o gururlu, kibirli veliahdın koskoca

Japon İmparatorluğu, Müttefikleri yok edeceği düşüncesiyle savaşa girmiş, fakat sonunda büyük bir yenilgiye uğramıştı.

Veliahdın gelişinden bir saat sonra Marmara Köş-kü'nde bir öğle yemeği verildi. Veliahd'a Gazi Orman Çiftliği gezdirildi. Atatürk, Veliahd'a çok nazik davranıyordu. Bu hali beni epeyce üzmüştü. Öyle ya, kendisini karşılamağa giden ilgili devlet adamlarımızı hiçe sayarak ellerini bile sıkmak inceliğini göstermeyen bir insana, ister Veliahd olsun bu iltifatlar niyeydi? Hâlâ bu nezakete bir anlam veremiyordum.

Atatürk, Japon Veliahdının kabalığına iyiden iyiye içerlemişti. Öyle ya, Dünyanın öbür ucundan kalk, dost bir memlekete gel de, seni karşılıyanların elini sıkma... Bu kabalığa incelikle cevap vermek ve onu utandırmak gerekti. Bu yüzden Atatürk, Veliahd'a çok nâzik davranıyor, iltifat ediyordu. Hattâ ziyafet sofrasının özenle hazırlanmasıyla kendi uğraşmıştı.

Yemek arasında Atatürk, Japon tarihinden söz açmıştı. Veliahd'a çeşitli sorular soruyor, daha onun cevap vermesine meydan bırakmadan sorusunun karşılığını yine kendisi vererek Veliahd'ı hayretten hayrete düşürüyordu. Atatürk, tarihte ünlü Japon savaşlarını sıralıyor, Japon mitolojisinden söz ediyor, bir Japon kadar Japonya'nın coğrafyasından örnekler veriyordu. Veliahd adamakıllı şaşırmıştı.

Oysa Japonlar zeki olurlar derler. Bizim misafirin ağzı açık, Atatürk'ün ezbere okuduğu Japon şairlerinin şiirlerini dinliyordu. Öyle sanıyorum ki, Veliahd kendi memleketine ve milletine dair bir çok şeyleri, o gece yabancı bir memlekette, o memleketin devlet başkanının ağzından öğrenmişti.

Japon Veliahdını şaşırtan olay şöyle olmuştu: Atatürk herkesi kendine hayran bırakmasını bilen insandı. Japon Veliahdının gelişinden birkaç gün önce Japonya'ya ait bir hayli kitap karıştırmış, bilgi edinmişti. Veliahd'a bunları söylemeği düşünürken, istasyondaki o can sıkıcı olay meydana gelmiş. Atatürk te Japon misafirimize yukarda anlattığımız şekilde ilgi gösterip memleketine ait birçok soru sormuş ve cevabını yine kendisi vererek, ona hakettiği dersi incelikle anlatmıştı.

EMİR ABDULLAH'IN YATLA GEZİSİ

1937 YILINDA Ürdün Emiri Abdullah, yurdumuzu ziyaret ediyordu. Emir önce Ankara'ya gelmiş, sonra da Atatürk'le birlikte özel trenle İstanbul'a hareket etmişlerdi.

Emir'i karşılamak için İstanbul'da büyük bir hazırlık göze çarpıyordu. Taklar kurulmuş, caddeler Ürdün ve Türk bayraklarıyla donatılmıştı. Ertuğrul yatı hazırlanmış, Haydarpaşa rıhtımında bekliyordu.

İki büyük devlet adamı Haydarpaşa Garında parlak bir törenle karşılandı. Vali Muhittin Üstündağ karşılama hazırlıklarıyla kendisi uğraşmıştı. Bu tür karşılamalarda alışılmış her şey yerine getirilmişti.

Emir Abdullah, Ertuğrul yatıyla Dolmabahçe rıhtımına çıktı. Dolmabahçe Sarayında özel dairede misafir edildi. Daha sonra da Florya Köşkü'ne gidildi. O sırada Ertuğrul yatına bir emir geldi:

— Florya köşküne gidiniz... Deniliyordu. Yatta gerekli hazırlıkları bitirdikten sonra Florya Köşkü'ne gittik. Emir Abdullah yata mihmandarı, yaveri ile geldi. Yalova'ya doğru yola çıktık. Emir'in yatla yapılan bu Marmara gezisi çok hoşuna gitmişti. Uzun zaman yatın denizde bıraktığı köpükten izlere

daldı. Yapayalnız yemeğini yedikten sonra biraz yatmak üzere kamaraya indi. Bana da:

— Ada önüne gelince beni kaldırın... Diye emir verdi.

Yat Ada önlerine gelmişti. Emir'i uyandırmak üzere kamaraya inince bir de ne görelim? Emir hazretleri soyunmadan

yatmış. Ayağında reye pantolon, başında keyfiyesini çıkarmış. Kırçıl sakallı Emir, aslında çok güzel bir yüze sahipti. Fakat onu güzel ve heybetli gösteren başındaki keyfiyesi imiş. Onu çıkarınca, saçsız başı cascavlak meydana çıkmış.

Bir süre onu bu haliyle seyrettim. Uyandırıp uyan-dırmamak arasında kısa bir duraklama geçirdikten sonra emrini yerine getirdim. Emir keyfiyesini başına koyduktan sonra Adaları seyretmek üzere güverteye çıktı.

Saat onaltı sıralarında Yalova'ya geldik. Bütün Yalova Emir'i karşılamağa çıktı. Başta şehir bandosu olduğu halde ellerinde bayraklar sallıyan öğrenciler ve kalabalık bir halk topluluğu, büyük şenliklerde bulundu. Alkışlar arasında otomobiline bindi ve banyoların bulunduğu yere hareket ettik.

Burada Atatürk'ün kendisine ait köşkünde misa-fir edildi. Emir şerefine bir gün önce saz ve musiki heyeti olarak Florya Köşkü'ne gönderilen Münir Nu-rettin idaresindeki kemanî Reşat Erer, Refik ve Fahi-re Fersan. Vecihe Daryal, Cevdet Kozanoğlu ve iki hanende. Emir'in isteği üzerine Yalova'ya getirtilmişti. Emir, müzik faslından o kadar memnun kalmıştı ki, Ürdün'e döndükten sonra Atatürk'e yazdığı mektuplarda Türk musikisi hakkındaki beğenilerini bildirmeden yapamamıştır.

Emir şerefine Yalova'da verilen alaturka müzik ziyafeti çok güzel oldu. Gerçekten eşsiz bir gece yaşadık. Saz ve şarkılar gece yarısına kadar sürüp gitti. Türk müziğinin ahengine kendini kaptırarak huşu için-de müzik dinleyen Ürdün Emiri, o gece Münir Nurettin Selçuk'a bir hayli iltifatta bulunmuştu.

Gece yarısından sonra müzik faslına son verildi. Meclis de dağıldı. Herkes yatak odalarına çekildi. Misafirler sabah geç kalkar diye düşünmüştüm. Fakat Emir hazretlerinin sabah karanlığı kalktığını görünce şaşırdım. Sabah namazını, Yalova'nın zümrüt gibi göründüğü balkonda kılmıştı. Namaz bittikten sonra eliyle işaret ederek beni çağırmış, zevkin sabah namazında olduğunu söylemişti.

Emir hazretlerine güzel bir kahvaltı hazırladım. Yemekten sonra otomobile binerek Baltacı ve Millet çiftliklerini gezdi. Bu Yalova gezisi öyle sanıyorum ki, Emîr'in çok hoşuna gitmişti. Tekrar Ertuğrul Yatına binerek İstanbul'a döndük. O geceyi Dolmabahçe Sa-rayı'nda geçiren Emir, bir gün sonra memleketimizden ayrılarak Ürdün'e döndü,

İNGİLTERE KRALI NAHLİN YATINDA

İNGİLTERE KRALI 8. Edward'ın yurdu-muza gelişi 1936 yılına rastlar. Kral, Nah-lin yatıyla İstanbul'a gelmişti. Ziyaret, özel nitelikte olduğu için Windsor Dükü unvanını taşıyordu. Böyle olduğu halde kendisine çok büyük karşılama töreni yapılmıştır.

Atatürk, konuk Kralı Tophane rıhtımında karşıladı. Tepebaşı'ndaki İngiliz Sarayı'na kadar kendi oto-mob'liyle götürdü. Yolda halk tarafından görülmemiş gösteriler yapıldı. Türkiye Cumhurbaşkanı ile Anafar-talarda dize getirdiği İngiliz devletinin alınyazısını elinde tutan hükümdarının yanyana otomobilde görünüşü, ayrı bir anlam, ayrı bir önem taşıyordu.

Atatürk, büyük misafiri saat onaltı sularında Dolmabahçe Sarayı'nın Somaki salonunda kabul etti. Görüşme sırasında İngiliz Büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ta hazır bulunmuştu. O akşam Dolmabahçe'de verilen akşam ziyafeti çok parlak olmuş, Atatürk'ün, İngiliz Sarayı'nda verilen ziyafetleri yakından bilen birisine hazırlattığı sofra. Kralı sanki büyülemiş, Atatürk'ün zekâsına ve inceliğine hayran kalmıştı, öyle ki, bir punduna getirip Kral, kendisini İngiltere'de sandığını bile söylemişti.

Yemek sırasında hoş mu, yoksa nahoş demek mi lâzım kestiremiyeceğim bir olay geçti. Garsonlardan biri fazla heyecanlandığı için mi nedir, elindeki büyük porselen tabakla yere yuvarlandı. Sofradakilerin utanç içinde önlerine baktıkları anda Atatürk, sanki hiçbir şey olmamış gibi Kral'a doğru eğilerek «Bu millete her şeyi öğrettim, fakat uşaklığı öğretemedim» diye hem meseleyi kapattı, hem de ortalığı neşeye boğdu.

Yurdumuzda üç gün kalan İngiltere Kralı, birçok gezintiler yapmış, misafirler onuruna bir de deniz gezisi düzenlenmişti. Konuk Hükümdardan Moda'da düzenlenen bir deniz yarışını görmesi rica edilmiş, sporsever İngilizler de bu isteği seve seve kabul etmişlerdi.

Ertesi günü Kral ve maiyeti Nahlin yatıyla Moda yarış alanına geldi. Biz de Atatürk'ün bulunduğu Er-tuğrul yatıyla ayni yere vardık. Az sonra Kral ve çevresi bizim yata gelecekleri için hepimiz heyecanlıydık.

Ertuğrul yatında o zamanın Başbakanı Celal Ba-yar, İsmet İnönü, Fethi Okyar bulunuyordu. Biz demir attıktan sonra uzaktan Kralın motoru göründü. Motordan İngiliz Kralı 8. Edward ve Madam Sipmson çıktılar. Arkalarından da İngiliz Büyükelçisi ile iki madam daha geliyordu.

MADAM SİMPSON'A SUNDUĞU KAHVE

İNGİLTERE KRALI 8. Edward ve öbür misafirler Ertuğrul yatındayken kendilerine Türk kahvesi verildi. Servis, usulen misafirden değil, ev sahibinden başlıyordu. Bu yüzden önce iki kahve getirdim. Atatürk'ün yüzüne baktım. Böyle zamanlarda O'ndan mimikle emir almayı alışkanlık haline getirmiştim. Başının değil, gözünün en küçük bir hareketiyle de ne demek istediğini hemen anlar, ona göre hareket ederdim.

Atatürk hemen gözüyle Kralı işaret etti. Götürüp kahveyi Krala sundum. İkinci kahveyi de Atatürk'e götürdüm. Fakat nedense kahveyi içmedi. Ayağa kalkarak Madam Simpson'a kendi eliyle sundu. Atatürk, kadınlara karşı her zaman nazik ve saygılıydı. Toplum içinde kadının rolünün önemini, fırsat buldukça savunurdu. Kahveyi misafire verdikten sonra da bana dönerek:

— Bana da bir sade kahve getir... diye emir buyurdu.

İşte Atatürk'ün eliyle kahve sunduğu kadının «Madam Simpson» olduğunu *o* zaman öğrendim. Kral da madamla çok fazla ilgileniyordu. Fakat nedense çok düşünceliydi. Pek keyifli olan Atatürk'ün neşesine iste-miyerek katılır gibi bir hali vardı. Onu neşelendirmek ve kederini dağıtmak için Atatürk bütün zekâsını kullanıyordu denebilir.

Madam Simpson, bir ara elindeki dürbünle yerinden kalkınca, Kral da başıyla Atatürk'ten izin isteyerek yerinden kalkıp, madamın arkasından gitti. Bu ayrılış biraz uzayınca, Atatürk fısıltı halinde:

— Kralın madama karşı zaafı olduğunu görüyorum. Korkarım ki, tahtını bu kadın yüzünden kaybedecek... Dedi.

Nitekim zaman, İngiltere tahtının akıbetini daha önceden gören Atatürk'ü haklı çıkaracak, kısa bir süre sonra yirminci yüzyılın en büyük aşklarından biri ortaya çıkmış olacaktı. Dillere destan olan bu macera, İngiliz Kralı 8. Edward'ın taht ve tacından çekilme-siyle mutlu bir sonuca erişecek, Madam Simpson, Windsor Dükü'nün eşi olacaktı.

O gün yattaki görüşme çok samimi bir hava içinde geçmiş, Kral, Atatürk'ün gönderdiği iki sandık sigara için teşekkür ederek:

— İçimi çok güzel... Alışmaktan korkuyorum. İngiltere'ye gittikten sonra bunlardan bir miktar dahi göndermenizi rica edeceğim... Demiş,

Atatürk ise:

— Emredersiniz... Diye karşılıkta bulunmuştu. Kral da

Atatürk'e iki sandık viski göndermişti.

Atatürk, bu viskilerden çok hoşlandığını, içerken daima onu hatırlıyacağını söylüyordu.

Moda'da yelken yarışları başlamıştı. Kral, çok sevdiği bu deniz sporunu zevkle seyretti. Oradan Florya'ya doğru hareket ettik. Marmara kıyıları boyunca İstanbul cami siluetlerinden Kral bir türlü gözlerini ayıramıyordu. Konuşulan konu da minare, Ayasofya üzerinde geçiyordu. Onları Florya'ya bırakıp döndük.

Kral şerefine sonra Florya'da bir kokteyl parti verildi. Deniz köşküne ve plajın kumuna hayran kalan Kral, ilerde birkaç zaman kalmak için geleceğine söz vererek İstanbul'dan ayrıldı.

ROMANYA KRALI KAROL'ÜN GELİŞİ

ROMANYA Kralı Karol, 1933 yılında, İngiltere Kralı 8. Edwardın İstanbul'a geldiği Nahlin yatıyla yurdumuza gelmişti. Yatı İngiltere'

deki bir konttan kiralamıştı. Kral yurdumuzu resmen ziyaret etmiyor, İngiltere'ye yaptığı yarı resmi bir geziden dönerken uğruyordu. Yat yine Dolmabahçe önlerinde demirlemişti.

Kral, Atatürk'ü ziyaret isteğinde bulunmuş «Kabul buyururlar mı?» d'ye haber göndermişti. Atatürk te rahatsız olduğunu ileri sürerek «Mukabil ziyaretten af ederlerse buyursunlar» demişti.

Atatürk, Kralı sürekli olarak istirahatte bulunduğu Savarona yatında kabul etti. Rahatsız olduğu halde, hastalığını Krala belli etmemek için bütün dikkatini kullanıyordu.

Kralla Cumhurbaşkanı, Savarona'nın İskelesinde karşılaştılar. Yatak odasının yanındaki kabul salonuna kadar beraberce ve görüşerek geldiler.

Romen Kralının Savarona yatında Atatürk'le görüşmesi sırasında yanlarında Dr. Neşet Ömer de bulunuyordu. Atatürk, hastalığı nedeniyle doktorun sürekli olarak kontrolü altında tutuluyor, yemeklerde perhiz

yapmasına elden gelen bütün dikkat gösteriliyordu, içki içmesi kesin olarak yasak edilmişti.

Atatürk'ün Romen Kralı Karol'u ağırladığı sofraya bu yüzden -içer korkusuyla- içki konmamış, çeşitli maden suları sıralanmıştı. Misafire protokol gereği hiç değilse bir kadeh içki sunmak gerekiyordu. Fakat Kral içerken, ev sahibinin içmemesi tuhaf kaçacaktı. Onu saymamak gibi bir şeydi.

Atatürk, durumu Neşet Ömer'e açınca, doktor olanca kuvvetiyle buna karşı koydu. Protokol gereği bir devlet hükümdarına içki sunmamanın ne kadar ayıp kaçacağını Neşet Ömer çok iyi biliyordu. Fakat ne var ki, Atatürk'ün sağlığı, ondan çok daha önemliydi. Hastalığı artmasın da varsın Romen hükümdarının hatırı kalsındı.

Fakat Atatürk olağanüstü kandırma kuvvetiyle doktoru çabucak razı etti. Aralarında kısa süren pazarlık sonunda şuna karar verildi: Sofraya içki konacak, fakat Atatürk, kendi kadehinden ancak bir parmak içecekti. Doktor bunu bizlere de bildirdi. Kadehlere içkiyi koyarken Atatürk'ünkine bir parmaktan fazla kaçırmıyacaktık.

Sofraya çeşitli içkiler gelmişti. Atatürk'ün kadehini doldurmağa hazırlanırken parmağını yanlamasına doğru değil de, dikine doğru tutarak bize doğru döndü. Neşet Ömer'in ve hepimizin hayret dolu bakışları arasında:

— Doktor, bir parmak içeceksin, dememiş miydin? Diye sordu.

Romen Kralıyla görüşme iki saat kadar sürdü. Atatürk, konu Balkan Antandına geçtiği İçin hastalığını unutmuş, konuştukça konuşuyor, bu hal de onu

halsiz düşürüyordu. Atatürk'ün jestleri, mimikleri, sesinin tonu karşısında Kral, büyülenmiş gibiydi. Tercümanın sözlerinden çok Atatürk'ün jestlerine ve sesinin ahengine daldığı belli oluyordu. Sonunda görüşme bitti. Atatürk, hastalığına rağmen, yine zinde

bir halde Kralı Savarona'nın iskelesine kadar getirip, uğurladı. Bu sırada Atatürk'ün gayret sarfettiğini gördüm.

Sonradan anlattıklarına göre Kral Karol, hayatının son günlerini yaşayan bir büyük insan karşısında çok büyük üzüntüye kapılmış ve yatın merdivenlerini inerken: «Sizin için bilmem ama, bizim için daha iki yıl yaşaması lâzım» demiş.

İLK TÜRK FİLMİNİ NASIL GÖRDÜ?

O ZAMANLAR yılda ancak birkaç tane Türk filmi çevrilir ve bunlar haftalarca sinemaların afişlerinde kalırdı. İzinli bir günümde sinemaya gitmiştim. Türk filmciliğinin yeni yeni parlamağa başladığı günlerdi. Muhsin Ertuğrul'un «İstanbul Sokakları» filmi oynuyordu. Akşam dönüşte Atatürk'le karşılaştım.

— Nereye gittin? Diye sordu. Sinemaya gittiğimi söyledim.

— Güzel miydi?

— Fevkalâde... Diye cevap verdim.

Atatürk emir verdi. Hazırlık yapıldı. Ve o gece «İstanbul Sokakları» filmine gitti. Saat yirmiüç sıralarında döndüğü zaman:

— Çelebi Efendi, iyi vakit geçirdik. Dedi.

Atatürk ilk Türk filmini işte böyle benim tavsiyem üzerine görmüş ve hoşuna gitmişti. İsteseydi o filmi Köşke getirtir, oturduğu yerden seyredebilirdi. Ama Atatürk bir halk çocuğuydu. Halkın içinde yaşamaktan hoşlanıyor, onun gittiği yerlere gitmek için vesileler arıyordu. Sinemaya gidiş te sadece bir vesileden başka bir şey değildi. Sinemada halkla beraber film görmek, onun daha çok hoşuna gitmişti.

FENERBAHÇE'YE BAĞIŞI

FENERBAHÇE Kulübü için Atatürk'ten uygun bir bağış istemişler. O da beşyüz lira bağışta bulunmuştu. Atatürk, Fenerbahçe'ye özel bir ilgi beslerdi. Reşit Galip hemen haberini getirdi:

— Çelebi... Çelebi... Gazi, Fenerbahçe'ye beşyüz lira teberruda bulundu. Diye müjdeyi verdi

O zamanın beşyüz lirasının bugünün beşbin lirasına karşılık olduğunu söylemeğe bilmem lüzum var mı?

SAMSUN'A NİÇİN ÇIKMIŞ?

PROFESÖR Afet Hanım, bir gün tarih der. sinde bir öğrenciyi derse kaldırıyor. Konu Millî Mücadele Tarihidir ve Atatürk'ün kurtuluş hareketine başlamak üzere Samsun'a ayak basışına ilişkin bölümdür.
Çocuğa soruyorlar: — Atatürk Samsun'a niye çıktı? Herkes «Vatanı kurtarmak, bizi hürriyete kavuşturmak» gibi bir şeyler beklerken, çocuk ne desin:

— Menfaati icabı... Eğer Samsun'a çıkmamış, olsaydı, O'nu öldüreceklerdi...

Afet İnan'ın tepesinden sanki kaynar su boşanmış. Çocuğu azarlamakla kalmamış, bir de sıfır numara vermiş. Fakat çocuk inandığı düşünceden dönecek cinsten değil. Özür bile dilememiş...

Afet İnan o kadar sinirlenmiş ki, tarif edemem. Yanakları kızarmış. Hiddetle salonda dolaşır buldum. Biraz sonra Atatürk geldi. Onu bu halde görünce bir olayın geçtiğini anladı ve sordu. Afet İnan da o gün tarih dersinde geçen olayı Atatürk'e anlattı. Anlatırken hırsından tırnaklarını koparıyordu.

Atatürk gülümseyerek bütün söylenenleri dinledikten sonra:

— Haklı çocuk... Dedi. Sen ona sıfır değil, tam numara vermeliydin.

Bu da Atatürk'ün tenkitler karşısında ne kadar hoşgörü sahibi olduğunu göstermektedir.

RUSLARLA BİR EĞLENCE GECESİ

CUMHURİYETİN Onuncu Yıldönümü ge-cesiydi. O gece aramızda İki Moskova'lı misafir de bulunuyordu. Voroşilof ve Budyni... Bir ara Rusya'nın en yüksek mevkiinde «Sovyet Yüksek Şûrası Presidium Başkanı» olarak görev yapan Mareşal Voroşilof ve arkadaşı, o zaman Rus Ordusunda generaldiler ve İsmet İnönü ile Recep Peker'in Moskova'ya yaptıkları geziye karşılık veriyorlardı.

Onuncu Yıl geçit törenini izleyen konuklar, o akşam Cumhurbaşkanlığı köşkünde verilen akşam yemeğinde hazır bulundular. Sofra ellidört kişilikti. Budyni, Atatürk'ün solunda, Voroşilof sağında yer almışlardı.

Voroşilof ve Budyni'nin üzerlerinde özenle dikilmiş askeri üniformalar vardı. Yemek masası Viyanalı ünlü odun ustasına (Hosmaister) ısmarlanmıştı. Masalar birbirine eklenince Gazi'nin baş harfi (G) harfi çıkıyordu.

Yemek büyük bir neşe içinde sürüyordu. Voroşilof, her konuşmasının başında:

— Recep Peker yapar… Recep Peker bilir… Diye söze başlıyordu.

Recep Peker, o zaman «Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Kâtibi» idi. Rusya'da her işi Fırka Umumî Kâtibi (Stalin) yaptığı için, bizde de Umumî Kâtibin

yaptığını sanıyor ve Recep Peker'e özel bir ilgi gösteriyordu.

Kimse işin farkında değildi. Atatürk hemen durumu anladı ve Stalin tarzı bir idarenin bizde de varmış duygusunu misafirlerin üzerinden kaldırmak için toplantıyı dağıtmak lüzumunu duydu. Ata'nın bir işareti üzerine yemek sona ermiş olan toplantı dağıtıldı. Hep beraber kalkılıp Halkevi balosuna gidildi.

Şahane bir baloydu bu... Bir süre ayakta sohbet edildi, dansa kalkıldı. Atatürk te misafirlere uyup dans etti. Ata'nın en sevdiği dans, Valsti.

Halkevinden Orduevi'ne gidildi. Asıl eğlence buradaydı. Gelenler asker olduğuna göre askerce bir eğlence daha yakışık almıştı. Orduevinde bütün ordu zabitanı, generaller de hazır bulunuyordu.

Saat üç sularında eğlencelerin en hararetli olduğu sıra Atatürk emretti. Bütün subaylar Voroşilof ve Budyni'yi elleri üzerine alıp salonda gezdirmeğe başladılar. Müzik «Mavi Tuna» valsiydi. Rus generalleri alkışlar arasında omuzlarda taşınıyorlardı.

Derken bizim zabitan coşarak Atatürk'ü de eller üzerinde taşımak istedi, Atatürk, gülümseyerek eliyle İsmet İnönü'yü gösterdi. Bir saniye içinde İnönü, omuzlara alınarak havada gezdirilmeğe başlandı. Omuzlara alınan üç kişinin dolaşması, müzik bitene kadar sürdü.

Eğlencelerden sonra bütün generaller Atatürk'ün çevresinde toplandılar. Misafirler O'ndan bazı şeyler öğrenmek niyetindeydiler. Zaten gelişlerinin asıl nedeni de, bu amaca dayanıyordu. Fakat Atatürk, bu ustaca düzenlenmiş oyuna düşmedi. Voroşilof a:

— Biz asker insanlarız. Siyasete aklımız ermez. Siyaseti siviller konuşsun... Diye kestirip attı.

Sovyet generalleri onuruna verilen o geceki ziyafette, Orduevi'ndeki eğlenceler sırasında bir ara konuklar arasında bulunan General İzzettin Çalışlar'ın gerdanının Recep Peker tarafından gıdıklandığı, Atatürk'ün gözünden kaçmadı. Recep Peker bir ara salonda dolaşmış ve masasında oturan İzzettin

Çalışlar'ın gerdanını gıdıklamak istemişti. Recep Pekerin rütbesi ise yüzbaşıydı.

Atatürk'ün bu duruma çok canı sıkılmış olacak ki, ertesi günü İsmet İnönü'yü çağırarak:

— Recep Pekerin dün akşam yaptığını gördünüz mü? Bir yüzbaşı efendisi olan Recep Peker, nasıl olur da bir Paşa'nın yüzünü okşuyor. Diyerek İnönü'den bu işi önlemesini ve Recep Bey'in istifa etmesini emretti.

İşte Recep Pekerin istifasına sebep, bu hareketidir. Cumhuriyet Halk Partisi, bu tarihten sonra Fırka Kâtibi Umumiliğinden alınarak Başbakanlığa bağlanmıştır.

SAMİ PAŞA'NIN EŞİNİN SÜSÜ

YIL 1931. Dolmabahçe Sarayı'nda çok parlak bir düğün oluyor, generallerden birinin kızı evleniyordu. Yurdun bütün tanınmış kişileri düğüne çağrılıydılar. Her yanda şık elbiseli güzel hanımlar, genç kızlar, yakışıklı erkekler göze çarpıyordu. Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi olan Kemalettin Sami Paşa ve eşi de konuklar arasındaydı.

Elçi ve eşi dikkati çekecek kadar şık giyinmişlerdi. Kemalettin Sami Paşa'nın eşi Arap dünyasında tanınmış bir prensesti. Ne kadar mücevheri varsa hepsini takmıştı denebilir. Yürüdükçe pırıl pırıl yanıp sönen mücevherlerle herkesin bakışlarını üzerinde topluyordu. Sanki ışıklardan yapılı bir sütunu andırıyordu.

Prensesin bu aşırı süsü, çok geçmeden Atatürk'ün de dikkatini çekti. Canının sıkıldığını anlamakta gecikmedim. Bütün neşesi bir anda uçup gitmişti. Dans biter bitmez Kemalettin Sami Paşa'yı yanına çağırdı. Ayakta şu şekilde konuştu:

— Lütfen etrafınıza bir bakın. Ne kadar güzel varsa hepsi tabii... Hiç bu kadar elmaslısına rastlıyor musunuz? Sizin hanımefendi bujular içinde. Kendi çirkinliğini kapamak için kuyumcu dükkânına benzemiş.

Kemalettin Sami Paşa, eşiyle beraber salonda daha çok kalamadı. Hemen Saray'dan ayrıldı. Eşinin bu kadar

süslenmesine ve hoş olmayan bu durumu yaratmasına o da çok üzülmüş ve pişman olmuştu.

Çok şık giyinen Atatürk, süsten, gösterişten tiksinir, böyle şeylerden uzak dururdu. Tam bir salon adamı olduğu halde, tabiilikten hiç bir zaman ayrılmaz, göründüğü gibi olmayı yeğ tutardı.

SAKARYA KÖPRÜSÜNDE

BİR gece saat iki sularındaydı. Sakarya Köprüsünün üzerinden trenle geçerken, ben ve trende çalışan Rıza adındaki arkadaşla Atatürk'ün yemek yemesini bekliyorduk. Trenin tekerleklerinin çıkardığı tik taklardan başka hiçbir ses duyulmuyordu. İkimizin de gözünden uyku akıyordu. Uzakta, siyah, simsiyah bir gece boşlukta uzanıyor, ara sıra bir ağacın gölgesi, bir saniyenin onda biri kadar bir zaman için penceremize düşüp kayboluyordu. Atatürk, yemekten başını kaldırıp bize:

— Nereden geçiyoruz? Diye sordu.

— Paşam, Sakarya Köprüsünün üstünden... Diye karşılık verdim.

— Peki...Diye kesti attı.

Konuşmanın daha uzayacağını sanıyordum. Yanılmamışım. Aradan kısa bir süre geçince Atatürk, yaşımın kaç olduğunu sordu. Yirmi olduğunu söyledim. Başını salladı. Sonra trende çalışan arkadaşa da yaşını sordu. Onun yaşı da yirmi değil miymiş? Atatürk, yaşlarımızı öğrenince:

— Siz çocuksunuz. Yunanlıların burasını işgal ettiğini bilmezsiniz...

Deyince ikimiz de bir ağızdan:

— Paşam biliriz. Siz olmasaydınız Yunanlıları buradan kim çıkaracaktı? Siz kurtardınız. Siz yaptınız... Diye başladık konuşmağa.

Biz gerçi içimizden geldiği gibi çok samimi bir şekilde konuşuyorduk. Fakat yaptığımız, dalkavukluktan başka bir şey değildi. Atatürk'ün de dalkavukluğa ne kadar kızdığını çok yakından biliyorduk. Fakat bizim samimiyetimize inandığı için sözlerimize kızmadı. Ve şu olağanüstü karşılığı verdi:

— Ben hiç bir şeyi kurtarmış değilim. Yalnız bu toprağı Yunan kumandanlarından daha iyi tanıyordum. Onun için onlar mağlûp oldular.

YAKINLARINA VERDİĞİ DERS

ATATÜRK'ün her geceki sofralarından bi- ri... Sofrada Cevat Abbas, Recep Zühtü, Kılıç Ali, Recep Peker, Tahsin Özer gibi yakın arkadaşları, sofrasının gedikli konukları bulunuyordu.

Cevat Abbas, hanımı tarafından Atatürk'e şikâyet edilmiş olacak ki, bir süre onu süzdükten sonra sofra-dakilere şu dersi verdi.

Cebinden sigara tabakasını çıkardı. İçinden iki sigara seçti. Bir tanesini kendi yaktı. Bir tanesini de Cevat Abbas'a attıktan sonra şunları söyledi:

— Bir zamanlar genç bir subaydınız. Hanımlarınız da genç kızlardı. Sevişip evlendiniz. O zaman fakirdiniz. Şimdi hem zenginsiniz, hem de mebussunuz. O zaman güzel olan aileleriniz şimdi size çirkin ve kart geliyor. Aklınızı başınıza alınız ve o kadınlara kötü muamele etmeyiniz.

GİT MEKTUBU GETİR

ATATÜRK'ün yanında çalıştığım oniki yıl içinde başımdan çok ilginç olaylar geç-
miştir. Fakat onlardan hiçbiri, adıma gelen bir mektup nedeniyle tarafından sorguya çekilmem kadar beni heyecanlandırmamış, korkutmamıştır. Hâlâ hatırladıkça bir ürperti geçiririm.

Ata'nın manevî evlâdı Nebile Hanımın Darüşşa-faka Lisesi orta kısmı altıncı sınıfında okuyan Muvaffak Reslan adında bir kardeşi vardı. Çocuk bir gün Saraya ablasını görmeğe geldi. Akşam yemeğini ablasının yanında beraberce yediler. Yemekten sonra çocuk benden gizlice bir bira istedi. Buzluktan birayı alarak getirdim. Ablasından gizli olarak birayı içti, teşekkür etti. Bir gün sonra çocuk okula, biz de Ankara'ya gittik. Bir süre geçince çocuk bana bir mektup göndermiş. Mektubu Atatürk armalı bir kâğıda yazıp, Atatürk armalı bir zarfa koymuş. Posta idaresi bu mektubu bana göndermeyip, Hususî Kalem Müdürü Hasan Rıza Soyak'a ulaştırmış. Benim tabiî bunların hiç birinden haberim yok. Hasan Rıza Soyak mektubu doğruca Atatürk'e götürür. Zarfı belli

etmeden açıp, için-dekileri Atatürk'e okur. Sonra özenle kapatarak masanın üzerine koyar. O sırada odaya giren arkadaşım

sofracı Tahsin Efendi, benim adıma yazılmış mektubu görünce alır, fakat Atatürk armasını zarfın üstünde görünce vermez, saklar. Mektup, masanın üstünden yok olunca tabî herkes benim aldığımı sanır.

O akşam sofrada hiç bir şeyden haberim olmadığı halde mektubu benim aldığımı sanan Atatürk, konukların önünde bana dönerek:

— Çelebi Efendi, dün gece seni rüyamda gördüm. Benim armamla sana bir mektup gelmiş. Bu mektup nerede?

Deyince birden şaşırdım. Kafamı yordum. Nereden gelebilirdi ki…

Fakat Atatürk'ün söylediği, alt tarafı rüya idi. Önce önem vermedim. Mektubu Atatürk te koymuş olabilirdi.

— Bana mektup gelmemiştir efendim… Hem tuhaf değil mi? Bendeniz de sizi dün gece rüyada gördüm… Deyince.

— Nasıl gördün? Diye sordu.

— Sizin elbisenizi bana giydiriyorlardı. Ben de giymedim. Bir köpek gelip, üstümdeki elbiseyi yırttı. Dedim.

— Yaa… Dedi. Sonra yeniden:

— Git mektubu getir… Diye tutturdu.

Mektuptan haberim olmadığına Atatürk'ü bir türlü inandıramıyordum. Sonunda sofradaki konuklar, işe karıştılar:

— Çocuğum, git odana. Bavuluna bakıver. Deyin-
ce:

— Efendim, yok böyle bir şey… Diyebildim. Heyecan ve üzüntüden bitkin bir hale gelmiştim.

Ne söylesem, ne yapsam karşımdakileri inandıramıya-cağımı anlamıştım. Atatürk, bocaladığımı görünce:

F. 10

— Çağır bana Hasan Rıza Beyi… Dedi.

Hemen yaverliğe telefon edildi. Hasan Rıza So-yakın Sovyet Büyükelçiliğinde kordiplomatiğe verilen ziyafette olduğunu söylediler. Ben de Ata'ya durumu anlattım.

— Rus Sefaretine telefon edilsin. Hemen gelsin.. Dedi.

Telefon edildi ve biraz sonra Hasan Rıza Soyak geldi. Beni ve sofracıları dışarı çıkardılar. Misafirler içerde kaldı. Birkaç dakika sonra da Hasan Rıza Soyak salondan ayrıldı. Hemen arkasından koşup:

— Kuzum mektup kimden? Diye sordum. Sertçe bir dille:

— Nebile Hanımın kardeşi Muvaffak Reslan'dan. Deyince rahatladım. Salona girdiğim zaman Atatürk bana:

— Çelebi Efendi. Sen namuslu bir çocuksun, biliyorum. Dedi.

— Paşam, sizin rüyanız hakikat. Fakat bana mektup falan gelmedi. Diye ilk ifademde israr ettim.

Ertesi günü sabahleyin Hasan Rıza Soyak'ın şoförü Necmi Efendi, daha ben yataktayken mektubu getirdi. O gün öğle yemeğinde mektubu Atatürk'e verdim. Mektupta selâmdan başka şey yok gibiydi. Anneanneye selâm, Afet Hanıma selâm, Rukiye Hanıma selâm... Fakat yine de Atatürk:

— Mektubu ver Hasan Rıza Beye. Tahkikat yaptırsın. Dedi. Ben de mektubu Hasan Rıza Soyak'a verdim. Sonra okulda çocuğu sorguya çektiklerini öğrendim. Ben de böylece temize çıktım ...

YÛŞA HAZRETLERİNİN DERGÂHI

ATATÜRK Harbiye'de öğrenciyken hafta tatillerinde Beykoz'da Yûşa Efendi Dergâ-hı'nın Şeyhine konuk gider, Şeyh te O'na ve beraber gelen öbür gençlere okulu bırakmamalarını, okuyup büyük adam olmalarını öğütlermiş. Atatürk bunu hiç unutmamış. Boğaz'dan her geçişimizde başını Beykoz'un üstündeki Dergâha doğru çevirerek eski anıları tazeler ve bize:

— Eğer bize Şeyh Hazretleri okuma aşkı verme-seydi, halimiz nice olurdu? Der dururdu.

ERTUĞRUL YATINI BATIRIRIM

ATATÜRK İstanbul'da bulunduğu sıralar Boğaz'da ve Marmara'da yatla gezmeğe bayılır, yorgunluğunu ancak bu şekilde çıkarırdı. Bir yaz günü akşam üstü yine Boğaz'a doğru bir gezi düzenlettirmişti. Atatürk önemli bir şeye kızmış olacak ki, yanına girdiğimde:

— Ertuğrul yatını batırırım... Diye sertçe konuşuyordu.

O sırada Kavak'ların önüne gelmiştik. Akıntının etkisiyle yat başladı beşik gibi sallanmağa. Herkes:

— Paşam, hava fena, dönelim... Diyor. Atatürk:

— Hayır olmaz, Boğaz'dan çıkalım. Diye diretiyordu. Boğaz'dan çıkarak Zonguldak'a gidilmesi isteniyordu.

Tam o sırada yatın güvertesinde Seyrüsefain İdaresinin Müdürü Sadullah Bey'e rastladım:

— Beyim, hava çok kötü. Bu şartlar altında gidemeyiz... Deyince bana güldü:

— Biz Ata'ya söyledik, kızdı. Sen söyle. Dedi. Bir an

durakladım. Atatürk, dediği dedik bir
adamdı. Bir şeye karar verdi mi, onun üzerinde diretmek boştu. Fakat bir huyu da vardı ki, akla yatkın

dilekleri yerine getirmekten çekinmezdi. Cesaretimi toplayıp hemen salonun kapısı önüne geldim. Atatürk'e damdan düşer gibi:

— Paşam, ilerki burundan dönelim mi ? Deyince:

— Peki dönelim... Dedi.

Doğrusu bu kadar kolaylıkla Atatürk'ü razı edebileceğimi aklıma getirmemiştim bile. Onun için birden bire şaşırıp kaldım. Bir yandan da seviniyordum. Hemen merdivenin dibinde heyecanla benden cevap bekleyen Sadullah Bey'in yanına koştum:

— Paşa Hazretleri ilerki burundan dönmemizi emretti...

Deyince Sadullah Bey'in sevinçten gözleri yaşardı. Bana ödül olarak bir maaş ikramiye verilmesi için kamara müdürü Muzaffer Bey'e emir verdi. O zaman almış olduğum aylık yirmiyedi liraydı. Ömrümde aldığım tek ödül de işte bu paradır.

ANKARA LİSESİ'NDE

BİR gün Çankaya Köşkünden otomobile binip yola koyulduk. Gideceğimiz yer bilinmiyordu. Çoğunluk öyle olur, yola çıktıktan sonra karar verilirdi. Atatürk şoför Remzi Efendiye:

— Ankara Lisesi'ne... Diye seslendi.

— Başüstüne Paşam. Diye cevap verip Atatürk Lisesine gittik.

Atatürk, çeşitli sınıflara girdi. Dersleri izledi. Sıralarda öğrencilerle yanyana oturdu. Öğretmenlerin ders anlatışlarını yakından gördü. Kitapları karıştırdı. Tahtaya kaldırılan öğrencilere başladı çeşitli sorular sormağa.

Çocukların hepsi heyecan içindeydiler. Bir pot kırmamağa çalışıyorlardı. Öyle ya iki sınav birden vermek kolay değildi. Atatürk'ün sorularını cevaplandırmak ta başlıbaşına bir sınav gibiydi.

Atatürk, çocukların kendi çaplarında verdikleri cevaplardan çok memnundu. Tam okuldan çıkacağımız sırada genç bir öğretmen:

— Paşam, sizden bir ricam var... Diye yaklaştı. Atatürk:

— Peki anlatınız... Deyince şunları söyledi:

— Burada pek çok zengin ve vekil çocukları var. Öğle zamanı bunları husus otomobilleri gelip

alıyor, yemeğe götürüyor. Yahut ta sefertasları için-de gayet güzel çeşit çeşit yemekler geliyor. Bunları öbür çocukların yanında yiyorlar. Oysa öbür çocukların yiyecek ekmekleri bile yok. Bu durumdan biz hocalar pek çok üzülüyoruz. Ama elimizden hiçbir gey gelmiyor.

Çok kritik bir konuydu bu. Atatürk'ün yüzü düşünceli bir hal aldı. Ne diyeceğini O da şaşırmıştı. Bir an düşündükten sonra:

— Bunlar zamanla düzelir. Şimdi memleket fakirdir… Diye cevap verdi.

AMERİKALI GAZETECİ

ANKARA PALAS Oteli salonları sık sık büyük balolara sahne olur ve bunların bazılarında şeref konuğu olarak Atatürk te çağrılı bulunurdu. Bir gece yine böyle büyük balolardan biri veriliyordu. Kızılay eliyle düzenlenen baloda Atatürk dans ederken, elinde viski kadehiyle dolaşan uzun boylu bir adama yaklaştı. Duruşundan bir yabancı olduğu anlaşılıyordu.

Atatürk, yanında bulunan Tevfik Rüştü Aras'a:

— Bu mösyö kimdir? Diye sordu. Tevfik Rüştü Aras ta:

— Paşam, Amerikan gazetecisidir... Deyince tanıştırılmasını istedi. Tanıştırıldılar. Atatürk'le yabancı gazeteci arasında Fransızca olarak şu konuşma geçti:

Önce konuk Amerikalıya:

— Hangi ırktansınız? Diye sordu.

— Amerikalıyım... Cevabını alınca da:

— Hayır siz Amerikalı değil Türksünüz. Diye karşılıkta bulundu.

Amerikalı önce şaşırmıştı. Aralarında bir anlaşmazlık olduğunu sanarak yine ilk sözünde diretince Atatürk:

— Kristof Kolomb'tan elli yıl evvel Türkler Ame-ka'yı keşfetmişler. Diye başladı anlatmağa. Amerikalı can kulağiyle dinliyordu.

Atatürk, buna örnek olarak müzelerimizde ceylan derisinden yapılmış haritaların bulunduğunu, Amerika'ya giderken rastlanan Kayık Adalarının Türkçe olduğunu, Türkçede kayığa sandal da dendiğini, Kanarya Adalarının adının (Kanari) olarak yazıldığını, Ka-nari'nin bizim Türkçede Kanarya olduğunu anlattıktan sonra Amerikalıya:

— Siz Amerikalılar Orta Asya'dan hicret ettiniz. Olsanız olsanız Türk olabilirsiniz. Diye sözlerini bitirdi.

Amerikalı Atatürk'ü gittikçe artan bir heyecan ve şaşkınlıkla dinliyordu. Bunca yıllık meslek hayatında ülkesi hakkında bu denli ilginç bilgileri olan kimseye hiç rastlamamıştı. Atatürk'ün çekiciliğinden kendini bir türlü kurtaramıyor, daha çok konuşması için türlü bahaneler buluyordu. Görüşme saatlerce sürdü. Bir ara Amerikalı gazetecinin, çevresindekilere:

— Hayatımda tanıdığım en harikulade adamla şimdi karşı karşıyayım... Dediğini hatırlıyorum.

Amerikalı gazeteci Atatürk'ün ilgisini gördükten sonra birkaç günlüğüne geldiği Türkiye'deki kalışını uzattı. Günlerce müzelerimizde incelemeler yaptı, çalıştı, notlar aldı. Amerika'ya gidince de:

— Biz Amerikalılar Türkten başka bir şey değiliz... Diye yazılar yazmış. Bizim Türk gazeteleri de Amerikalının yazılarını çevirmişlerdi.

SON HALİFE'NİN GÖZYAŞLARI

CUMHURİYET'İN kuruluşundan sonra Halifelik te kaldırılmış, son Halife Abdülmecit bin-i Abdülaziz Efendi yurttan kovulmuştu. 1924 yılı Mart ayında Abdülmecit Efendi'yi bir gece birdenbire yurttan ayrılmağa zorlamışlar, onun iki gün hazırlık yapmak için istediği izni bile, Büyük Mil-let Meclisi'nden çıkan kanunu kendisine gösterip, «dakika tehiri mucibi idamdır» gerekçesiyle kendisine vermemişlerdi.

Abdülmecit Efendi'yi Çorlu istasyonuna kadar otomobille götüren şoförü Mustafa, o olayı sonradan bana anlatmıştı. Ben burada yazılarla ilgisi bulunduğundan anlatmadan geçemiyeceğim:

Abdülmecit Efendi, emri üzüntüyle dinledikten sonra «millî iradeye boyun eğerek dört karısı, bir odalığı, çocukları Dürrüşvar ve Ömer Faruk'la perdeleri inik üç ayrı kapalı otomobile bindirilip Çorlu'ya götürülüyor. Her hangi bir olayın çıkmaması için de Sirkeci'den trene bindirilmiyor. Yolda Abdülmecit Efendi şoförüne:

— Mustafa, sen de benimle gelir misin? Diye soruyor.

Mustafa, efendisinin gidişinden çok üzüntülüdür. Fakat onu kırmak ta istemiyor. Öyle ya, birbirlerini bir daha hiç göremiyecekler.

— Gelmek çok isterdim ama, burada doğdum, çoluk çocuğum burada. Bunlardan ayrılamam... Diye karşılık veriyor.

Mecit Efendi bu sözlerden çok duygulanmıştır. Ü-züntüsünü belli etmemeğe çalışıyor ama boş:

— Ah, ne olurdu, beni de bu vatanın bir köşesin-de gözaltında bıraksalardı... Diyebiliyor. O anda Mecit Efendi'nin gözlerinden bir dizi yaşın süzüldüğünü görüyor.

Aradan çok zaman geçtiği halde şoför Mustafa, hiçbir zaman bu konuşmayı aklından çıkaramadığını söylemektedir.

Halife Türkiye'den ayrıldıktan sonra İsviçre sınırında büyük güçlüklerle karşılaşmış. Dört karısı olduğu için oranın kanunlarına göre içeri sokulmak istenmemiş. Ancak devlet başkanının özel izniyle İsviçre'ye girebilmiştir.

MASRAFINI CEBİNDEN ÖDERDİ

1930 YILINDAYDIK. Büyük Millet Meclisi yaz tatiline girmişti. Her yaz olduğu gibi bu yıl da tatili İstanbul ya da Bursa'da geçirecektik.

Programda önce Bursa yer almıştı. Derince'de Ertuğrul yatıyla Mudanya'ya gidilecek, oradan otomobillerle Bursa'ya geçilecekti. Ben ayrı olarak Bilecik Karaköyünden otomobille Bursa'ya gidip, bu tarihi yeşil şehrin sayfiyesi olan Çekirge'de Bursalıların Atatürk'e armağan ettiği köşkün hazırlanması için çalışacaktım.

Böyle gezilerde Çankaya Köşkünden çıkılmadan önce son akşamlar sofraya hep paşalar çağırılır, çeşitli yurt meseleleri görüşülürdü.

Bursa'ya hareketimizden önce de son gece yine paşalar çağrılıydı. Başta Mareşal Fevzi Çakmak olduğu halde yüksek rütbeli bütün subaylar toplanmışlardı. Gece saat 24'e doğru sofra dağıldı. Konuklar birer ikişer gittiler. Ertesi gün de yola çıktık.

Önce otomobiller kılavuz trene konmuş, daha sonra polis ve muhafız kıtası bindirilmişti. Tren Derin-ce'ye varınca otomobiller Ertuğrul yatıyla Mudanya'ya gelen Atatürk'ü karşılayıp Bursa'ya götürmek için harekete geçirildi.

O sırada ben Bursa'da Vali ve Belediye Başkanıyla Köşkün yatak ve sofra takımlarını hazırlıyor, hasırları temizletiyordum.

Burada sırası gelmişken şunu da söyliyeyim ki, Atatürk hiçbir yerde Belediyelerin konuğu olmamış, her yerde masrafı cebinden ödemiştir. Yalnız 1927 yılında İstanbul'a ilk gelişinde İstanbul Belediyesi'nin konuğu olarak kaldığını hatırlarım. Öbür yıllar İstanbul'a gelişinde masrafı hep kendi ödemiştir. Hiç bir otelcinin, gazinocunun etkisinde kalmamıştır. Onlar her ne kadar para almak istemezlerse de Atatürk:

— Bir daha gelmem sonra... Diyerek parasını öder ve başyavere sorardı;

— Gazinocu parasını aldı mı?

Verildi cevabını almadan da gazinodan çıkmazdı.

OTOMOBİLLERİ

BURSA'da bir hafta kaldıktan sonra otomobillerle Yalova'ya gittik. Otomobiller deyince sanmayın yüzlerce otomobil vardı. Sadece sekiz tane. Biri açık yazlık, biri kapalı iki Lincoln, üç Buick, bir Benz Mercedes…

İkinci Cumhurbaşkanı zamanında bu sayı onsekize çıkmıştır. Oysa İsmet İnönü, Rusya'ya yaptığı geziden döndüğü zaman, Sovyet yönetiminin etkisinde kalarak Bakanların altından arabalarını aldırmak istemişti. Tevfik Rüştü Aras'la Şükrü Kaya Köşke gelerek A-tatürk'e durumu anlattılar. Atatürk:

— Benim otomobilleri de kaldırıyor mu? Deyince:

— Hayır Paşam, sizinkilere dokunmuyor. Cevabını aldı. Bunun üzerine:

— Yahu, böyle şey olur mu? Bir vekilin altından otomobil alınır mı? Bu ne biçim iş… Diye söylendi. Şükrü Kaya:

— Biz de kabul etmeyiz… Dedi.

O sıralar İsmet İnönü, bir yıl kadar resmi arabaya binmedi. Kendi hususi otomobiliyle Meclis'e ve Başbakanlığa gidip geldiydi

«ELBİSELERİMİ YAKIN»

YALOVA'DA uzun süre kaldık. Akşamları A-tatürk'ün sofrası yine konuklarla dolup taşıyor, birçok yurt sorunları bu sofrada görüşülüyordu. Bir akşam yerli malı kullanılması üstüne bir konuşma oldu. Herkes düşüncesini söylüyor, yurtta yerli endüstrinin gelişmesi için büyük bir kampanya açılması, herkesin yerli malı yemesi, yerli malı giyinmesi isteniyordu. Yerli Malı Haftası'nın açıklanışı da bugünlere rastlar.

Atatürk, herkesin öne sürdüğü düşünceleri, her zamanki dikkatiyle dinledikten sonra:

— Bundan sonra önder olarak benim de yerli malı kullanmam lâzım. Gardroptaki elbiselerimi getirin. Köşkün önünde yakın...

Emrini verdi. Herkeste bir sessizlik.... O şen, gürültülü sofra sanki bir anda mezar sessizliğine bürünmüştü. Herkes birbirinin yüzüne bakıyordu. Sessizliği İlk önce konuklar arasında bulunan Ulus Gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay bozmağa cesaret edebildi:

— Paşam, bu elbiseleri yakmayın, birer tanesini bizlere verin. Biz de hâtıra olarak saklayalım... Deyince Atatürk hafifçe, gülümsedi:

— Peki, dedi.

Orada hazır bulunan herkese birer kat elbise verildi. Bunların artık o elbiseleri hâtıra olarak mı sakladıklarını, yoksa giyerek mi eskittiklerini bilemem.

Bir gün sonra Beyoğlu'nun tanınmış terzilerinden Arman Yalova'ya getirildi. Atatürk, Köşktekilerin gözleri önünde yerli kumaştan elbisesini kestirdi ve diktirdi. O olaydan sonra Atatürk, elbiselerini hep yerli kumaştan olarak Arman'a diktirmiştir. Bir daha da İsviçre'den kumaş gelmedi.

HÂZIM'I NASIL GÜREŞTİRDİ?

HAZIM Atatürk'ün en sevdiği aktördü. Ankara'dan İstanbul'a geldiği zamanlar Hâzımı sofrasında görmek ister ve temsil sonrası otomobilini göndererek bu büyük sanatçıyı Saray'a getirtir, karşılıklı sanat sohbetleri yapardı. Neşe, espri havası içinde geçen toplantı sırasında çeşitli konular üzerinde görüşülür, tartışılırdı.

Yine bir gece, geç saatlerde Hazım, Atatürk'ün sofrasındaydı. Konu spora gelmişti. Atatürk, sanatçıya şöyle sordu:

— Hazım, hiç spor yaptın mı ömründe? Hazım, Atatürk'ün güreşi sevdiğini ve Çoban
Mehmet'i de koruduğunu bildiğinden :

— Gençliğimde biraz güreş yaptım Paşam... Diye atmasiyon bir karşılık verdi.

Aradan beş - altı saat geçmiş, spor konusu unutulmuştu. Bu arada Atatürk'ün, yaverinin kulağına eğilerek bir şeyler söylediği gözden kaçmadı. Yaver hemen uzaklaştı ve daha beş dakika bile geçmeden yanında Muhafız Alayından seçme yarı beline kadar çıplak leventendam on pehlivan erle beraber göründü.

Herkes şaşkınlık içinde ne olacağını merakla bekliyordu. Az önce söylediklerini unutan Hazım, başına

geleceklerden habersiz, gelenlere biraz da şaşkınlıkla bakıyordu. Atatürk keyifli keyifli :

— Kuzum Hazım, şunlarla güreş te, marifetini görelim... Demez mi?

Hâzım'da bir anda şafak atmıştı. Hemen kendini toparlayıp, işin içinden sıyrılmağa çalıştı:

— Aman Paşam, ben gençliğimde güreştim... Güreşi falan çoktan unuttum. Bunlar benim pestilimi çıkarırlar...

Ama Atatürk kararlıydı. İlle de Hâzım'ı güreş-tirecekti. Gülümseyerek :

— Sen neşenle kalpleri, tuşa getirmiş adamsın. Bunlar senin karşında dayanır mı?

Deyince gözleri yaşaran Hazım, Atatürk'ü Kıramayacağını anlıyarak çaresiz ceketini çıkardı. Kollarını sıvayarak pehlivanların yanına sokulup yavaşça :

— Bak, ben pehlivan falan değilim. Bizim şimdi vazifemiz Paşa'yı eğlendirmek... Siz kendinizi boş bırakın. Ben sizi tutacağım.

Diye onların saflıklarından yararlanıp, masanın önüne kadar getirdi. Başta duran pehlivanın bir anlık dalgınlığından yararlanarak, hemen el - ense yere düşürmeğe çalışınca Atatürk:

— Bravo!.. Yaşa Hazım.. Diye bağırdı. Salon kahkahadan kırılıyordu.

Sabaha karşı sofra dağılırken Hazım çevresindekilere :..

— Meğer Paşa'nın önünde güreşmek ne kadar zormuş. Kuyruk sokumuma kadar terledim... Diyordu.

ADALI AYŞE HANIM

ÇANKAYA Köşkünde yine bir akşam ziyafeti... İstanbul sosyetesinin tanınmış kişilerinden Adalı Ayşe Hanım ve eşi Asaf bey de konuklar arasında bulunuyordu. Saat gecenin ikisine yaklaşmıştı. Pistteki çiftler azaldığı bir sıra Atatürk, Ayşe Hanımı dansa kaldırdı. Hatırımda kaldığına göre bir vals çalıyordu.

Ayşe Hanımın eşi Asaf Beyin bir ara elinde tabancayla ayağa kalkmak istediği görüldü. Medenî Kanun çoktan alınmıştı. Türkiye, çağdaş uygarlık düzeyine yükselmek için dev adımlarla ilerliyordu. Batının bütün yeniliklerini benimsiyorduk. Danstan tabii bir şey var mıydı? Üstelik Adalı Ayşe Hanım ve eşi de sosyeteden gelmeydiler.

Asaf Beyin tabancasının Atatürk'ü hedef tutacağını hiç sanmıyorum. Onun olsa olsa sarhoşluğun etkisiyle bu tabancayı çekmiş olduğu düşünülebilir. Fakat daha ayağa kalkmadan yanında bulunan Sinop milletvekili Recep Zühtü'nün onu bir yumrukta yere sermesi bir oldu.

Recep Zühtü, Asaf Beyin elindeki küçük tabanca yı bana verdi. Ben de sofra dağıldıktan sonra başya-ver Celal Beye götürdüm.

Atatürk'ün bütün bunlardan haberi yoktu. Dansını bitirdikten sonra konukların yanına oturmuştu. Durumu ancak ertesi günü akşam sofrasında Atatürk'e anlattılar. Kızacağını sanıyorduk. Gülerek:

— Yahu ne var bunda çekinecek. Adamcağız keyfe gelmiş, cam tabanca atmak istemiş... Diye cevap verdi.

RİFAT HOCA'NIN BAĞIŞI

MİLLİ Mücadele'ye katılmış Atatürk'ün yakınlarından birinin ağzından dinlemiştim:

19 Mayıs 1919. Atatürk Kurtuluş Savaşı'na başlamak üzere Samsun'a ayak basmıştır. Bir yandan iç ve dış düşmanlarla savaşırken, bir yandan da hastalıklarla uğraşmaktadır.

Böbreklerinden hasta olan Atatürk, Bafra yakınlarında Ilıca'da ve Havza'da tedavi altına alınmıştır. Sivas ve Erzurum Kongrelerinden sonra Ankara'ya dönüyor. Bu sırada Ali Fuat Cebesoy, bâzı yardımlarda bulunmuştur. Vahidettin'in kendisine vermiş olduğu yollukların da sonu gelmişti. Elde avuçta beş para kalmamıştı.

Nereden para bulunacağı düşünülürken Diyanet İşleri Başkanı Rifat Hoca çıkageliyor. Hemen cebinden bin lira çıkarıyor ve Atatürk'e :

— Paşam, şimdi sizin paraya ihtiyacınız vardır. Bugünlük bu kadar temin edebildim. Kusura bakma-yın... Diye parayı uzatıyor.

— Bu parayı hiç unutmam... Der ve Rifat Ho-ca'dan sırası geldikçe öğünerek sözederdi.

KARABEKİR'E SİNİRLENİYOR

BİR gün Ankara'da Gazi Orman Çiftliği'-ndeki Marmara Köşkünde sofracı Saip'le oturmuş, konuşuyorduk. Can sıkıntısından konudan ko nuya atlıyorduk. Kapı aralıktı. Salonda Atatürk, Cevat Abbas'la derin bir konuşmaya dalmıştı. Onlar kendi âlemlerinde, biz kendi âlemimizdeydik. Saatler ilerliyor, zamanın nasıl geçtiği anlaşılmıyordu.

Saip her fırsatta Atatürk'ü sevdiğini, O'nun için her şeyi göze alabileceğini ileri sürüyor, bense ona :

— Sen Gazi'yi pilavıyla hoşafı için seviyorsun Bense kafasına, düşüncelerine, başardığı işlere hayranım... Diye takılıyor, sonra şöyle ekliyordum : Savaşta yararlık gösteren bir sürü paşayı sevmiyorsun da yalnız Ata'yı seviyorsun. Bu doğru mu?

Arkadaşım aksini ileri sürüyor, bense onun dalına basmak için adamakıllı sesimi yükseltiyor, sonra kızışına kıs kıs gülerek bakıyordum.

Biz böyle tartışmaya dalmış çekişe duralım, Atatürk sesimizi duymuş, zile bastı, bizi çağırdı. İçeri girdim:

— İçerde kahvehane mi kurdunuz? Nedir bu gürültü... Diye çıkıştı.

Hiç sesimi çıkarmadan başımı önüme eğip biraz bekledim. O tekrar konuşmasına dalınca da sessizce dışarı süzüldüm.

Atatürk, konuşmamızı duyup ta beni çağırdığı zaman hiç durmadan Karabekir Paşa'yı öğüyordum. Bilmem ama, çocukluğumda öğrendiğim bir şarkının etkisiyle bu askere kalben bağlanmıştım. Şarkının, daha doğrusu marşın mısralarının tekrarı, aklımda kaldığına göre şöyleydi:

«Çelik gibi kollu, Tunçtan bilekli - Türk hiç yı lar mı, Türk hiç yılar mı?»

Aradan yıllar geçtiği halde bu şarkı hiç aklımdan çıkmamıştı. Aklıma geldikçe mırıldanmadan yapamazdım.

O akşam Çankaya Köşkü'ne döndüğümüzde Atatürk bana :

— Sen benim Büyük Nutkumu okudun mu? Dedi.

— Okumadım efendim. Diye karşılık verdim. Sonra tekrar sordu :

— Kütüphanenin neresinde biliyor musun?

— Biliyorum, bir pırlanta mahfaza içinde olacak.

— Öyleyse al getir...

Hemen yukarı koştum. Kütüphaneye girerek etajerin camını sürüp, Nutku mahfazasından çıkardım, a-şağıya indirdim. İçimde ne yalan söyliyeyim, bir korku vardı

O sırada sofrada bulunan Ruşen Eşref Ünaydın'a Nutku verdim. Ruşen Eşref, Nutkun sayfalarını çevirdi, çevirdi, Kâzım Karabektr'e ilişkin bölüme gelin-

ce durdu. Atatürk'ün yüzüne baktı. Ben yukarı gidince, o günkü olayı konuştuklarını anlamıştım. Sonu ne olacak, altından ne çıkacak diye merakla bekliyordum,

Atatürk, Ruşen Eşref Ünaydın'a dönerek :

— Oku... Dedi. Sonra bana baktı:

— Sen de dinle... Diye ekledi.

Ruşen Eşref Ünaydın'ın okuduğu bölümleri büyük bir dikkatle dinliyordum. Atatürk te aynı ilgiyle dinliyor, sanki o günleri yeniden yaşar gibi oluyordu. Gözleri değişmeyen bir noktaya saplanmıştı. Okuma işi bittikten sonra bu konu üzerinde Atatürk'le Ruşen Eşref Ünaydın arasında bir konuşma başladı. Can kulağıyla dinlediğim konuşma, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'na başlayışının hikayesiydi.

Atatürk, son Padişah Vahidettin tarafından Saraya çağırılmıştı. Kabul sırasında Vahidettin ilk olarak ona şu soruyu sormuştu :

— Şu gördüğünüz düşman gemilerini buradan nasıl çıkarabilirsiniz?

— O gördüğünüz zırhlılar karada yürümez.

— Peki bu işi nasıl yapabilirsiniz?

— Emredersiniz.

— Ne yaparsanız yapın, fakat bunları buradan kovun...

Ve kendisine şu görevi veriyor :

— Yanınıza çalışabileceğiniz maiyetinizi alınız. Samsun'a hareket ediniz. Yarın Bandırma vapuru hareketinize hazırdır. Şark vilâyetleri askerî müfettişi olarak yola çıkın. Allah yardımcınız olsun...

Padişah Atatürk'ün elini sıkıyor. O da Saraydan ayrılıyor.

Çürük Bandırma teknesi Karadeniz'in azgın dalgaları arasında yol alırken işgal kuvvetleri işi haber almış, fakat çok geç kalmıştır. İngiliz zırhlıları Bandırma vapuruna yetişemeden Atatürk Samsun'a ayak basmıştır.

Konuşmanın burasına gelince Atatürk bana döndü. Anlaşılan o gün Karabekir hakkında Saip'le yaptığım konuşmayı unutmamıştı :

— Onun yerine Samsun'a çıkıp, askeri elbiselerimi yırtıp, üniformamı attıktan sonra Karabekir Paşa benim tayınımı kesmiştir. Millî Mücadele'ye olan hizmetlerini de bu zaviyeden incelemek lâzımdır...

Aradan yıllar geçmişti. O sırada gazetelerde Karabekir Paşa'nın anıları yayınlanıyordu. Karabekir bu yazılarında yaptığı hizmetleri sıralıyor «Her şeyi ben yaptım. Ben olmasaydım Türk milleti kurtulamazdı...» gibisinden sözler ediyordu. Atatürk'e de az bir pay bırakıyordu.

O sıralar biz İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayınday-dık. Atatürk, gazetelerdeki bu yazılara biraz sinirlenmiş olacak ki, birden şunları söyledi :

— Bu şekilde iddiada bulunan adamları akıl doktorlarına göndermek lâzım... Eğer bu memleketi bir Karabekir'le bir Mustafa Kemal kurtardıysa çok ya-zık... Oturup ağlamak lâzım!

SAVARONA YATININ HİKAYESİ

ATATÜRK sık sık deniz yoluyla da yurt gezilerine çıktığı için dört başı mamur bir yata ihtiyaç vardı. Eski devirden kalma Ertuğrul yatı, bir gün sert bir havada Karadeniz'de batma tehlikesi geçirdiği için kullanılması sakıncalı bulunuyordu. Atatürk denizi çok seviyordu, deniz aşıkıydı. Son zamanlarda sağlık durumu onun denizden uzaklaşmasının doğru olmadığını da ortaya koyduğundan, bütün bunları gözönünde bulunduran Hükümet, O'na ulusun bir armağanı olarak Amerikalı milyoner bir kadından çok ucuza bulduğu Savarona yatını almıştı.

Yatın İngiltere'den alınışı sırasında ben de bulunduğum için kısaca Savarona'nın hikâyesini buraya koymak yerinde olacaktır :

1938 Martında Londra'ya üç saat uzaklıkta Sav-santin limanına gittik. Burada Savarona'ya büyük bir törenle Türk bayrağı çekildi. Bayrak çekme töreninde İngiliz bahriyesinden amiral ve komutanlar, şehrin i-leri gelenlerinden birçok kimse vardı. Londra Büyükelçimiz Fethi Okyar ile elçilik ileri gelenleri hazır bulunmuştu.

Geminin alınmasında Cumhurbaşkanlığı Umumi

Kâtibi Hasan Rıza Soyak, Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı Sadullah Güney, Nakliyat Şefi Burhanettin, mühendis Naci Ark ile komisyoner olarak Avrupa'da bulunan Zeki adlı bir kişi ve Bal Mahmut vardı.

Limanda bir ay kadar kaldık. Yatın dış kısmı beyaza boyandı. İçersinde yapılacak değişiklikler için İngilizler çok para istediklerinden İngiltere'den ayrılıp Hamburg limanına gittik. Zaten yat Hamburg'ta Blonios tezgâhlarında yapıldığı için Almanlar değişiklik konusunda hiç zorluk çekmemişlerdi.

Savarona yatını 1931 yılında Amerikalı bir kadın yaptırmıştı. Misis Katveller, Alman tezgâhlarına tam beş milyon dolar saymıştı. Yatla altmış üç gün Dünyayı dolaştıktan sonra Misis Katveller Amerika'ya vatanına döndü. Fakat Amerika Hükümeti, beş milyon dolar gümrük vergisi isteyince ters yüzü edip tekrar Avrupa'nın yolunu tuttu.

Bu sırada Katveller kocasını kaybetmiş ve hayatta yapayalnız kalmıştı. Yattan hevesini aldığı ve A-merika'ya da sokamıyacağını anladığı için satılığa çıkardı.

Yata ilk defa o zamanki Alman Başbakan Yardımcısı Von Papen istekli olmuştu. Fakat bizim komisyoncular açıkgöz davranıp, kadına bu yatı Atatürk'e satmak istediklerini söylediler. Amerikalıların Atatürk'e sevgileri fazla olduğundan yatı bir milyon ikiyüz bin dolara sattılar. Bu suretle Hitler'in istediği yat ona kısmet olmadı.

Savarona'nın satış işlemi bittikten sonra 1 Haziranda İstanbul'a geldik. Florya önlerinde bizi polis
ve gümrük motorları karşıladı. Dolmabahçe Sarayı önlerine geldiğimiz sıra Atatürk bir motorla yata geldi.

Atatürk'ü tam ikibuçuk ay görmemiştim. Heyecanla ve özlemle merdivenleri çıkmasını bekliyordum. Hemen yanına koştum. Fakat daha ilk bakışta hasta olduğunu sezdim. Yüzü solmuş, incelmiş, karnı şişmişti. Atatürk'e kaygıyla ve dikkatle baktığımı gören Kılıç Ali :

— Neden bu kadar dikkatli baktın Çelebi? Merak etme bir şey yok. Diye benim hayretimi yatıştırmak istedi. Ama beni kandıramadı.

Yata hemen yerleşildi. Gerekli eşyalar taşındı. A-tatürk, yatın mobilyasını, Amerikan zevkini çok beğenmişti. Çünkü yatın sahibi, ince zevkliydi. Yatın i-çindeki eşyaların bir kısmı, Fransa'daki müzelerden aslı gibi taklit olunarak yaptırılmıştı. Birçok köşeleri tarihi eşyalarla bezenmişti.

Plânlarını gördüğü zaman yatı çok beğenen Atatürk, ne yazık ki, ona kavuştuğunda ölüme yaklaşmış ağır bir hastaydı. Savarona'nın safasını süremi-yeceğini o da anlamış ve üzülerek «Bu tekne yoksa benim mezarım mı olacak?» diye hazin hazin sormuştu.

Atatürk onbeş gün kadar yatta kaldı. Küçük gezintiler yaptı. Deniz havası yaramış, yüzü biraz düzelmeğe yüztutmuştu.

İKİ KADIN GAZETECİ

1933 YILINDA Park Otel'de orta yaşlı, fakat çok güzel iki kadın Atatürk'ün dik-
katini çekti. Mavi gözlü, sarışın bu kadınlar bir köşeye çekilmişler, sessiz sedasız oturuyorlardı. Hususi Kalem Müdürü Süreyya Beye :

— Kimdir bu kadınlar? Diye sordu.

Süreyya Bey, Metrdotel Karabet Efendiye kadınların kim olduklarını sordu ve Amerikan gazetecileri olduklarını öğrenerek Atatürk'e bildirdi. Bunu duyan Atatürk :

— Acaba masamıza davet etsek gelmezler mi? Dedi.

Metrdotel Amerikalıların yanına giderek Atatürk'ün çağrısını bildirdi. Kadınlar «memnuniyetle» diye hemen yerlerinden kalkıp Atatürk'ün yanma geldiler.

O gece geç vakte kadar Atatürk, konuk gazetecilerle ilgilendi. Gezdikleri yerleri sordu, çalışma programlarını dinledi. Tercümanlığı Süreyya Bey yapıyordu. Atatürk, daha sonra konuklara şunu sordu :

— Siz Türkiye'de nereleri gördünüz? Gazeteciler şu karşılığı verdiler :

— İstanbul'u gördük, müzeleri gezdik, tarihî yerleri dolagtık...

— Türkiye yalnız İstanbul değildir. Sizi onbeş gün memleketimde misafir etmek istiyorum. Bu zaman içinde istediğiniz yerleri görmekte serbestsiniz, böylece Türkiye'yi daha yakından tanımak fırsatını elde etmiş olursunuz. Kabul eder misiniz?

— Teşekkür ederiz. Memnuniyetle kabul ediyoruz. Bunun üzerine Süreyya Bey konukçu olarak A-
merikalı gazetecilerin yanına veriliyor. İzmir, Efes, Antalya, Belkıs yıkıntılarını dolaştıktan sonra Ankara'ya gidiyorlar. Birkaç gün de orada kaldıktan sonra İstanbul'a dönüyorlar.

Amerikalı gazeteciler İstanbul'a dönüşlerinde Dolmabahçe Sarayı'nda yeniden Atatürk tarafından kabul edilip, yemeğe alıkondular. Sofra gece saat yir-midörde kadar sürdü. Konuklar gezdikleri yerleri anlattılar. Atatürk büyük bir dikkatle bunları dinledi. Eksik edindikleri bilgileri tamamladı.

Bir gün sonra konuklar, bir manevraya götürüldüler. Askerî manevraları hayranlıkla seyrettiler. Bir a-ra, manevra alanına bağlanan bir telefon hattıyla Amerikan Başkonsolosuyla da bir görüşme yaptılar.

Birkaç gün sonra Amerikalı gazeteciler memleketlerine döndüler. Bu iki kadın, yüz altmış beş gazeteye birden gittikleri yerden yazı yazarlarmış. Türkiye izlenimleri günlerce Amerikan basınında yer aldı. Bunları bizim gazetelerden de bazdan çevirip yayınladılar.

Amerikalı gazeteciler yazılarında Atatürk'ten hayranlıkla sözetmekte, çok nazik ve centilmen bir devlet başkanı olduğunu söylemekte, Dolmabahçe Sarayı'nın çiçekler içindeki güzelliğini öğmekteydiler. A-tatürk'ün, konukların bulunduğu sofraya smoking giyerek geldiğini yazıyorlardı. Oysa Atatürk'ün o gece düz bir lâcivert elbise vardı üzerinde.

TAYYARE PİYANGOSU

BİR akşam sofrada içki üzerine konuşulu-yordu. Kadehler havaya kalktıkça çeşitli
görüşler ortaya atılıyor, içki yapan yerli fabrikaların kurulması düşüncesi savunuluyordu. Önce bir bira fabrikasının kurulması tartışılmağa başlandı. Bira fabrikası yapılsın, güzel... Ama gerekli yatırımı nereden bulacağız ?

Atatürk, sermaye konusunda ileri sürülen istekleri gülümseyerek dinliyordu. Sonunda hiç birini gözü tutmamış olacak ki, son umut olarak bir «Tayyare Piyangosu» bileti (!) alınmasına karar verildi. Yaverler, sofracılar, ahçılar onar liralık bilet aldılar. Bütün biletlerin parasını da Atatürk verdi:

— Kimin şansına çıkarsa, bununla bira fabrikası kuracağız. Dedi.

O gece otuz - kırk kadar bilet alınmıştı. Birkaç gün sonra piyango çekildi. Fakat - Atatürk'ün aldığı da içinde - biletlerin hiç birine bir şey çıkmadı. Yalnız benim biletime amorti çıkmıştı. Atatürk, yine bir gece sofrada biletlerin ne olduğunu sordu. Sonucu öğrendikten sonra da :

– En şanslı **adam** Çelebi'ymiş, dedi. Bu yarışta hepinizi **geride** bıraktı...

«SİZ SENYÖRSÜNÜZ»

ÇANKAYA Köşkü'nde ara sıra da poker partisi olur ve Atatürk oyun sonunda

çok zaman kazanırdı. Bir akşam yine Köşkte yeşil çuha masanın çevresinde on - onbeş kişi kadar toplanmışlar, poker oynuyorlar. Derken para bitiyor. O zamanlar üzerlerinde kurt resmi olan yeşil bir liralıklar vardı. Meclis dağılırken, bakanlar, milletvekil-leri Atatürk'ün elini öpüyor, çıkıp gidiyorlardı. Atatürk elindeki paraları, antrede çıkanlara kendi eliyle dağıttı. Ama para bitmemişti. Kalan demeti bana uzatarak:

— Kalanları say... Dedi.

Hemen saydım:

— Oniki efendim...

Paraları bize verecek sanmıştım. Orada İbrahimle ikimiz kalmıştık. Fakat öyle yapmadı :

— Ver... Diye geri aldı. Sonra İbrahim'e uzattı. Ona da:

— Say!.. Diye emir verdi. O sırada İbrahim sevinmiş, paraları ona vereceğini sanmıştı. Paraları saydıktan sonra:

— Oniki efendim... Dedi.

Paraları çekip ondan da geri almasın mı?.. Sonra bize dönerek :

— Ben bu paraları size verebilirim, ama vermem. Onlar birer liraya aldılar. Hepsi vekil, mebus. İhtiyaç içindeler. Fakat sizin durumunuz iyi onlardan. Siz senyörsünüz. Gazi'nin sofrasında yeyip içiyorsunuz. Ne aile geçindiriyorsunuz, ne de masrafınız var... Dedi.

Atatürk yatmağa gittikten sonra İbrahim'e dönüp:

— Meğer biz senyörmüşüz de haberimiz yokmuş. Keşki senyör olmasaydık da, o paralar bizde kalsaydı.. Diye takıldım.

«REİSİCUMHURLUK YAPAMAZSIN»

NURİ Conker, Atatürk'ün nazını çektiği, şakalarına katlandığı bir çocukluk ar-kadaşıydı. Onun aşırı giden hareketlerine kızmaz, patavatsızca kırdığı potları hoşgörür, en koyu tenkitlerine bile katlanırdı. Nuri Conker Atatürk'e takılır, kızdığı zaman damarına basar. O da

punduna getirip, bu çocukluk arkadaşına yapmadığını bırakmaz, adeta onu deli ederdi. Nuri Conker arada bir:

— Paşam, çekilsen de, o koltukta biraz biz o-tursak... Diye takılırdı. Bir akşam yemeği sırasında sofranın en neşeli anında Atatürk, yine bu şekilde şa-kalaşan Nuri Conker'e dönüp:

— Sen Reisicumhur olabilir misin? Diye sordu.

— Olurum... Hem senden daha iyi idare ederim..

— Öyleyse prova edelim... Geç otur bakalım koltuğa. Şimdi sen Reisicumhursun. Söyle bakalım önce ne yapacaksın?..

Nuri Conker hiç istifini bozmadan keyifle Atatürk'ün koltuğuna oturdu. Çevresini şöyle bir tepeden bakışla süzdükten sonra bana dönüp :

— Hayvanlar, yemek getirin. Dedi. Herkesin yüzünde bir gülümseme. Atatürk te gülüyor. Bana dönüp :

— Çelebi Efendi... Ben böyle mi söylüyorum? Diye sordu.

— Hayır... Diye cevap versem bu biraz da dalkavukluk olacaktı. Kendimi topladım. Fırsat bu fırsat deyip, hemen taşı gediğine yerleştirdim:

— Aşağı yukarı böyle oluyor Paşam... Bunun üzerine

Atatürk, Nuri Conker'e dönüp :

— Anlaşıldı... Sen Reisicumhurluk yapamıyacak-sın... Dur ben yine yerime geleyim... Dedi.

KAFESE GİRDİ

ATATÜRK'ÜN bütün isteği özgür olmak, halkın arasında onlar gibi yaşamaktı. Cumhurbaşkanı olduktan sonra hep böyle bir yaşamın özlemini çekmişti... Resmî kişilerin arasında aristokrat sofrasından sıkıldığını, bâzı kereler kendi ağzından duymuşumdur. Halkın içinde şöyle bir koltuk meyhanesinde, dileğince içebilmek, onun için ne vazgeçilmez bir tutkuydu.

Bir gün yine Atatürk, halkın yaşadığı gibi yaşayamamaktan acı acı yakınıyor :

— Şöyle Karaköy'deki meyhanelerde oturup, halkın arasında içmek, sonra aklına esince bastonunu a-lıp Avrupa'ya gitmek ne iyi olurdu. Bıktım bu resmî hayattan, törenli şekilde yaşamaktan...

Diye hür olma isteğini ortaya koyuyor ve şöyle ekliyordu :

— Tokatlıyan'da oturuyorsun. Bir sürü insan et-rafını çevirmiş... Ne rakıyı, ne suyu rahat içebilir-sin...

Salih Bozok, Ata'nın bu içten yakınmalarını başıyla onayladıktan sonra şöyle karşılık verdi :

— Paşam, herkese hürriyet verdiniz, kendiniz ka-fese girdiniz...

BENİ OY VERMEĞE YOLLUYOR

SERBEST Fırka'nın kurulduğu yıldı. Se- çim öncesi Atatürk, halkın nabzını yok-
lamak için karşısına çıkan herkese hangi partiyi tuttuğunu soruyor, alacağı karşılığı değerlendirerek, yurdun politik tansiyonunu ölçmeğe çalışıyor, halkın e-ğilimini anlıyordu. 1930 yılı içindeydik. Atatürk ye-mekteydi. Sofracı Ali Bebek'e :

— Hangi fırkadansın? Diye sordu. Sofracı hiç çekinmeden:

— Serbest Fırka'danım... Dedi. Bu karşılık Atatürk'ün çok hoşuna gitmişti :

— Pekâlâ... Bravo!.. Dedi. Sonra baçsofracı İbra-him'e de ayni soru :

— Ya sen hangi fırkadansın?

İbrahim, ne olur, ne olmaz diye politik bir kar-şılık vermeği uygun görmüş olacak ki:

— Okkalığı kim büyük verirse, ondan yanayım... Derken o sırada içeri ben giriyordum. Hemen ba-
na seslendi:

— Sen Serbest Fırka'dansın...

— Değilim...

Atatürk bana üç defa «Serbest Fırka'dansın» demiş, ben de üç defa «Değilim» karşılığını vermiştim. Bu kez :

— Halk Fırkası'ndan... Dedi.

— Ondan da değilim..

Bunun cevabı şu oldu :

— Hayvan anlamaz ki...

Ertesi gün seçim vardı. Yeniden beni çağırdığını duydum:

— Sen Halk Fırkası'ndansın. Yarın git, reyini Halk Fırkası'na at!...

— Peki... Diye karşılık verdim. Ama ertesi günü gidip te oyumu kullanmadım. Ne işim vardı...

Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermem yolundaki emrini tam kırkbeş yıl sonra yerine getirdim. Belediye seçimlerinde Yalova sırtlarındaki evimin önüne elektrik getiren Halk Partili Belediye Başkanına gidip oy verdim. Nur veriyor evimin yanına, bir oy verilmez mi hiç?..

«PROFESÖR DEĞİLSİNİZ»

ÇANKAYA'DAKİ Köşkte bir akşam sofrasında Hukuk Fakültesi profesörü Sadri Maksudî de konuk olarak bulunuyordu. Çeşitli konular üzerinde görüşüldükten sonra söz sırası Denizyollarına geldi. Türk Dil Kurumu'nun deyimleri üzerinde duruluyordu. Adının Denizcilik Bankası mı, yoksa Deniz Bank mı olarak kalması tartışıldı. Sadri Maksudi Deniz Bank'ın gramer kurallarına aykırı olduğunu savunuyor ve bu düşüncesinden bir adım bile geri gitmiyordu. O konu orada kapandı. Aradan bir iki saat kadar geçmişti. Atatürk bir ara, bir şeye sinirlenmiş o-lacak ki, Sadri Maksudî'ye dönüp :

— Siz profesör değilsiniz... Dedi.

Bu beklenmedik sesleniş, herkesi şaşırtmış, profesörü de can evinden vurmuştu. Hepimiz put gibi yerimizde dona kalmıştık.

Bir an süren şaşkınlığından kurtulan Sadrî Mak-sudî'nin kendini toparlıyarak Atatürk'e şu karşılığı verdiği görüldü :

— Hâşa, ben profesörüm.. Hem de Türkiye'de değil.... İsviçre'de de bana kürsü vermişler. Olmazsa gider orada dersimi veririm. Şimdi ben kalkıp burada «Siz kumandan değilsiniz» dersem ne olur?.. Kumandanlığınız elinizden alınır mı? Ama kumandanlara kürsü vermediler daha...

Sadri Maksudî'nin elinde şarap kadehiyle söylediği bu sözlere Atatürk karşılık vermedi. Az sonra da sofra dağıldı. Bir süre sonra da Sadri Maksudî'nin milletvekilliğinden ayrıldığını duyduk.

«BİRBİRİMİZDEN AYRILMAYALIM»

ATATÜRK, yanında çalışan bizlerle sık sık ilgilenir, uşak olduğumuza bakmadan sofrada, konukların arasında yaptığı şakaların, takılmaların dışında yalnız gördüğü zamanlar da bir eksiğimiz, isteğimiz olup olmadığı ısrarla sorardı.

— Sağolun Paşam, hiç bir eksiğimiz yok... Karşılığını alınca da düşünceli bir halde uzaklaşırdı.

1928 yılında İstanbul'dan Ankara'ya ilk gidişimde bir gün Atatürk :

— Çelebi efendi, yerinden memnun musun? Diye sordu.

Köşkte şoförler, müstahdem için ayrılmış yerler vardı. Üç - dört kişi bir arada yatardı. Biz de başsof-racı İbrahim, İki Ali'ler ve ben dördümüz ayni yerde kalıyorduk. Pek rahat ta sayılmazdık. Böyle olduğu halde :

— Çok memnunum Paşam. Diye karşılık verdim.

Atatürk, bu sözlerimi duymamış, gibi konuşmasına şöyle devam etti :

— Burada belki rahat değilsiniz. Ben de rahat değilim... Ama her şey zamanla düzelir...

Ben yeniden:

— Rahatım Paşam... Dedim. Bunun üzerine A-tatürk :

— Kaç para alıyorsun? Diye sordu.

— Elli lira...

— Yarın yüz lira alırsın. Ama zaman gelecek, ben Reisicumhurluktan çekileceğim. O zaman belki bu parayı alamıyacaksın. Belki beş lira alacaksın. O zaman da birbirimizi bırakmıyalım...

Bu sözler, Atatürk'ün hizmetkârlarına bile ne kadar bağlı olduğunu ve onlardan ayrı kalmak istemediğini açık seçik gösteriyordu.

KİMSE ONUN KADAR GÜZEL «ALLAH» DİYEMEZ

DİN konusunda Atatürk'ün tam anlamiyle lâik olduğu söylenebilir. Kimsenin inancına karışmaz, dindar kişilere saygı gösterir, yobazlara, softalara çok kızar, din kavramının sömürülmesine izin vermezdi. Allah ve Peygamber konuları, A-tatürk'ün yanında tartışma konusu yapılamazdı. O'nun için dindar bir adam denemez. Bir gece sofrada Peygamber üzerine bir konu açılmıştı. Atatürk'ün dindar olmadığını bilenler, O'na yaranmak için Peygamber'i küçültür şekilde konuşmalar yapıyorlardı. Atatürk, bu konuşmalardan sıkıldığını belli etti. Elini masaya indirerek :

— Bu bahsi kapatın... Peygamber'leri küçültmek isterseniz kendiniz küçülürsünüz... Dedi.

Atatürk Harbiye'de okurken, abdestsiz olarak toptan namaza giderlermiş. Ordu'ya katıldıktan sonra da cepheden cepheye koşmaktan namaz kılmağa vakit bulamamış. Anlattıklarına göre II. Abdülhamit'e genç subaylar el öpmeğe gelirmiş. Padişah el vermez, bir paçavra sallar, gelenler onu öperlermiş. Bir gün huzura genç bir subay çıkmış. Paçavra falan öpmemiş. Bir selâm çakıp, soldan geçmiş. Padişah :

— Kim bu adam?» Diye sormuş.

— Mustafa Kemal... Demişler.

— Sürün bu adamı...

Abdülhamid O'nu sürünce bir Cuma namaza gider. Hem de alayla. Sultan Hamid'in Yıldız Sarayına gidişi gibi...

Cumhuriyet'in ilânından sonra din ve devlet işlerini birbirinden ayırınca rahat bir nefes almıştı. Lâikliği çevresindekilere de aşılamağı başarmıştı. Benim, yanında bulunduğum süre içinde hiç namaz kılmadı. Oruç ta tutmadı. Ramazanlarda içki içer, fakat Kadir gecesi ağzına katresini koymazdı. Kadir geceleri sofra bile kurdurmazdı. Saygısı büyüktü. Bazan Mevlût dinlediği de olurdu. Miraç bölümünde «Göklere çıktı Mustafa» denince gözleri yaşarırdı. O zaman hemen kolonya götürürdük. İnanışı samimiydi. Bence Allah'a i-nanıyordu.

Öyle «Allah» derdi ki yalnız kalınca, O'nun gibi kimse diyemez. Herkes çekilip yapayalnız kalınca gökyüzüne bakar, kendi kendine «Allah» derdi. Böyle güzel «Allah» diyen adam yoktur.

RUS MİLLÎ MAÇINDA

ANKARA'DA Türk-Rus millî maçı oyna-nıyor. Millî Takım kalecisi Hüsamettin gelen şutleri geri çeviriyor. Santrfor Vahap, Rus kalesine golleri sıralıyor, önce 2—0 dık. Sonra 2—1 olduk. Maçın bitimine on dakika kala, ne olduysa oldu, Ruslar iki gol atıp 2—2 oldular. Yenilince çok üzüldüm.

Yıl 1928. O zaman stadyom falan yok. Muhafız Alayının sahasında oynanıyor. Köşke döndüm. Rengim atmış. Atatürk'le karşılaştım.

— Ne o Çelebi Efendi? Diye sordu. —

Yenildik...

— Nasıl yenildik?...

Anlattım. Can kulağıyla dinledi. Atatürk maça gitmez ama yakından ilgilenir, futbol karşılaşmalarını gazetelerden izlerdi, İstanbul'daki maçlarla da «Bak, maçta yine hâdise çıkmış» diye ilgisini belirttiğini hatırlarım. Rus maçıyla da fazla ilgilenmiş, durmadan:

— Neden yenildik? Diye soruyordu.

— Bizimkiler onların ayarına gelememiş; te ondan... Diye karşılık verdim.

O da benim kadar üzüldü. Tam kazanmışken, son dakikada yenil... Olur iş değil... Atatürk bir süre düşündükten sonra:

— Galibiyetten mağlubiyete geçmek çok zoruma gitti... Dedi.

YUNAN MAÇINDAN SONRA

İZİNLİ olarak İstanbul'a gelmiştim. O sı-rada Yunanlıların Apollo takımı gelmiş,
Fenerbahçe ile maçları var. Fenerbahçe maçı 1—O kazanıyor. Sağ açık Fikret kaleye giren topu çıkarmak isterken, bu yenilişe içerleyen kaleci, ***bir*** yumruk atıyor. Bunun üzerine sahaya atlayan bir subay da kaleciyi dövüyor.

Daha stadyom yok. Baraka gibi eski Taksim Kışlası'nda oynanıyor. Olaylı maç iki gün sonra yenilendi. Yunanlıları 2-0 yendik. Çok heyecanlı bir maçtı Allah için. Bizim çocuklar çok güzel oynadılar. Sağaçığ Leblebi Mehmet topu ortalıyor, santrfor Necdet sol vurup, topu Yunan kalesine sokuyor, soldan Rebii ortalıyor, top Yunan ağlarında. Böylece maç 2 — 0 bitiyor.

Ankara'ya döndüğümde arkadaşlarla oturmuş, maçı yüksek sesle tartışırken, Atatürk sesimizi duymuş. Yanımıza gelip bana:

— Maç hâdiseli geçmiş, öyle mi? Diye sordu.

Ballandıra ballandıra anlattım. Millî hislerim ayağa kalkmış subayın Yunan kalecisini nasıl dövdüğünü anlatıyordum.

— Subayı kimbilir ne yaptılar? Dedi.

— Hapsetmişler... Diye karşılık verdim.

— Yerini değiştirmişlerdir... Dedi.

Atatürk'ün yanında serbestçe konuştuğumuz ve O'nun da bizimle sık sık şakalaştığı için şımarmıştık. O'nun keyifli halini görünce herşeyi olduğu gibi söylerdik. O da bundan hoşlanırdı. O gün de bir coşkunluğuma gelmiş olmalı ki:

— Yunanlılar öyle perişan oldu ki, kaç para eder senin Sakarya Harbin... Dedim.

Atatürk, gerçi bir şey demedi ama, sonra söylediğime, söyleyeceğime bin pişman oldum. İnsan kendini böyle unutuyor bazan.

LÜSYEN HANIMI ÖPÜŞÜ

TARİH Kurumu ve Dil Kurumu toplantılarında Atatürk, Abdülhak Hamid'i ayağa kalkarak «Üstad» diye selâmlayıp yer verir, kendisine özel bir ilgi gösterirdi. Marmara Köşkü'nde bir de yer vermişti. Ankara'ya geldiğinde orada otururdu. Sonradan da milletvekili olmuştu. Hâmid'in ölümünde de «Şair-i Âzam'ın askerî merasimle kaldırılması» için emir verdirmiş, büyük şairin cenazesi de top arabasıyla kaldırılmıştır.

Yalova'da Büyük Otel'de bir balo veriliyordu. O çağın gazetecilerinden İzzet Melih ve eşi de konuklar arasındaydı. Atatürk, bu hanımla bir süre dans edip konuştuktan sonra büfeye doğru gitti. Abdülhak Hamid ve eşi Lüsyen Hanım da oradaydı. Lüsyen Hanımı dansa kaldırdı. Dans bitince yerine oturturken de yanağına bir öpücük kondurdu.

Bir süre sonra Ankara'daki bir davette Atatürk yine Şair-i Âzam'la karşılaşmış ve Lüsyen Hanımı dansa kaldırmıştı. Onlar pistte dönerlerken Abdülhak Hamid, Kılıç Ali'ye dönüp şöyle dedi:

— Onlar gençtir, bırak eğlensinler. Sen bana An-tep'i nasıl kurtardın, onu anlat...

KAFA ÖLÇÜSÜ

ŞAPKA Devriminden sonra fes bir kenara atılmış, herkes şapka giymeğe başlamıştı... Şapkayla beraber, bunu giyecek olanların kafa ölçüleri de ortaya çıkmıştı. 1930 yılında Ankara'dayız, o zamanın Millî Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip, elindeki bir makineyle herkesin kafatasını ölçüyor. Dolikosefal mi, Brakisefal mi? Yani biz hizmetkârların konuşmalarına göre hayvan mı, yoksa insan mı? Hatırımda kaldığına göre 77—79 gelen kafalar dolikosefal, 81 den ileri olanlar da Fordman Brakisefal...

Atatürk'ün başı ölçüldü ve 81 geldi. Odadakiler sıraya girmişler, başlarının ölçülmesini bekliyorlar. Atatürk Reşit Galip'e:

— Çelebi'ninkini ölç... Dedi.

Öbürlerinden önce başım ölçüldü. 81 çıktı. Sevinmeğe başlamıştım ki Atatürk:

— Olmaz!. O hayvan kafasıdır. Bir yanlışlık olmasın... Dedi.

Nerdeyse ağlıyacaktım. Alındığımı anlayınca gülmeğe başladı. Tekrar dalıma basarak:

— Baksana Çelebi'nin kafasına... O melon kafa-nın benimkiyle ilgisi var mı? Dedi.

«BEN DE SİZİN GİBİ İNSANIM»

MODA koyundayız... Sıcak bir yaz akşamı. Büyük bir kalabalık çevremizi sarmış. Halk, Atatürk'ü yakından görebilmek için toplanmış, birbirinin üstüne çıkıyor. Sakarya motorunu çağırdı:

— Rakı, şarap ne varsa hepsini halka dağıt... Bana. da bir şişe bırak. Dedi.

Ben de ne kadar içki varsa, orada bulunan herkese dağıtt'm. Yarım bardak kadar rakı kaldı. O sırada futbolcu Fazıl gelmişti. Kalanını da ona verdim. Çok sevindi:

— Gazi bize rakı verdi... Yaşasın be... Diye bağırmağa başladı.

Kalabalığın çemberi gittikçe daralıyordu. Atatürk halka dönüp:

— Alaturka mı, alafranga mı istersiniz? Diye sordu. Deniz kızı Eftalya gelene kadar müzik çalacaktı. Herkes ayrı bir şey istedi. Bağırış, çağırış gırla gidiyor. O zaman Atatürk, karşısında coşan, sevgi gösterisi yapan halka doğru kadehini kaldırarak şöyle konuştu:

— Vatandaşlarım... Buna rakı derler. Vaktiyle padişahlar gizli içerlerdi. Ben açık içiyorum. Siz de benimle beraber içiyorsunuz. Karşılıklı içiyoruz. Hepimiz eşitiz. Benim için rakı içer, şunu bunu yapar diyorlar. Ben bunların hepsini yaparım... Hepsi doğrudur. Neticede unutmayın ki, ben de sizin gibi insanım. Sizinkinden bir fazla değildir yaptıklarım..

«MARİFETMİŞ GİBİ EVLENMİŞİZ

BİR gün sofrada kadınlar üzerine görüş-meler yapılıyor, kadın konusunda ortaya atılan düşünceleri Atatürk dikkatle dinliyordu.

Bir erkeğin beraber yaşadığı bir kadından ayrıldıktan sonra onun için yakışıksız sözler söylemesinin Atatürk aleyhindeydi ve israrla bu düşünceyi savunuyordu.

Atatürk'ün evliliği kısa sürmüş ve Lâtife Hanımdan ayrıldıktan sonra bile, yeri geldiği zaman ondan saygıyla söz etmeği alışkanlık haline getirmişti.

— Bizim Lâtife Hanım kraliçe gibidir. Lisan bilir, sefir ağırlar, sosyetik misafirleri nasıl kabul edeceğini bilir, kültürlü, aydın kadındır... Şeklindeki öğücü sözleri çok kişinin kulağından gitmemiştir.

Bir gün Atatürk'e Armstrong'un kitabını getirdiler. Kitabı okuyunca kaşlarının çatıldığını gördüm. Okuduğu sayfa, O'nun özel hayatıyla ilgili bölümdü.

— Bu İngiliz benim evime giremez... Hususî hayatıma nüfuz edemez. Bizim Lâtife Hanım Avrupa'da tahsil etmiştir. Ona bunları olsa olsa o yazdırmıştır. İngiliz, hususî hayatımı bilir ama bir yere kadar bilir. Dedi.

Daha sonraları evlenme konusu açıldığında Atatürk'ün şöyle konuştuğunu hatırlarım:

— Biz de bir zamanlar marifetmiş gibi evlenmiştik. Merasimlerle evlenmeyi bir marifet sanmıştık...

Atatürk'ün Lâtife Hanımdan ayrılışı, 1926 da Medenî Kanunun çıkışına da yol açmıştır. Eskiden boşanma çok kolaydı. Boş ol, dedi mi, karı koca ay-rılıverirdi...

KÖYLÜNÜN EŞEĞİ

GÜZEL bir sonbahar günü Etimesut Çiftliğine gitmiştik. Atatürk otomobilden inip, biraz yürümek istedi. Biz de arkasından gidiyorduk. O sırada karşı patikadan eşeğiyle bir köylü belirdi. Atatürk'ün köpeği Foks, yabancıyı görür görmez havlayarak üzerine saldırdı. Hayvanı tutmak istedimse de başaramadım.

Bir anda ne olduğunu anlıyamayan köylü, elin-deki sopayı olanca hızıyla Foks'a doğru salladı. Bereket sopa hayvana gelmedi. Hemen köylünün yanına koştum:

— Sen çıldırdın mı be adam?.. Diye çıkıştım. Şu sopa fırlattığın köpek yok mu?... Kimin biliyor musun ?...

Köylü dikleşerek sordu:

— Ne olmuş sanki?

— O köpek Gazi'nin köpeği...

Bunu duyunca köylünün korkudan oradan sıvışacağını sanmıştım. İstifini bile bozmadı. Sonra şu beklenmedik karşılığı verdi:

— O Gazi'nin köpeğiyse, bu da benim eşeğim... Gazi bir köpek daha bulur ama, ben bir eşek daha alamam...

O sırada, geçenlerden habersiz, yürüyüş yapan Atatürk, uzaktan köylüyle tartıştığımızı duymuş:

— Ne oluyor orda? Diye seslendi.

— Eşeğin kendisine ait olduğunu söylüyor bu köylü... Dedim. Yanına gelince de olayı başından sonuna dek anlattım. Atatürk, söylediklerimi dikkatle dinledi. Kızacağını sanmıştım. Başını sallıyarak:

— Köylü doğru söylemiş... Dedi. Gerçekten de öyle. Bir daha nerden eşek bulacak?...

SİLİNDİRLİ ÇOBAN

AMERİKAN Büyükelçisi, Atatürk'le bera- ber çiftlikte... Fox Movitan, Atatürk'ün filmi çekilecek. Çiftlikte koyun, kuzu, keçi... Sürünün arasında silindir şapkalı, ceketataylı iki adam... Biri devrin Cumhurbaşkanı, öbürü Amerikan Büyükelçisi... Çoban onları görünce korkudan sürüsünü bırakmış, ortadan kaybolmuş...

Böylece film çekiliyor... Atatürk'le, Amerikan elçisinin sürünün arasındaki hareketleri filmde yer alıyor.

Bir süre sonra Çankaya Köşkü'nde filmi Atatürk'e gösterdiler. Biz de arka tarafta ne oynıyacak diye merakla bekliyorduk. Işıklar söndü, film başladı. Bir de ne görelim? Koca sürünün ortasında iki silindir şapkalı adam, yürüyor; eğriliyor, doğruluyor... Öylesine garibime gitti ki... Herkes, Ataürk'ün ne diyeceğini merakla bekliyor. Işıklar yandıktan sonra Atatürk:

— Aman bu filmi göstermeyin... Emrini verdi. Ben ne yapmışsam Sefir de aynini yapmış. Sürünün içinde şapkalı çobanlara benzemişiz. Kimse görmesin. Biz burda gördük yeter... Dedi

RUM KADINIYLA KAVUNCU

BİR yaz akşamı Büyükada'ya gitmiştik. 1936 yılıydı. İskelede Atatürk'ü büyük bir kalabalık karşıladı. İçten gelen sevgi gösterileri yaptı. Splandit Oteli'ne gidilecekti. Vapur iskelesine bir otomobil yanaştırmışlar. Ata'nın binmesi için... Oysa Adalarda tekerlekli, motorlu araçlarla gezilmesi yasak... Atatürk, otomobili görünce şöyle sordu:

— Adada otomobille dolaşmak yasak değil mi? Sorusunun karşılığını daha beklemeden:

— Kaldırın bu otomobili... Dedi. Sonra iki dizi halinde sıralanıp kendisine yol açan kalabalığın arasından yürüyerek otele geldi. Herkes yolda Atatürk'e çiçek atıyor, kalabalığı yaranlar eğilip elini öpüyorlardı.

Otelin alt kat terasında çok güzel bir sofra hazırlanmıştı. Fakat Atatürk, halkın coşkunluğunu görünce bu sofraya pek iltifat etmedi. Bir servis masası üzerindeki rakıyla leblebiden alıp, elleri arkasında bir aşağı bir yukarı dolaşmağa başladı.

Balkonun önü çepeçevre insanla doluydu. Her çeşit insan Atalarını görmek için toplanmış, birbirleri-nin başları üzerinden bakmağa çalışıyorlardı. Atatürk merdivenlere doğru yürüyünce kalabalık arasında yeni bir kaynaşma oldu. Yukarı sıçrayıp yeniden başladılar el öpmeğe… Gözyaşartıcı bir manzaraydı bu…

Kalabalığın arasında siyah dekolte bir elbise giymiş, uzan boylu, dolgun vücutlu çok güzel bir Rum kadını, oradaki herkes gibi Atatürk'ün de dikkatini çekti. Kadının yanında kocası, ya da yakını olduğunu sandığım bir erkek vardı. Atatürk kadını yanına çağırdı. İçki içip içmediğini sordu. «Hayır» cevabını alınca onu dansa kaldırdı. O sırada yukarı salonda orkestra çalıyordu.

O devirde sırtlarındaki küfelerle mahalle aralarında dolaşan seyyar kavuncular vardı. Uzun boylu, babayani kılıklı, kırçıl sakalı göbeğine kadar inen böyle bir kavuncu da sırtındaki küfeyle kalabalığın arasına sokulmuş, Atatürk'ü görmeğe çalışıyordu.

Rum kadınıyla dansını bitiren Atatürk, birden gözüne çarpan sakallı kavuncuyu eliyle işaret ederek yanına çağırdı. Kavuncu, bir Cumhurbaşkanı tarafından çağırılacağını aklının ucundan bile geçirmediği için yerinden kıpırdamadı. «Acaba kimi çağırıyor?» gibisinden sağına soluna bakındı. Yanındaki bir iki genç «Ben mi, ben mi?» diye ortaya fırladılar. Atatürk, başıyla «hayır» işareti yaptıktan sonra parmağıyla yeniden kavuncuyu işaret etti.

Kavuncu bir anda kendini pistin ortasında bulu-verdi. Ne olduğunu anlıyamadan çevresine şaşkın şaşkın bakınıyordu. Atatürk, kavuncunun sırtındaki kü-feyi çıkarttırdı. Sonra Rum kadınına, kavuncuyla dans etmesini söyledi. Kadın çok güzel dans biliyor, pistte döndükçe kıvrak hareketleriyle göz kamaştırıyordu.
Pejmürde kıyafetli kavuncuysa hayatında hiç dans etmemişti. Bu iki ayrı toplum katının insanının birbirine sarılarak dansedişleri görülecek şeydi… Dans bittikten sonra Atatürk, ellerini çırparak;

— Bravo, bravo... Dedi. Çok güzel dans oldu. Sonra Rum kadınıyla gelen erkeğe beraber dans etmelerini söyledi. Bu kez onlar dansa başladılar. Orkestra hiç durmadan çalıyor, toplanan halk alkış tutuyordu.

Atatürk, Büyükada'daki o eğlence akşamında zengin bir Rum kadınıyla yoksul bir kavuncuyu dans ettirmekle acaba neyi anlatmak istemişti? «İmtiyazsız, sınıfsız bir kitle» olduğumuzu göstermeyi mi? Yoksa o zengin kadına «Ben istersem seni bir Cumhurbaşkanıyla da, bir küfeciyle de dans ettirmesini bilirim» demeğe mi getirmişti. Bunu bir türlü çözemedim.

«TÜRK TİYATROSU İŞTE ODUR»

BİR Irak heyeti yurdumuza gelmiş, ekonomik ve kültürel görüşmelerde bulunuyordu. Ankara'da yapılan toplantılarda Atatürk, iki ülke arasındaki kültür ilişkilerinin geliştirilmesini istiyor «Irak'la Türkiye kardeş memleketlerdir. Yıllarca bir arada yaşamıştır. Behemahal münasebetlerimizi art-tıralım» diyordu.

Toplantının sonunda Atatürk, orada bulunan Millî Eğitim Bakanına:

— Bağdat'a Türk Tiyatrosu'nu gönderelim... Diye emir verdi.

Bakan bir an ne diyeceğini şaşırdı. Devlet Tiyatrosu henüz kurulmamıştı. Yabancı bir ülkeye yollanacak bir sahne gücümüz yoktu. Gidip orada mahcup olmak vardı. Yavaş bir sesle :

— Hangi tiyatroyu göndereceğiz Paşam?.. Diye sordu.

— Ankara'da bir Halkevi var mı?

— Evet var...

— Orda bir temsil oynanıyor mu?

— Oynanıyor...

— İşte Türk Tiyatrosu odur. Bağdat'a onu gönderiniz...

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Raşit Rıza Topluluğu Bağdat'a gitmiş ve orada temsiller vermiştir.

ÇELENGİ NEREYE KOYARSANIZ KOYUN

18 MART Çanakkale Zaferinin yıldönümü nedeniyle Gelibolu Yarımadasındaki şehitliklerin bulunduğu yerde düzenlenen anma törenine Atatürk te çağrılı bulunuyordu. Törene, Çanakkale'de dövüşen ve onbinlerce kurban veren devletlerin temsilcileri de gelmişlerdi. Ortalık çelenkten geçilmiyordu. Fransız ve İngiliz meçhul asker anıtlarına çe-lenkler konulmuş, ulusal, marşlar çalınmış, fakat henüz bir Türk anıtı olmadığından Mehmetçik çelenginin konacağı yer konusunda bir duraksama olmuştu.

Çanakkale Savaşları sırasında düşmana atılan mermilerden meydana getirilmiş piramit şeklinde bir de Türk anıtı vardı ki, zamanla bozulmuş, kalıntıları da kaybolmuştu. Atatürk'ün o zamanlar bu anıta çelenk koyarken çekilmiş bir fotoğrafı da Harbi Umumî Mecmuası'nın kapağında yayınlanmıştı.

O günkü törende çelengi koyacak bir yer bulamayınca hemen Atatürk'e koştular:

— Paşam, bizim çelengi nereye koyalım? Diye sordular.

Tarihin en korkunç müdafaa ve hücumunun geçtiği alanda, o günleri yaşar gibi dalgın ufka bakan Anafartalar Kumandanı, kendisinden cevap bekleyen Vali, komutan ve beraberindekilere dönüp:

— Türk kanıyla sulanmış bu toprakların her köşesi, bir Türk abidesidir. Çelengi nereye isterseniz oraya koyun, farketmez... Dedi.

ATATÜRK'ÜN UŞAĞININ

VİYANA'DAN GELEN KOLTUK

VİYANA'LI odun uzmanı Horsmayster'in yaptığı mobilyalar Viyana'dan Ankara'ya gelmiş, Çankaya'da yeni yapılan köşke

konmuştu. Hepsi birbirinden güzel şeylerdi. Pembe Köşkte o kadar güzel duruyorlardı ki… Ne yazık ki, Viyana'-nın havasıyla Ankara'nın havası birbirine uymadığı için gelen mobilyalar bozulmuş. Kuru hava, geçme mobilyaların ek yerlerini açmış. Masalar kulanılama-dı. Testereyle pimlerini kestilerse de sonunda bir işe yaramadığı görüldü.

Viyana'dan gelen eşyalar arasında Atatürk'ün oturması için özenle yapıldığı belli olan bir de koltuk vardı. Bu büyük koltuğu kapıya koyduk. Atatürk uyuyordu. Uyanınca ona sürpriz yapacaktık.

Atatürk'ün uyumasını fırsat bilip hemen koltuğa kuruldum. Ne güzel, ne rahat koltuktu öyle… Sanki kemiklerim dinlendi. Kalkmak bile istemiyordum.

Atatürk uyanınca koşup, yeni koltuğunun geldiğini söyledim. Gelip koltuğa oturdu. Ama oturmasıyla kalkması bir oldu. Yüzünü ekşiterek:

— Hiç rahat değil… Dedi.

— Paşam, biraz önce tecrübe etmek için oturmuştum. Bana rahat gibi geldi. Dedim.

— Bizim eski koltuklar daha rahattı. Ne vardı bunu uzak yerlerden getirtecek… Dedi. Koltuğu kaldırdık. Bir daha da oturmadı.

BERBER RIDVAN'I KOVUŞU

BERBER Rıdvan, Atatürk'ü her gün traş etmiş adamdır. Atatürk, Selânikli olan Rıdvan'ı çok sever, her zaman takılır, şakalaşır, o da Ata'yı neşelendirmek için türlü bahaneler bulur, sabunlu fırçayı ağzına sokarak şaklabanlık yapardı. Kahvede bilardo oynuyordum ki, Rıdvan geldi:

— Hadi kalk, beraberce berber Hami'nin evine gideceğiz... Dedi.

— Ben tanımadığım adamın evine gitmem...

— Ne çıkar? Hem orda içki de var. Bol bol içeriz.

— İçki de içmem...

Rıdvan'la gidersin, gitmem diye uzun uzun çekiştik. Ama sonunda da kalktık gittik...

Evde Fahrettin Paşa'nın yaveri de varmış. Kendisini tanımıyorum. İçki faslı başladı. Herkes sarhoş. Bir ben içmiyorum... Yani o meclisin tek ayık adamıyım. Gramofonda pilâk çalıyor. Atatürk şöyle, Şükrü Kaya böyle oynar diye taklit yapılıyor. Derken berber Mehmet geldi. Selâm sabahtan sonra:

— Vasfiye'yi sana yapayım mı? Diye bir soru attı ortaya...

Vasfiye, Atatürk'ün kızı diye anılan Ülkü'nün annesiydi. Duldu ve Köşkte Atatürk'ün hikmetine bakıyordu. «Bu da nerden çıktı» gibisinden;

— Başkasını bulamadın mı yâni? Diye sordum.

— Senin evlenmen lâzım. Paşa'ya da söylerim. Hadi bu işe «he» de...

Bizim konuşmayı duyan berber Rıdvan:

— Bu babalığı bana yap... Ben alırım... Dedi.

Berber Mehmet'in dediğine göre kadın beni paralı biliyor, derli toplu buluyormuş. O günkü konuşma, Vasfiye'nin kulağına gitmiş. Söylentiye göre Vasfiye, Rıdvan'ın kendisine talip olduğunu duyunca atlatmak için bir fırsatını bulup «Sizin taklidinizi yaptı» diye Atatürk'e söylüyor.

Bir sabah Köşkten çıkmağa hazırlanan Atatürk, çok sinirli bir halde ayakkabılarını bağlayan Rıdvan'ın başına çekecekle vurarak:

— Defol git buradan... Dedi.

Rıdvan ne olduğunu anlıyamadı. Ağzı dili tutuldu. Biz de taş gibi donup kaldık. Kovuluşunun nedenini öğrenemeden Rıdvan eşyalarını topladı. Kendisini istasyona kadar ben götürdüm. Akşam trenine bindirdim:

— İstanbul'da kimsen var mı? Diye sordum.

— Annem var Cemal...

— İnşalah orada istikbalin iyi olur, kazancın artar, anana da bakarsın. Dedim.

O gece Atatürk sofraya inmemiş, yemeğini kütüphanede tek başına yemişti. Akşam Çiftlikten Köşke dönünce Rüsuhi Beye sormuş:

— Rıdvan gitti mi?

— Gitti Paşam...

— Kim geçirdi?

— Samimî arkadaşıdır, Çelebi geçirdi.

Bunu öğrendi ya, tam yemeğini önüne koyuyordum ki, ayni soruları bu kez bana da sormağa başladı:

— Rıdvan gitti mi?

— Gitti efendim... Kendisini trene bindirirken teselli ettim. Çok üzgündü. Orada daha çok para kazanırsın, dedim...

— Cezasını çeksin... Bunu haketmişti. Geçenlerde içki içerken benim taklidimi yapmış...

— Paşam, o yemekte ben de vardım. Birçok kimsenin taklidi yapıldı. Ama sizinkini yapmak kimin haddine?.. Rıdvan sadece sizin gülüşünüzü benzetmeğe çalıştı... Hem bu olayın üzerinden altı ay geçti... Şimdiye kadar neredeydi o adamlar?... Bir şey değil, Rıdvan'ın baktığı bir de anacığı var...

Öyle deyince gözlerini kapadı... Üzüldüğü belliydi. Rıdvan Ankara'da olsa demek ki geri alacaktı.

Bir yıl sonra İstanbul'a geldiğimizde Salih Beye söylettik. Rıdvan'ı yeniden işe alması için... Atatürk'ten bu konuda izin almış olacak ki, hemen bana:

— Paşa affetti... Git Rıdvan'ı bul... Dedi.

Araba tutup Rıdvan'ı berber dükkânlarında aradım, bulamadım. Saraya döndüğümde bir de baktım ki Rıdvan orada. Atatürk, başıyla Rıdvan'ı işaret ederek şöyle dedi:

— Çelebi Efendi, Rıdvan dışarda çok kazanmış ama, yine de bizi tercih etti...

Bir yıl önce söylediklerimi unutmamıştı. Rıdvan ölünceye kadar Atatürk'ün hizmetinde çalıştı...

ÇANKAYA'DA eski Köşkün misafir salonunda camekânlı bir büfe vardı. Her zaman kilitli tutulan büfenin içinde Padişahlara ait madalya ve nişanlar bulunuyordu. Vitrin camının üzerinde çaprazlama asılı, kabzaları, pırlantalı, iki kılıç dururdu. Bir sabah baktım ki Atatürk, bu vitrin camının önünde durmuş, inceden inceye bakıyor. Beni görünce seslendi:

— Çelebi Efendi... Bu kılıçların üzerindeki pırlantalar çıkarılmış.

Hayretle büfeye yaklaştım... Atatürk'ün dedikleri doğruydu. Gerçekten de kılıçların üzerindeki pırlantalar alınmıştı.

— Ne oldu pırlantalar?... Diye sordu. — Bilmiyorum efendim... Dedim.

Dedim ama, içim hiç te rahat değildi. Orda bizden başka kimse yoktu. Kim çalacak? Çalsa çalsa hiz-metkârlar çalardı...

Bir yandan da kafamı çalıştırıyor, elmasları kimin çaldığını çözmeğe uğraşıyordum. Bütün tanıdıklarım gözümün önünden bir şerit gibi geçip gidiyordu.

İki üç hafta kadar önce bizde çalışan Şamlı Hüseyin adlı bir çocuğun kılıçlara dikkatle baktığını görmüştüm. Hüseyin, üstelik kumara da düşkündü. Kumar oynar kazanırdı. Bir seferinde kumardan altın kordon getirmişti.

Şüphelerimi söyledim. Yaverlerde ayni şeyi düşünmüşler. Soruşturma başladı. Şamlı Hüseyin sıkı bir şekilde sorguya çekildi. Bir süre sonra da Köşkten ayrıldı. Lekeli olarak gitti...

Birkaç ay sonraydı. Karacaoğlan Caddesinde Hüseyin'e rastladım. Ayaküstü konuştuk. O gün izinli olduğumu öğrenince:

— Bize gidelim... Dedi.

Eski arkadaş... Hayır mı diyeceksin?... Kalktık gittik. Yemek çıkardı. Bu arada evlenmiş. Karısıyla tanıştırdı. Hoş beş ettik. Akşam ayrılıp köşke döndüm.

Atatürk'ün yanında çalışanlar, yani bizler dışarı çıktığımızda nereye gidiyoruz, kimlerle görüşüyoruz, takip edildiğimizi biliyordum. O gün Hüseyin'lere gittiğim haberi verilmiş olacak ki, sofrada Atatürk birden bire bana:

— Sen Hüseyin'i görüyor musun? Diye sordu.

— Evet... Dedim. Evine gittim.

— Konuş, konuş çekinme...

— Çekinmiyorum efendim...

Nasıl rastladığımı, evine nasıl gittiğimi başından sonuna dek anlattım. Bunun üzerine:

— Onun bu işte kabahati yok. Bir oyuna gelmiş. Kılıçların üstündeki pırlantaları bizim kızlardan biri almış, Hüseyin'e verip sattırmış. Hüseyin'le görüşmende bir mahzur yok.

Altından ne çıkacak diye bekliyordum. Rahat bir nefes aldım. O sırada yanımızda bulunan Cevat Abbas:

— Çelebi, madem ki, o seni evine çağırdı. Sen de onu Marmara Köşküne davet et, ağırla... Deyince şaşırdım:

— Aman efendim... Burası benim evim değil ki... Hem Hüseyin gelse bile elin nikâhlı karısı gelir mi? Dedim...

EDVAR BİYANGO ORKESTRASI

1929 YILINDA Ankara'ya Arjantin'den bir müzik topluluğu gelmişti. Edvar Biyango Orkestrası adını taşıyan bu toplulukta iki erkek, bir kız vardı. Sıcak kanlı, cana yakın insanlardı. Çikolata rengi kız şarkı söylüyor, çocuklarsa keman ve gitar çalıyorlardı.

Bir gece Edvar Biyango Orkestrası Marmara Köşkü'ne gelmiş, Atatürk'ün önünde bir konser veriyordu. Birçok güzel melodiler çalındı. O sırada Vasıf Çınar, Lâtin Amerikalı müzisiyenlere:

— Bizim İstiklâl Marşı'mızı çalabilir misiniz? Diye sordu.

— Deneyelim... Dediler.

Keman çalan genç, üç kez dinledikten sonra İstiklâl Marşı'nı başladı kemanıyla çalmağa... Hem ne çalış... Herkes dikkat kesilmiş, kemanın çıkardığı sihirli nağmeleri dinliyor. İstiklâl Marşı'nı hiç te kemandan dinlememiştim.. Ne de güzel oluyormuş. Gözüm Atatürk'teydi. O'nun da çok hoşuna gittiğini uzaktan hareketlerinden seziyordum.

Arjantin tangoları o zaman pek modaydı. Karşımızda ise bir Arjantin Orkestrası vardı. Tangoların biri bitiyor, öbürü başlıyordu. Coşkunluk son haddine varmıştı. Şimdi adı hatırımda kalmadı. Çok ahenkli bir tangoyu dinleyen Atatürk:

— Çok güzel, çok güzel... Dedi. Bir daha çalsınlar söyle...

Hemen koşup Atatürk'ün emrini ilettim. Yeni baştan başladılar çalmağa... Ne güzel, ne eşsiz günlerdi onlar... Bir daha geri gelir mi hiç?... Ne gezer?...

İNSANLAR ŞAHTADIR

TRAKYA gezilerinden birinde Atatürk, Kırklareli'ndeki bir ilkokula uğramış, sınıfları geziyordu. Öğrencilerden birinin önündeki kitapta şaka kalkmış at resimleri vardı. Atatürk, çocuğun önünde durduktan sonra şöyle bir soru sordu:

— Bunlar nedir?

— Şaha kalkmış atlardır...

— Atlar şaha kalkar, peki güzel, insanlar da kalkar mı ?

Gözü pek bir çocuktu bu... Atatürk'ü şöyle bir süzdü. Sonra hiç ürkmeden şu umulmadık karşılığı verdi:

— Zaten insanlar şahtadır, kalkmaz... Çocuğun bu zekice cevabı Atatürk'ün çok hoşuna gitmişti. Gülümseyerek:

- Aferin!... Dedikten sonra, kimin çocuğu olduğunu sordu. Çocuk:

— Meyhanecinin... Deyince Atatürk daha çok keyiflendi:

— Tevekkeli meyhaneci çocuğu böyle zeki olur... Dedi.

MASAJ YAPTIRIYOR

ATATÜRK, vücut yapısı olarak muntazam bir insandı. Boyu 1,76, kilosu 76 dıydı. Bakışları kendisini çok daha heybetli gösterirdi. Çok zaman sabaha karşı yattığı ve uykusunu tam olarak alamadığı halde, zindeliğinden hiçbir şey yitirmezdi. Hayatının son zamanlarında hastalığı nedeniyle otuz kilo zayıflamış ve kırkaltı kiloya kadar düşmüştü.

Suya karşı düşkündü. Her gün banyo alır ve sabahları masaj yaptırırdı. Masajı berber Mehmet ve Rıdvan, Vasfiye ve Ülfet hanımlar yaparlardı. İstanbul'a geldiği zamanlar, sabah banyosundan sonra çok tanınmış bir masör olan Arap Şahver masajını yapardı.

Her sabah sakal traşı olurdu. Bâzı geceler baloya gitmesi gerektiği zaman akşamları da ikinci kez traş olduğu olurdu.

Çok temiz adamdı. Her gün çamaşır elbise değiştirirdi. Bizi sakallı görürse kızardı. Bu yüzden giyimimize dikkat eder, her gün centilmenler gibi traş olurduk.

Cumhuriyetten sonra bıyıklarını kesmiş ve bir daha bıyık bırakmamıştı. Bıyığı sevmediğini bâzı konuşmaları arasında duymuştum. Fakat bıyık bırakan yakınlarına bir şey demezdi.

En çok lâcivert çizgili elbisesini severdi. Bu elbise eskidiği halde atmıyor, ördürüp yine giyiyordu. Gömleklerinin hepsi beyaz renkteydi. Ölçüsü bilindiği için İsviçre'de yapılır ve hazır gelirdi. Elbiselerini İstanbul'a gelince Beyoğlu'ndaki terzi Arman'a diktirirdi. Prova sevmez ve yaptırmazdı. Bir kez ölçü alındı mı, bütün elbiseler o ölçüye göre dikilir ve yollanırdı.

BİZİM VİLLAMIZ YOK

CUMHURBAŞKANLIĞI Umumi Kâtibi, milletvekili Ruşen Eşref Ünaydın, Atatürk'ün sofrasından hiç eksik olmazdı. Bir gün ölüm konusu açılmış. Atatürk, Ruşen Eşref Ünaydın'a:

— Yahu, Allah muhafaza, bir gün bana bir şey olursa bu çocukların hali ne olur? Diye bizi işaret ederek sormuş. Ruşen Eşref te şöyle demiş:

— Paşam biz varız ya?...

Bugün Napoleon'un uşaklarının torunlarının bile Paris'te Seine nehri kıyısında villaları, köşkleri var. Varlık içinde yüzüyorlar. Bütün meziyetleri de, Napo-leon'a hizmet eden uşakların torunlarının torunu oluşları...

Atatürk, sanki bizim geleceğimizi okumuş gibi *o* soruyu sormuş. Bize değil villa; su bile vermediler. Yalova Kaplıcalarındaki mübayaa memurluğundan se-kizyüz lirayla emekliye ayrıldım. Gördüğüm, servet bundan ibaret. Oda yıllarca verdiğim emeğin, çalış-mamın karşılığı...

Atatürk'ün ölümünden sonra vasiyetnamesi açıklandığı zaman bir ikinci vasiyetnamenin daha bulunduğu, bunda Ata'nın çok sevdiği hizmetkâr, berber, odacı gibi özel hayatında beraber olduğu kişilere ilişkin maddeler bulunduğu, fakat sonradan bu vasiyetnamenin yok edildiği yolunda söylentiler çıkmıştı. Arkadaşlar araştırmışlar, fakat bu söylentileri doğrulayan bir ize rastlıyamamışlardı. Oysa Atatürk, bizlerle çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmalarda geleceğimizin garanti altına alınacağı yolunda sözler etmişti.. Hepimizin kafasında o kayıp (!) vasiyetname hâlâ bir soru olarak kalmıştır.

YANINDA ÇALIŞANLAR

EMRİNDE çalışarak Atatürk'e hizmet edenleri şu şekilde sınıflandırmak yerin-
de olacaktır:

Başyaver Rüsuhi Bey, ikinci yaver Sami Bey, ü-çüncü yaver Celal Üner. Yine ikinci yaverlerden Naşit, Şükrü, Cevdet Beyler...

Umumî Kâtip Tevfik Bey, Hasan Rıza Soyak, Özel Kalem Müdürü Sabit Bey, Özel Kalem Müdür yardımcısı ve memurları.. Kütüphane memuru Nuri.

Başsofracı İbrahim Güven, Cemal Granda, Hüseyin, Ali Bebek, Ahmet, Nuri...

Odacılar Ekrem, Suat, iki Tahsin'ler, Hüseyin, Mustafa.

Başşoför Abdullah, şoförler Sait (öldü), iki Rem-zi'ler, Niyazi.

Doktor Kemal, Celal Tahsin, Necmi, Baki Reis.

Berberler: Mehmet ve Rıdvan.

Öbür hizmetkârlar: Bekir Çavuş, Arap Nesip Efendi (Kapıcıbaşı) Sofracı Recep'in oğlu küçük Recep.

Kadın hizmetçiler: Famdöşambr Ülfet Hanım (İnce zayıf, nahif Ankara'lı bir kadındı). Ülkü'nün annesi Selânikli Vasfiye Hanım, Yugovlav göçmeni Fatma Hanım (Ütü, çamaşır işleri yapardı.)

F. 14.

RÜŞVET VERDİĞİMİ DUYUNCA

DIŞARDA Atatürk'ün yanında çalıştığımı çok zaman saklar, kimliğimi belli etme-
meğe çalışırdım. Trende, vapurda, yârenlik edip te kim olduğumu soran çıkarsa, ticarethanelerde çalıştığımı söylerdim. Çünkü Atatürk adını duyanlar, benimle serbestçe konuşmağa çekiniyorlar, ortalıkta resmi bir hava esmeğe başlıyordu. Bir gün eniştemle Ankara'dan İstanbul'a izinli olarak Beşiktaş'ta bir ev almağa gidiyordum. Trende kibar giyimli bir adam, nereden nereye gittiğimi, kim olduğumu sordu. Nakliye işi yaptığımı söyledim. İnanmayan gözlerle bana baktı. Sonra:

— Öyle ama ben sizi Gazi Çiftliğinde Atatürk'ün arkasında gördüm... Dedi.

— Evet, bâzı kereler çiftliğe giderdim.

— Hayır, her zaman O'nun arkasındasınız... Mecbur oldum sonunda:

— Gazi'nin hizmetkârıyım... Demeğe... İstanbul'a gelince Beşiktaş'taki evle ilgili tapu
işini yaptırmak için Tapu Dairesinde beş lira istediler. Mecbur oldum vermeğe. Oysa, Atatürk'ün hizmetinde olduğumu söyleseydim, bunu alamazlardı ya... Ankara'ya gelince bir konuşma sırasında bunu Rıdvan'a anlattım. O da sabah traşında Atatürk'e anlatmış...

Akşam sofrasında Atatürk, Maliye Bakanına damdan düşer gibi şöyle sordu:

— Çelebiden rüşvet almışlar. Ne biçim iş?... Bakan bir anda ne diyeceğini şaşırmış:

— Bir yanlışlık olacak Paşam... Diye kapatmağa çalışmıştı.

Atatürk durumu benden öğrenmek istedi. Hepsini bir bir anlattım. Trendeki konuşmayı da nakletmeyi unutmadım.
Bunun üzerine Atatürk, şu anısını anlattı: Bir gün İttihatçılar zamanında Selanik'ten Fransa'ya kaçıyor. Bindiği vapurda yabancı bir kadınla karşılaşıyor. Kadın, Atatürk'e soruyor:

— Ne iş yaparsınız?

— Gazeteciyim...

— Hangi gazetede çalışıyorsunuz...

Bir gazete adı uyduruveriyor o anda. Kadın inan-mıyan gözlerle süzüyor Ata'yı:

— Sende sivil harekât yok, askersin...

— Neden?

— Elbisenin altında pandufla. Bu sivil adam işi değil, askersin...

Bunun üzerine Atatürk kadını kamaraya götürüyor, asker elbiselerini gösteriyor.

Atatürk bu anısını anlattıktan sonra bana seslendi:

— Çelebi Efendi, senin de sivil olmadığını anlamışlar, dedi. Nasıl Fransız kadın benim sivil olmadığımı anladığı gibi...

KAFANI TARİHE YORMA

TÜRK Tarih Kurumu'nun çalışmalarıyla Atatürk yakından ilgileniyor, her fırsatta Türk Tarihi'nin en geniş şekilde yazılması için çevresine telkinde bulunuyordu. Boş zamanlarında Atatürk'ün elinde tarihle ilgili kitapların düşmediğini hatırlarım.

Bir gün yine Atatürk, tarihle ilgili kalın bir kitap okuyordu. Öylesine dalmıştı ki, çevresini görecek hali yoktu. Bir sürü yurt meselesi dururken devlet başkanının kendini tarihe vermesi, Vasıf Çınar'ın biraz canını sıkmış olacak ki, Atatürk'e şöyle dediğini duydum:

— Paşam!... Tarihle uğraşıp kafanı yorma... 19 Mayıs'ta kitap okuyarak mı Samsun'a çıktın?

Atatürk, Vasıf Çınar'ın bu çok samimi yakınmasına gülümseyerek şöyle karşılık verdi:

— Ben çocukken fakirdim. İki kuruş elime geçince bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydı, bu yaptıklarımın hiç birini yapamazdım...

«FELÂH YERİNDE KALSIN»

YEPYENİ bir Türkiye kurulmuştu. Bir yandan savaşın yaraları sarılıyor, bir yandan devrimler birbirini kovalıyordu. Şapka devrimi, harf devrimi derken, dilin sadeleştirilmesi ve yabancı sözcüklerin Türk dilinden arınması işine sıra gelmişti. Bu arada Ezan'ın da Türkçe okunması ü-zerinde duruluyordu. Bu devrim de başarılmıştı sonunda. Artık müezzinler minarede «Allah-ü Ekber» yerine «Tanrı Uludur» diye sesleniyorlardı.

Ezanın Türkçe okunmasının kararlaştırılışı sıra-sında din adamlarıyla, hafızlarla çeşitli görüşmeler yapılmış, onların da düşünceleri alınmıştı.

Ezan'daki bütün Arapça sözcükler atıldığı halde «Felâh»a bir karşılık bulunamamıştı... «Haydi felâh»-ın nasıl değiştirileceği tartışılıyor, fakat kimse bunun karşılığını bulamıyordu. Felah kurtuluş anlamına geliyordu. «Haydi kurtuluş» dense, bu deyim çok garip kaçacak, dinin kudsallığıyla da bağdaşmayacaktı. Kurtuluş denince akla hemen İstanbul'da Rumların çoğunlukta bulunduğu eski Tatavla semti geliyordu.

Son çare olarak Atatürk'e başvurdular. Bu konu-da ileri sürülen düşünceleri teker teker dinleyen Atatürk te «Felâh»a bir karşılık bulunmamış olacak ki:

— Bu da Felah kalsın... Diye bu işi sonuca bağladı.

MADAM VERA

BEYOĞLU'NDAKİ Eden Lokantasına **gitmiştik.** Papazların toplantısı vardı.

Yirmidört kişilik bir masada birbirlerine ziyafet çekiyorlardı.

Mal sahibi Madam Vera güzel bir kadındı. Aslen Beyaz Rus'tu. Çok titiz ve düzenli bir servisi vardı. Atatürk, yemek sırasında Madam Vera'yı masaya ça-ğırttı:

— Lokantanız çok güzel... Diye övücü bir kaç söz ettikten sonra: Bir şeye ihtiyacınız var mı. Size yardımcı olabüir miyiz? Diye sordu.

Madam Vera, ummadığı anda başına konan bu devlet kuşundan son derece keyiflenmiş, ellerini oğuş-turarak:

— Evet var Paşam... Diye sıkıntı içinde bulun-duklarını, bir miktar krediye ihtiyaçları olduğunu söyledi. Bunun üzerine Atatürk:

— Ne kadar? Diye sordu.

— 10 bin lira kadar...

— **İş** Bankası'na söyleyelim. Mümkünse bir çaresine baksınlar... Dedikten sonra Başyaver Rüsuhi Be-ye bu konuda talimat verdi.

Ertesi günü Eden Lokantası'nın durumu inceden inceye tetkik ettirildi. Baktılar ki borç içinde... Bir süre oyaladılar...

Bu olayın tanıklarından Dr. Reşit Galip, kredi işine çok içerlemişti:

— Biz bu kadar tarih yazıp çalışıyoruz... Beş para bile aldığımız yok. Rus karısına para veriliyor... Diye başladı söylenmeğe... Oysa para falan verilmiş değildi.

ÜÇ DONDURMA YEDİ

«ATATÜRK'ün Kızı» adını alan Küçük Ül-kü, Ata'nın hususî hayatında önemli bir yer tutar. Atatürk Albümünde Ülkü ile çekilmiş çeşitli resimlerine rastlanır. Çocuğu olmıyan Atatürk için Ülkü, başlıbaşına bir sevgi kaynağı olmuştur.

Ülkü'nün annesi Selânikli Vasfiye Hanım Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım tarafından büyütülmüş. Ankara'ya gelmiş. Atatürk'ün izniyle de Gazi Orman Çiftliği İstasyon Memuru ile evlenmiş. Bu evlilikten bir kız çocukları oluyor. Atatürk bu çocuğun adının Ülkü konmasanı istiyor. Çocuk büyüdükçe Atatürk te onunla daha çok ilgilenmeğe başlıyor. Tatillerinden bir çoğunda Ülkü'nün de yanında bulunmasını istiyor. Böylece halk tarafından Ülkü'ye «Atatürk'ün Kızı» adı takılıyor.

Ülkü, Atatürk'e hayatta nazını en çok geçiren insanlardan biriydi. Bir çok kimsenin Ata'ya korkudan söylemeğe cesaret edemediği şeyleri o, hiç çekinmeden büyük bir samimiyetle söylemesini bilirdi. Atatürk te Ülkü'ye kızmaz, onun bütün söylediklerini büyük bir dikkatle dinlerdi. Ülkü'nün O'na «Atatürkçü-ğüm» diye incecik sesiyle seslenişi hiç gözümün önünden gitmez.

Atatürk'ün son yaz mevsimiydi. Bir gece Savarona yatında Ülkü dondurma yiyordu. Sıcak bir geceydi. Zaten perhiz olan Atatürk dondurmayı görünce canı çekti ve kamarot Rıza'ya hemen bir dondurma getirmesini emretti.

Kamarot Rıza hiç kimseye sormadan Atatürk'e gidip bir dondurma getirdi. Büyük bir iştahla dondurmayı yiyen Atatürk:

— Çok hoşuma gitti. Bir tane daha getir…

Emrini verdi. İkinci dondurma da geldi. Onu da yedi. Bir üçüncüsünü istedi.

Atatürk'ün içi yanıyordu. Üç dondurma, hararetini söndürmeğe yetmemişti! Arkasından bir bardak da suğutulmuş su içti.

Derken gece yarısına doğru yatta ilk kriz geldi. Orada hazır bulunan Dr. Neşet Ömer İrdelp derhal u-yandırıldı. Neşet Ömer Ata'nın hususî doktoruydu. İlk tedaviyi yaptı. Fakat vaziyeti tehlikeli görüyordu.

Dünya çapında bir adamın tedavisinde bu dakikadan sonra artık sorumluluk alamıyacağını söyledi ve Avrupa'dan hemen bir mütehassıs doktor çağırılma-sını istedi.

BUZ SANDIKLARINI ATTIRIYOR

ATATÜRK'ün hususî doktoru Neşet Ömer İrdelp Avrupadan doktor getirtilmesini istedikten sonra dünyaca tanınmış Fransız doktoru Fsenjan çağırıldı. İlk konsültasyon yapıldıkton sonra Dr. Fsenjan şu öğütlerde bulundu:

— Yatak odasında dolaşabilir. Dışarıya çıkmak yasaktır. Merdiven inip binmiyecektir. Hava tertibatı kâfi gelmediği için duvarlara buz sandıkları konulacak.

Ve daha buna benzer bir çok yasaklar koyduktan sonra Fransız doktoru Savarona'dan ayrıldı, şehre indi. O gider gitmez de Atatürk beni çağırdı:

— Çelebi Efendi, bu sandıklardaki buzların faydası var mı?

Diye sordu. Buz sandıklarının yanına giderek baktım. Ne faydası olabilirdi ki:

— Hiç faydası yok. Paşam... Diye cevap verdim.

— Doktor gitti mi? Diye yavaş bir sesle sordu.

— Evet Paşam, şimdi motora bindi.

— Öyleyse hemen buz kutularını çıkarın. Buz kutuları buraları kirletmesin...

Hemen buz kutularını duvarlardan çıkardım. A-tatürk'ün Fransız doktorunun yasaklarına içerlediği muhakkaktı. Fakat onun yanında itiraz etmek istemediği anlaşılıyordu. Sadece buz kutularını çıkartmakla kalmadı. Kendini biraz serbest hissedince hemen yata hareket emrini verdirtti.

Savarona Marmara'ya doğru yol aldı. Ertesi günü Şarköy'e vardık. Çok güzel bir yaz günüydü. Ata'nın canı yukarı çıkmak

istiyordu. Böyle havada hürriyet a-şığı bir insan için kamarada kapalı kalmak ne demekti? Fakat doktorlar ona dışarı çıkmasını kesin olarak yasaklamışlardı. Böyle olduğu halde.

— Çelebi Efendi, şezlongu güverteye çıkar…

Emrini verdi, ister istemez emrini yerine getirdim. Bir taraftan da üzülüyordum Ya hastalığı geçmezse, artarsa diye kaygı içindeydim.

Atatürk güverteye çıktı. Şezlongta bir süre u-zandıktan sonra tekrar aşağıya indi. Açık hava onu fazlasıyle yormuştu. O geceyi Şarköy'de geçirdik. A-tatürk'ün şerefine gece halk sahilde bir fener alayı düzenlemişti. Fakat Atatürk'ün dışarı çıkmadığını görünce üzüldüler. Ne çare ki, hastanın ayakta duracak hali yoktu. Bunu halka duyurmamak gerekti. Millet Ata'sının hastalığını biliyordu. Fakat bu derece ağır bir hal aldığı saklanıyordu.

O gün yatla Marmara'da dolaştık. Bu süre içinde Atatürk kâh kamarasında dinlendi, kâh yasak kararını dinlemiyerek güverteye çıktı. Ertesi günü Dolmabahçe önlerine demirledik.

Tam 56 gün yatta istirahat ettikten sonra bir gece Atatürk'ü koltuğa oturttular. Koltuk başta Kılıç Ali, Muhafız Alay Kumandanı İsmail Hakkı Tekçe, Polis memuru Faik Çelen, Başyaver Celâl Üner, bir de kapıdaki nöbetçi askerin elleri üzerinde Savarona yatından alınarak ağır ağır merdivenlerden indirildi. İstanbul motoruna bindirilerek Dolmabahçe Sarayına götü-rüldü.

Bu gidiş Atatürk'ün son gidişi oldu. Bir daha Savaronaya dönmek kısmet olmadı.

MAREŞAL ÇAKMAK'LA YATTA

ATATÜRK daha Savarona yatında hastay- ken Ankara'dan o zaman Başbakan bulunan Celâl Bayar ile Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak ta sık sık İstanbula gelir ve Atatürk'ü ziyaret ederlerdi.

Atatürk Mareşal Çakmak'ın ziyaretine çok önem verir ve hiç kimseye göstermediği saygıyı ona gösterirdi. Çankaya davetlerinde bile öyleydi, Mareşalin bulunduğu ziyafetlerde masaya içki konmaz. Atatürk de o gece yemekte içki perhizi yapar ya da bir iki kadeh içer, sofra en geç gece saat 11 de dağıtılır, sabahlara kadar devam eden şölenlere veda edilirdi.

Mareşal Fevzi Çakmak, Savarona yatına geleceği zaman Atatürk hasta olduğu halde yatın iskelesine çıkar, bir iki saat süren toplantılardan sonra yine iskeleye kadar getirip motora bindirirdi.

Ata'nın hastalığı sırasında eski Başbakan ve Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı arkadaşı İsmet İnönü'nün geldiğini hiç görmedim. Aradan günler geçtikçe bu merak adamakıllı içimi kemirmeğe başladı. Acaba aralarında bir dargınlık mı vardı? Sonunda dayanamadım. Bir gün Başyaver Celâl Beye sordum:

— İsmet Paşa Atatürk'ü çok severdi. Niçin gelip görmüyor?

— Cemal, bir kaç defa gelmek için telefon etti. Atatürke haber verdik. İsmet Paşa gelip sizi ziyaret etmek istiyor, dedik. «Ankara'dan ayrılmasın.» diye cevap verdi. Biz de İsmet İnönüye Atatürk'ün sözlerini aynen tekrarladık. Bunun tepkisinin ne olduğunu bilmiyorum…

Artık bu karın şişmesi tehlikeli bir hal yarattığından su alma yoluna gitmekten başka çare göremi-yorlardı. Fakat doktorlar su alma işlemini elden geldiği kadar geciktirmek kararında görünüyorlardı. Atatürk te durumun ciddiliğinin farkındaydı. Hatta bir gün doktorlara:

— Su almak ameliyesi tehlikeli midir, acı verir mi? diye sormuştu. Fakat doktorlar onu kaygılandırmamak için çok basit olduğunu, hatta bu işi kendileri değil, asistanlarına yaptırdıklarını söylüyorlardı. Aslında bu, doktorların sakladıklarından da tehlikeli bir şeydi. Barsaklardan biri de delinebilirdi.

VASİYETNAMESİNİ EMİRLE YAZDIRDI

HASTALIK gittikçe ilerliyor, karın gittikçe şişiyordu. Atatürk çevresindekilere neşeli görünmek istediği halde acı içinde kıvrandığı belli oluyordu. Yorgunluk ve halsizlik yüzünü inceltmiş, onu bitkin bir hale getirmişti. Karnının su toplaması yüzünden artık yatakta dik oturamaz hale gelmişti. Bu yüzden arkasına yastıklar koyuyorlardı.

Sonunda Atatürk bütün dayanıklılığını kaybetmeğe başladı. Artık acıya dayanamaz hale gelmişti... Doktorlara:

— Karnımdaki suyu bir an evvel alın... Diye emir verdi. Fakat hiç birinde buna cesaret yoktu. Daha bir süre suyun alınmamasını uygun görüyorlardı.

Atatürk'ün suyun alınması için diretmesi, tam da Fransız doktorunun ikinci gelişine rastladı, Doktor, Atatürk'ü daha iyi bulacağını umut ettiğini söylemişti. Fakat gelir gelmez düş kırıklığına uğradı. Bunun üzerine Atatürk'e bakan Türk doktorlariyle

Fransız doktoru arasında uzun süren bir görüşme oldu ve Atatürk'ün karnından suyun alınmasına karar verildi. Yoksa acısını hafifletecek başka hiç bir çare kalmamıştı ve bunu yapmağa zorunluydular. Yoksa hastalık daha kötüye doğru gitmeğe başlamıştı.

Atatürk, karnından ilk kez su alınmasından bir süre önce vasiyetnamesini hazırlamış ve kendi eliyle notere vermişti. Çünkü yavaş yavaş öleceğini artık O da anlamıştı.

Karnının gittikçe şişmesi, idrarının kesilmesi, Avrupa'lardan getirilen doktorların hastalığının karşısında elleri kolları bağlı kalması, O'na ölümün kaçınılmaz bir şey olduğunu anlatmıştı.

Hastalığının «Siroz» olduğunu biliyordu,

Vasiyetnamesinin hazırlanması için Umumî Kâtip Hasan Rıza Soyak'ın yardımını istediğini duymuştuk. Bir gün Soyak'ı çağırdı. Mal olarak nesi varsa bir listesini çıkarmasını istedi. Umumî Kâtip buna hiç lüzum olmadığını, kendilerine yapılacak operasyonun basit ve tehlikesiz bir şey olduğunu, bundan kaygılanacak hiç bir şey bulunmadığını söylüyorsa da dinletemiyordu...

— Bunu behemahal yapalım... Diyorsa. Emir emirdi.

Hem daha fazla ısrar etmesi, zaten hasta olan Atatürk'ü üzebilirdi.

Umumî Kâtip bürosuna giderek kayıtlardan istediği listeyi çıkarıyor. Bu liste esas tutularak Kocaeli Milletvekili Selâhattin Yargı ile bir vasiyetname hazırlanıyor.

Atatürk vasiyetnamesinde bütün mal ve mülkünü yine millete bırakmaktaydı. Şahsî servetinden, çok yakınlarına, sevdiklerine aylık bağlanıyordu.

Vasiyetnamede yaşadıkları sürece kızkardeşi Makbule Atadan'a ayda 1000, Prof. Afet İnan'a 800, tayyareci Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200, Rükiye ve Nebile'ye de 100 er lira bırakıyordu. Ayrıca Sabiha Gökçen'e bir ev alabilecek para verilecek, Makbule Atadan'ın da Çankaya'da oturduğu ev ölünceye

kadar emrinde kalacaktı. Bunlardan başka İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek öğretimlerini bitirinceye kadar gereken yardımın yapılmasına ilişkin bir madde de vardı.

Umumî Kâtip Hasa Rıza Soyak, Atatürk'ün emrettiği gün Altıncı Noter İsmail Kunter'i Ata'nın yatmakta olduğu üst kattaki denize bakan odaya götürüyor. Atatürk onları pijaması ve robdöşambrı sırtında, traş olmuş vaziyette karşılıyor. Sigara ve kahveler içildikten sonra bir süre şundan bundan ko-nuşuluyor; fakat hastalığından hiç sözedilmiyor. Sonunda Umumî Kâtip'le Noter, gitmek üzere ayağa kalkıp izin istedikleri zaman, masanın üzerinden aldığı kapalı bir zarfı Notere doğru uzatarak:

— Bu benim vasiyetnamemdir. İcabettiği zaman açarsınız. Diyordu. Hasan Rıza Soyak sonradan bunları anlatırken gözlerinin yaşlarla dolduğunu farket-miştim.

ARTIK DUA EDİYORDUK

BÜTÜN memleket Atatürk'ün hastalığıyla ilgiliydi. Herkes sabah gazetesini açın-
ca iyi bir haber alır umuduyla heyecanlanıyor, fakat beklediği müjdeyi göremiyordu. Milletten hastalığın gidişi saklandığı için henüz işin tehlikeli hali memlekete yayılmamıştı. Avrupadan doktorlar gelmişti, elbette ki bu hastalığa da bir çare bulacaklar, Atatürk'ü eski sağlığına kavuşturacaklardı. Halk bu şekilde avutuluyordu.

Oysa biz işin içindeydik. Her saat değil, hatta her dakika kulağımıza bir başka haber çalındığı için gece uykularımızda bile Atatürk'ten başka şey düşünemez olmuştuk. Yarabbi, ne buhranlı günler geçiriyorduk. Her gece O'nun yaşaması için Allaha dua ediyordum. Çok zaman yastığım gözyaşından sırsıklam ıslanıyordu. Günler geçiyor, fakat beklenen iyi haber bir türlü gelmiyordu.

Atatürk'ün karnından ilk olarak bir tenekeye yakın su alındıktan sonra O'nun birden çöktüğü, çok

zayıf düştüğü haberi geldi. Böyle olduğu halde içi-mizde yine bir umut belirmişti. Sudan kurtuldu, belki düzelir diye düşünüyor, birbirimizle hastalık hakkında fikir yürütüyorduk.

Su alındıktan sonra Atatürk biraz sakinleşmiş diye duyduk. Fakat gece inlemeleri kesilmedi denilince, yüreğim ağzıma gelir gibi oldu.

O sıralar ben, Savarona yatıyla Bebek'e gittim. Yatı neden Dolmabahçe önlerinden kaldırıp Bebek'e göndermişlerdi bilmiyordum. Fakat hemen her gün Saraya geliyor, arkadaşlarımdan Ata'nın sağlık durumu hakkında bir şeyler öğrenmeğe çalışıyordum. Yattaki personel de gözleri yolda, akşam benim dönmemi sabırsızlıkla bekliyor, beni güvertede karşılıyor, fakat ağzımı açmadığımı görünce, bir değişiklik olmadığını anlıyarak susuyorlardı.

ÇOK ACI ÇEKİYORDU

ATATÜRK hasta yattığı son günlerinde ge- rek Savarona yatındayken, gerekse Dol-mabahçe Sarayı'nda gecelik kıyafeti olan entariyle dolaşır ve uzanırdı. Fransız doktorunu sevmeyişine karşı, hiç bir zaman başucundan ayrılmayan Doktor Şakir Ahmet ve Ziya Naki'ye karşı derin bir sevgi besliyordu. Türk doktorlarına daha çok güvendiği her halinden belli oluyordu.

Koltukla Savarona'dan Dolmabahçe'ye taşındıktan sonra Atatürk, daha önce neden Saray'a gelmediğine üzülür bir hal takınmıştı. Çünkü yattaki cehen-nemi andırır sıcaktan burada eser yoktu. Saray'ın odaları daha serinceydi. Hem burada buz sandıkları gerekmiyordu.

Atatürk'ün karnı günden güne şişiyordu. Bu yüzden nefes almakta güçlük çektiğini görüyorduk. Bizi artık pek yanına bırakmıyorlardı. Pek önemli bir görev için doktorların istediği bir şeyi götürmek üzere kapısına gidiyor, çoğu zaman da içeri girmeden dönüyorduk. Ancak kapının aralığından ne görebilirsek o kadar... Ata'nın hastalığı hepimizin kolunu kanadını kırmış, Saray derin bir ölüm sessizliğine bürünmüştü.

SON BAYRAMI

ATATÜRK'ÜN durumu ağırlaşıyor ve ya- pılan iyileştirme çalışmaları sonuçsuz kalıyordu. Günden güne bir mum gibi eridiğini görüyorduk. Bir ara Atatürk'ün Ankara'ya gitmek için israr ettiği, «Orada yapacak çok mühim işlerim var. Beni derhal Ankara'ya götürün,» diye emir verdiği söylentileri çıktı. Hepimizi bir heyecan dalgası kapladı. Gider mi gider... Diye düşünüyorduk. Giderse ne olur? Trenin sarsıntısından daha çok kuvvetten düşer mi, yoksa daha büyük bir felâket gelir mi? Gitmezse kurtulur mu? Diye aramızda tartışmalara başlamıştık. Bütün günümüzü bu tür konuşmalar alıyordu. Sonunda doktorların elbirliğiyle verdikleri karar her şeye üstün oldu. Atatürk, Saraydan hiç bir yere çıkarılmayacak, gerektiği kadar Ankara yolculuğu konusunda oyalanacaktı.

Hastalık ilerledikçe kaygılar da artmağa başladı. Belki yararlı olur umuduyla Avusturya ve Almanya'dan birer tanınmış profesör getirtildi. Fakat sonuç değişmedi. Bunlar da ayni hastalığı buldular ve ayni tedaviyi uygulamağa başladılar.

Bebek'le Dolmabahçe arasında nasıl gidip geldiğimi şimdi düşündükçe o günleri yaşar gibi oluyorum. Heyecandan bitkin bir hale gelmiştim o günler... Bazan korkudan, kötü, acı haberin korkusundan Saray'a gidemediğim zamanlar da telefonla Dolmahçe'-nin santralını bulup ürkek ürkek santral memuru Kemal Bey'e «Değişiklik var mı?» diye soruyordum. Ondan «Hayır» cevabını alınca içime su serpiliyor, hemen yattaki arkadaşlarımın yanına koşup «Çok şükür daha yaşıyor» diyordum. Ondan sonra hep birden «İnşallah kurtulur» diye başlıyorduk duaya.

Böylece 1938 yılının Cumhuriyet Bayramı gelip çattı. Halka bir şey duyurmamak ve şehirde yas havası estirmemek için şenliklerin eskiden olduğu gibi yapılması uygun görüldü. Yine taklar kuruldu, parlak bir geçit töreni yapıldı, gece fener alayları düzenlendi. Hatta Kuleli'liler Sarayın önüne vapurla gelip gösteri yaptılar. Gece sabaha kadar havayi fişeklerle şenlikler sürüp gitti.

Biz Cumhuriyet Bayramı'nın onbeşinci yıl şenliklerine candan katılamadık. İçimiz kan ağlıyordu. Hep Büyük Ata'yı düşünüyorduk. Kimbilir O, şenlikleri göremediği için ne kadar üzülmüştür. Sevgili milletinin arasına katılamadığı için kendi kendini yemiştir.

SON DAKİKALARI

CUMHURİYET Bayramı'nın ertesi günü Atatürk'ün ateşinin birden bire yükseldiğini duyduk. İçimizi derin bir üzüntü kapladı. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Derken, bir haber daha geldi: Atatürk komaya girdi... Bütün Saray ileri gelenlerini, iğne üstünde uykusuz tutan bu ilk koma, kırksekiz saat sürdü. Komadan sonra birkaç kelime konuştuğunu öğrendik. Artık sakinleşti, deniyordu. Hepimizi bir ferahlık kaplamıştı. Bayağı umutlan-mıştık. Tehlikeyi atlattı diye düşünüyorduk.

Atatürk, atlattığı tehlikenin farkındaydı. Çevresindekilere: «Bana ne oldu?» diye sormuş ve «Derin bir uyku uyudunuz» karşılığına pek inanmamıştı. Fakat inanmadığını beli etmek istemiyor görünmüştü.

Birinci komadan sonra artık doktorlar Atatürk'ün başından ayrılmaz olmuşlar diye duyduk. Dr. Neşet Ömer her zaman başucunda, öbürleri de ikişer ikişer nöbetteymişler. Birinci komadan kurtuluşun verdiği sevinç uzun sürmedi. Atatürk'ün karnındaki su yine çoğalmağa başladı. Yatakta oturamaz; uzanamaz oldu. Çektiği acı arttıkça arttı. Fakat öylesine daya

nıklıydı ki, herkesi bu hali şaşkına çeviriyordu. Her sabah gazeteleri başından sonuna kadar okuması eski halini hatırlatıyordu.

Atatürk artık nefes almakta da güçlük çekiyordu. Bu yüzden yeniden karnından su alınmasında israr etmeğe başladı. Doktorlar önce buna karşı çık-tılarsa da, sonunda oybirliğiyle suyun alınması konusunda birleştiler. İkinci su da alındı. Fakat bu operasyon, Ata'yı iyiden iyiye halsiz bırakmağa yetmişti. Sonunda 8 Kasım günü kay ettikten sonra ikinci komaya girdiğini duyduk.

Atatürk'ün berberi Mehmet, birden bire fenalaştığını ve kay etmeğe başladığını haber verince, Hasan Rıza Soyak, Kılıç Ali, Neşet Ömer ve Abravaya, A-tatürk'ün başucuna koşmuşlar. Atatürk onlara «Saat kaç?» diye sormuş...

9 Kasım'ı dalgın bir halde geçiren Atatürk, dakikadan dakikaya sönmeğe başlamış. Gelen haberlere göre artık umut kalmamıştı. Doktorlarda da umut yoktu. Gözyaşlarımızı tutamıyorduk. Artık hayat bize zindan gibi görünmeğe başlamıştı. O geceyi uykusuz geçirdim. Yine de dua etmekten kendimi alamıyordum.

SALİH BOZÜYÜK KENDİNİ VURUYOR

ATATÜRK'E oniki yıllık hizmetim bir film gibi gözlerimin önünden geçti. Boğazıma bir şey tıkanmıştı. Kâbus içinde, sırsıklam terlemiştim. Sabahı güç ettim. Şafakla beraber biraz dalar gibi olmuştum.

Uykusuz gecenin sabahında vücudum ezilmiş gibi yatağımdan çıktım. Biraz sonra Saray'a gider, vaziyeti öğrenirim diye düşünüyordum.

Yatta işlerimi bitirirken Bebek Polis Karakolunun bayrağının yavaş yavaş yarıya doğru indiğini gördüm. Bütün vücudum sanki karıncalanıyordu. Bir anda şiddetli bir ürperti sardı her yanımı...

O anda acı gerçeği anlamıştım. Demek ki, Atatürk yaşamıyordu artık. O mavi gözler bir daha par-lamamak üzere sönmüştü. Bir an duygusuz, taş gibi kaskatı kaldım. Ne ağlıyabiliyor, ne de bir ses çıkarabiliyordum. Bir süre içim ürperme dolu öyle durak-sadım. Neden sonra kendimi toparlayıp aşağıya koştum. Arkadaşlarıma: «Ölmüş...» Diyebildim.

O anda yatta bir feryat figandır başladı. Hiç kimse gözyaşlarını tutamıyordu. Benim de o ilk duygusuz, taş gibi halim geçmiş, yanaklarımdan yaşlar süzülmeğe başlamıştı.

Kendimi toparladıktan sonra rıhtıma çıktım. Hemen telefona sarılarak Saray'ın santral memuru Kemal Beyi aradım. Hâlâ inanamıyor, inanmak istemiyordum. Sesimi duyunca tanıdı. Sadece «Doğru» diyebildi. Başka bir şey söylemedi.

Hemen bir taksi çevirip Dolmabahçe'nin yolunu tuttum. Rüyadaymış gibi gidiyordum. Beynim zonk-luyordu. Saray'a nasıl vardım bilemem. Orası görülecek şeydi. Her yan derin bir sessizliğe bürünmüştü. Boşalmıştı denebilir. Hiç kimse kalmamıştı. Hemen oradakilere:

— Ne oldu, ne var? Diye sordum.

Aldığım cevap sessizlikten başka bir şey değildi. Bu arada Atatürk'ün bâzı çok yakınlarının durumlarını sağlamlaştırmak için Ankara'ya koşuştuklarını öğrenince üzüntüm bir kat daha arttı. Fakat bunlara karşı Atatürk'e bağlılığım hayatıyla ödeyen kimseler de vardı. O'nun ölümüne dayanamayıp acıdan kendiıü tabancayla vuran Bilecik milletvekili Salih Bozüyük kanlar içinde bir köşede yatıyordu.

Bu manzarayı görünce biraz daha fenalaştım. Salih Bozüyük o anda ölmemiş, ama aldığı yaraların etkisiyle bir yıl sonra hayata gözlerini kapamıştı. Atatürk'e bu denli aşkla bağlı bir insanın daha olabileceğini sanmıyorum. Salih Bey gösterdiği fedakârlıkla, hayatım boyunca gözümün önünden gitmiyecek kişilerdendir.

YÜZÜNDEKİ TÜLBENTİ KALDIRIP BAKTIM

ATATÜRK Dolmabahçe Sarayı'nda Ha-rem Kısmında, her zaman yattığı odada yatıyordu. Artık bu odaya bakamıyor, fenalaşıyordum. Yaldızlı mobilyalar, üzeri yaldızla süslü mavi tavan bir ölüm rengine bürünmüştü. Atatürk bu odada sonsuz uykusunu uyuyordu. Geniş bir yatakta, tek yastıkta yatıyordu. Hayattayken gülkurusu rengini severdi. Yine öyle bir renk içinde sonsuz uykusuna dalmıştı.

Saray'da Rıza adlı bir sofracı arkadaşım daha vardı. Onunla beraber yavaşça odadan içeri süzülmüştük. Çenesi bağlanmış vaziyette hareketsiz duruyordu. İki genç subay ayak ucunda nöbet bekliyorlardı. Atatürk öldükten bir saat kadar sonra İstanbul'daki Ordu Müfettişi, Ankara'dan verilen emirle cenaze töreni için hazırlıklara geçirilmiş, üniformalı subaylar tarafından başucunda nöbet tutulmağa başlanmıştı.

İşte ölümüne bir türlü inanamadığım o büyük insan, o koskoca tarih biraz ilerde çenesi bağlanmış şekilde yatıyordu. Her gelip geçici insan gibi o da göçmüştü. Fakat O, dünya durdukça yaşayacak ender insanlardan biriydi.

— Bir türlü öldüğüne inanamadım. Aç bakalım yüzünü. Dedim.

Yüzündeki tülbenti açtırdım. Gözyaşlarımı içime akıtarak yüzüne, bir daha sadece resimlerinde göreceğim yüzüne uzun uzun baktım. Yüzü hafif siyahtı, morarmış gibiydi.

— Hakikaten şimdi inandım... Dedim.

O günü nasıl geçirdiğimi bilmiyorum. Kendime sahip değildim. Saraydan bir türlü ayrılamıyordum. O anda yattaki görevi kim düşünür.

Saray'da o güne kadar görülmemiş bambaşka bir çalışma vardı. Abanoz ağacından bir tabut yapılmıştı. Bunun içini kurşunluyorlardı.

Akşam üstü sofracı İbrahim'le Selâmlık kısmında oturup dertleşirken İsmail Hakkı Tekçe (Paşa) geldi. İbrahim'le bana dönerek:

— Son vazifemizi de yaptık. Yıkandı, kefenlendi. Dedi. Sonra nöbet sırası geldi, diyerek üniformalarını giyip nöbete gitti. Giderken arkasından şöyle dedim:

— Beyler, Paşalar, şimdi hepiniz geldiniz. Atatürk'ü bekliyorsunuz. Yıllarca onu iki cahil sofracının eline bıraktınız da şimdi mi geldiniz?

Cenaze töreninin bütün ayrıntılarını biliyorsu-nuz. Cenaze, Sarayburnu'ndan Zafer Torpidosu'yla Yavuz'a alınıp, İzmit'e doğru yol alırken, onu izleyen yabancı donanmanın gerisinde Savarona yatıyla biz de bulunuyorduk. Donanmayı Adalara kadar izledik. Önce cenaze töreni programına biz alınmamıştık. Fakat Savarona'nın o dönemde süvarisi bulunan Sait Kaptan, yatı protokole sokabilmek için Saray'a gitmiş ve çekişe çekişe istediğini yaptırmıştı. Onun:

— Büyük adamları ölümünde atı ile yatı takip etmelidir... Sözünü hiç unutmıyacağım.

ÖLDÜKTEN SONRA

ATATÜRK öldükten sonra Cumhurbaş-kanı olan İsmet İnönü, Savarona yatını hiç görmemiş. Görmeği istemiş. Yatı İnebolu'ya çağırdılar. Biz de Savarona ile İnebolu'ya gittik.

Orada öyle rıhtım falan yok. Kıyıdan uzakta demirledik. İsmet İnönü motorla yata geldi. Her tarafını gezdi ve beğendi. Kısa bir yolculuk yapıp inebolu'dan Zonguldak'a gittik. İnönü orada yattan inerek trenle Ankara'ya hareket etti.

Aradan üç yıla yakın bir zaman geçmiştir. Yıl 1941, Haziran 22... Atatürk'ün ölümünden sonra ben yine Demiryolları İşletmesi kadrosunda Savarona yatında görevliydim. Artık eski imtiyazlı durumum kalmamıştı. Yani Türkiye Cumhurbaşkanının hizmetkârı değildim.

O zamanın Başbakanı olan Refik Saydamla, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu İstanbul'a gelmişler. İsmet İnönü'yle beraber Savarona yatına binmişler. Gelibolu'ya doğru bir gezi yapıyorlardı. Güvertede İsmet İnönü ile Refik Saydam başbaşa vermişler konuşuyorlardı. Konu, İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin nazik durumuydu. O zaman çok zor durumda bulunuyorduk. Derken salondan güverteye Saraçoğlu çıktı. Cumhurbaşkanıyla Başbakanı böyle başbaşa düşünür vaziyette görünce i

— Yahu ne var bunda düşünecek? Tarafsız olduğumuzu ilân ettik, anlattık. Buna rağmen çatarsa çatar, harp yaparız. Çatmazsa zaten mesele yok...

Bu görüşmeden sonra Çanakkale Boğazına doğru hareket ettik. Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu İstanbul'da kaldılar.

O zaman dört bir yanımız ateşle sarılmıştı. İkinci Dünya Savaşı bütün hızıyla sürüyordu. Almanlar, Stalingrad ve Moskova kapılarına dayanmışlardı. Her an başımızda tehlike çanları çalıyordu. Her sabah gözlerimizi, kendimizi ateşin içinde bulabileceğimiz bir güne açıyorduk. Hepimizin sinirleri bozulmuştu.

Gelibolu'da bir çok general ve yüksek rütbeli genelkurmay subayı yata geldiler. Güvertede yine memleketin durumu ve savaş gücü konuşuluyordu. İnönü herkesin düşüncelerini dinliyor ve not alıyordu. Biz de hizmeti düzenli yapmağa, bir pot kırmamağa çalışıyorduk. Konukları en iyi şekilde ağırlamak istiyorduk.

İnönü, genç bir kurmay subayına şöyle sordu:

— Almanlarla harp edersek muvaffak olur muyuz?

Subay düşünmeden şu cevabı verdi:

— Paşam, bizi Almanlar Trakya'da yenerler, fakat Anadolu'da başlarına belâ oluruz...

Bunun üzerine İsmet İnönü «Yaaa» diyerek başladı kendi anlatmağa:

— Şimdi Almanlar saatte seksen kilometre ilerliyorlar. Bu durum karşısında Ruslar bir buçuk ayda mağlûp olurlar. Bu bizim için de büyük kazanç olur. Kafkasları alırız. Türkiye'nin nüfusu da otuz sekiz milyon olur. (O zaman nüfusumuz sadece onsekiz milyondu). Ayni zamanda Baku petrollerine de kavuşuruz.

İnönü sevinç içindeydi. Kabına sığamıyor, adeta gelecekteki Türkiye'yi yaşar gibi oluyordu. Bu sırada yanında bulunan Amiral Şükrü Okan'a dönerek:

— Rus donanması ne olur? Deyince:

— Paşam, Beykoz önlerinde demirler. Gemilerin kamalarını alır, harbin sonunu bekleriz... Cevabını aldı.

Bu görüşme sırasında yatta bulunan Fahrettin Paşa, İnönü'ye:

— Paşam İran harbe girer mi? Diye bir soru sormuş ve şu karşılığı almıştı:

— İran'a harp yok...

Bunları duyunca, ileride belki ağzımdan lâf kaçırırım diye korktum. Daha fazla konuşulacakları duymamak için kamarama çekildim. Ne olur, ne ol -maz... Fakat aksilikler korktukça üzerime geliyordu.

Baktım İsmet İnönü'nün yirmi yıllık hizmetkârı Osman Efendi, kamaramın kapısını aralamış:

— Cemal, şimdi Hitler Radyoda Rusların bir buçuk ayda yıkılacağını söyledi... Deyince ben de:

— Yıkılırsa yıkılsın, bize ne?.. Dedim.

Biraz sonra yine ayni arkadaş geldi:

— Göbels Radyoda Rusların birbuçuk ayda yıkılacağını söyledi... Deyince ben de gayet safiyane:

— Ulan aptallığın âlemi yok. Bu iş birbuçuk ayda olmaz...

Bizim bu konuşmalarımızı meğer kamarot Faruk not eder dururmuş. Farkında bile değildim.

YATAK ÇARŞAFLARI

SAVARONA yatı ertesi günü eski Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ile çocuk-
larını almak için Bandırma'nın yolunu tuttu. Bandırmaya gelmeden bir saat önce Bayan Mevhibe İnönü beni çağırdı:

— Renda'nın kamarasının yatak çarşaflarını değiştirin... Dedi.

— Hanımefendi, çarşafları pis mi buldunuz? Deyince:

— Hayır, fakat değiştirin, bizim çarşaflardan olsun... Diye karşılık verdi.

Bizim çarşaflar dediği, yine benim Lazzari Fran-ko'dan yaptırdığım patiska çarşaflardı.

— Peki emredersiniz... Deyip emir verdim ve çarşaflar değişti...

Kamarama geldiğim zaman Dr. Fazıl Beyle çarkçıbaşı Hüseyin ve ikinici çarkçı Muhittin Özege vardı.

— Ne o Cemal, canın sıkılmış senin? Deyince kendimi toparladım:

— Bir şey yok... Diye cevap verdim. Fakat onlar israr ediyorlardı:

— Evet canın sıkılmış senin, nen var söyle?.. Deyince ben de:

— Çarşafları beğenmediler. Sanki babalarının evinde böyle güzel çarşaf görmüşler gibi. Keten çarşaflar ne kadar da güzeldi görseniz... Diye cevap verdim. Bunun üzerine:

— Aldırma geçer... Dediler.

Bu konuşma sırasında ben farkında değilim. Kamarot Faruk yine oradaymış. Benim bu ikinci konuşmamı da ganimet bilmiş. Hemen jurnal etmiş.

Aradan onbeş gün geçtikten sonra İstanbul Polis Müdürü Selahattin Bey'le iki sivil polis memuru ve Denizyolları Umum Müdürü Kemal Baybora iki motorla gelip, kamaramı aradılar. Allahtan beni bütün polis tanıyordu:

— Sen bir kitap okuyormuşsun, o kitap nerede? Dediler.

Beni götürmeleri için bir bahane lâzımdı. Bu bahane de, okuduğum bir Rus eseri... Onunla suçlandı-racaklardı.

— Evet, dedim. Kitap benim değil, daha da okumadım. Güneş salonunun rafında duruyor.

Polisler hemen oraya koştular. Raftan kitabı indirdiler. Baktılar ki, Maksim Gorki'nin «Ayaktakımı» adlı Şehir Tiyatrosu'nda oynanan piyesi. Derken bizi yaka paça alıp, Emniyet Müdürlüğüne götürdüler.

Birinci Şube'nin üst kattaki misafirhanesinde gayet güzel bir loca. Allahtan ki yataklı. Polisler bana:

— Tek yataklıda mı yatmak istersin, yoksa çift yataklıda mı? Diye sordular. Ben de:

— Tabii tek yataklıda diye karşılık verdim.

Allah razı olsun o devrin polislerinden. Yoksa halim yamandı. Tam üç gün gayet nazik muamele gördüm. Üçüncü gün sorgular tekrar başladı. Fakat bu kez soru sahipleri Emniyet Müdürü, Vali, İçişleri Bakam, Sıkıyönetim Komutam gibi önemli kişilerdi. Bu idare adamlarıyla aramda şöyle bir konuşma geçti:

— Senin tahsilin ne kadar?

— Altıncı sınıfa kadar.

— Nerelisin?

— İzmir'liyim. Salihli'de doğdum.

— Baban nereli?

— O da oralı…

Derken damdan düşercesine şu soruyu sordular:

— Senin Ruslardan tanıdığın filân var mı?

— Türklerden dahi yok. Ben yılarca Atatürk'ün hizmetinde kaldım. Tanıdığım kimseler ya sofracı, ya şoför, ya da milletvekili, bakan gibi kimseler. Yabancı milletten kimseleri tanımam. Bizler daima takipte olduğumuz için kendi arkadaşlarımdan başkasıyla ilgilenmedim.

Beni sorguya çekenlere:

— Serbest miyim? Diye sordum. İçişleri Bakanı Faik Öztrak, Polis Müdürüne:

— Bu adamı niçin getirdiniz? Diye sordu. Sonra beni serbest bıraktılar.

Benimle beraber gelen sekiz arkadaş ta serbest bırakıldı. Fakat hepsi Bakanlık emrine alınmıştı. Bu vaziyet tam kırk gün sürdü. Bir gün İsmet İnönü'nün İstanbul'a geldiğini duyunca Umumî Kâtip Kemal Ge-deleç'e telefon ettim:

— Bir adamın ifadesiyle sekiz-on aileyi nasıl süründürürsünüz? Diye sordum.

— Ben yapmıyorum, kanun yapıyor… Dedi.

— Hangi kanunla tevkif ettiniz, hangi kanunla serbest bıraktınız? Polis beni aradı, taradı, ne buldu? Benim ihtiyacım yoktur, fakat öbür arkadaşlarım çoluk çocuk sahibidir. Hiç olmazsa onların işlerini veriniz. Dedim.

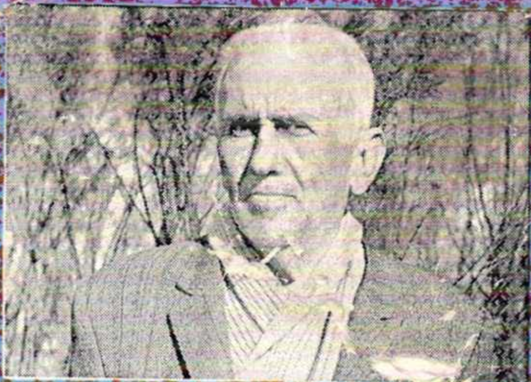
— Pekâlâ, onların işlerini veririz… Dedi. Arkadaşlar işlerine alındı, ama Savarona'ya değil,

başka gemilere. Bana gelince, tam sekiz yıl polisin göz hapsinde kaldım. Beşiktaş'taki evimi sattım. İzmir'e gittim. Orada da göz hapsi devam etti. Baktım, olacak gibi değil. Kalktım Ankara'ya gittim. Çankaya'da Kemal Gödeleç'le görüştüm. Kendisinden bu vaziyetin düzeltilmesini ve tekrar Denizyollarına dönmemi istedim. Neyse bu isteğim kabul edildi. Yeniden gemilere kumanyacı olarak alındım.

Bu anlatmış olduğum notlar konuk olarak kaldığım Emniyet Müdürlüğü'ndeki dosyamda bulunmaktadır.

— S O N –

İ Ç İ N D E K İ L E R

CEMAL GRAN...

1910'da Salihli ilçesinde doğdu. Serkomiser Mustafa Kâmil'in oğludur. Onbeş yaşında İstanbul'a gelip Seyrüsefain (Denizyolları) İdaresinde kamarot olarak işe başladı. Görevli olarak bir çok Avrupa limanlarını gezdi. 3 Temmuz 1927'de Atatürk'ün hizmetine girip, ölümüne kadar oniki yıl çalıştı. Yalova Termal Oteli Mübayaa Memurluğundan emeklidir. Atatürk'e ilişkin anılarını ilk kez 1959' da Turhan Gürkan'a anlattı.

FER YAYINLARI